

**ALTI TEMEL FİİLİN TARİHİ TÜRK LEHÇELERİNDEKİ
İSTEMSEL DURUMU**

Pamukkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

İrem KADIOĞLU

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT

Haziran 2020

DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İrem Kadioğlu

ÖN SÖZ

İstem dil bilgisi, farklı dil bilimi kuramlarında ve çeşitli dillerin incelenmesinde önemli bir yere sahiptir. Türk dili ile ilgili çalışmalarda, dil bilgisi kitaplarında dil bilimindeki anlamıyla istem kavramına çok fazla rastlanmamaktadır.

Türkçede istem kavramı ve fiillerin istemi konusunda yapılan çalışmalar hem yeterli değildir hem de istem dil bilgisi anlayışından uzak geleneksel yöntemlerle incelenmiştir. Fiilin hangi yapı ve anlam ilişkisi içerisinde kullanıldığıнын tespit edilmesi önemlidir. Türk dilinin fiillerin isteme göre anlam değişikliğinin araştırılması hususunda bir eksiklik duyduğu aşikârdır.

Türkiye Türkçesinde yapılan araştırmalar sonucunda ortaya bazı sonuçlar çıkmaktadır. Bazı fiiller semantik yapılarına göre anlam değiştirebilir, istem sayıları o fiilin durumuna göre çeşitlilik gösterebilir.

Fiillerin istem bilgisi, Türkiye Türkçesi fiillerinin söz dizimsel, mantıksal ve semantik yapılarının incelenmesi ve bu yapıların fiillerin anlamlarıyla olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Türkçede bugüne kadar fiillerin istemiyle cümlenin söz dizimsel ve anlambilimsel yapısı arasındaki ilişki derinlemesine araştırılmamıştır. Bu tezde Türkçenin tarihsel istem çalışmalarına katkı sunulurken, diğer taraftan tarihsel istem sözlüklerinin oluşturulması için karşılaştırmalı bir veri tabanı oluşturulacaktır.

Bu yüksek lisans tezinde Tarihi Türk Lehçelerinden seçtiğimiz altı temel fiil tablolarla zaman ve şahsa göre düzenlenerek incelenmiştir. Fiillerin bulunduğu her beyit yazılarak, fiillerin istem potansiyellerine bakılmıştır. Türemiş fiillerin anlamı ve çatısı değiştiğinden incelemeye dâhil edilmemiştir. Şart kipindeki fiiller ise bu yapının bir kiplik değil bir fiilimsi olarak kabul edilmesinin bir sonucu olarak inceleme dışında kalmıştır. İncelediğimiz fiillerin kurduğu birleşik fiiller de incelemeye alınmamış sadece yer yer ve gerektiğince bunlara ilişkin bazı değinmelerde bulunulmuştur. Metinlerin yazıçevirimi konusunda alıntı yapılan eserlerin yazarlarının sistemine bağlı kalınmıştır.

İncelemeye esas olarak temel fiillerin seçilmesine neden olan şey bu fiillerin değişme hızlarının çok düşük ve ilk anlamlarının genelde korunuyor olmasıdır. Böylece yapı ve anlamca değişikliğe daha az uğramış fiillerin art zamanlı istemsel durumu ortaya konmuştur.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde ve çalışma konusunun belirlenmesinde tüm akademik yoğunluğu arasında bana vaktini ayırmak konusunda en ufak bir duraksama yaşamayan, akademik anlamda yol gösteren, tezimde oluşan bütün problemleri çözen ve beni sürekli cesaretlendirip, yüreklendiren değerli danışmanım Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT bu çalışmanın asıl mimarıdır. Benden tecrübesini ve değerli zamanını esirgemediği için danışmanıma teşekkür etmeyi borç bilirim.

Burada ailemin desteğini de belirtmek isterim. Tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen her zaman yanımda olan kıymetli annem Aynur KADIOĞLU ve kardeşim Eda KADIOĞLU'na fedakârlıkları için teşekkür ederim. Tezimde olası bir eksiklik ve hata var ise tamamen kendimden kaynaklanmıştır.

İrem KADIOĞLU Denizli, Temmuz 2020

ÖZET

Altı Temel Fiilin Tarihi Türk Lehçelerindeki İstemsel Durumu

KADIOĞLU, İrem

Yüksek Lisans Tezi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ABD

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT

Temmuz 2020, X+236 sayfa

Türkiye Türkçesinde istem kavramına fiil-tamlayıcı ilişkisi bakımından değinilmiştir. Bununla birlikte Türkçede fiil-tamlayıcı ilişkisi çok yönlü olarak değerlendirilebilecek ve farklı pencerelerden bakılması gereken tereddütlü bir konu olarak görülmüştür.

Bu yüksek lisans tezi fiillerin istem bilgisinin ortaya konulması, fiillerin tamlayıcılarıyla olan çeşitli ilişkilerinin belirlenmesine ve konuyla ilgili yeni bakış açılarının getirilmesine olanak sağlayabilir.

Bu bağlamda bu çalışmamızda bütün diller için değişme hızı çok düşük olan temel sözcüklerden eşit-, iç-, kör-, uyu-, yat- ve ye- fiillerinin tarihi Türk lehçelerinden Karahanlı, Harezmi ve Kıpçak Türkçesindeki durumuna bakılacaktır.

Söz dizimsel açıdan isteminde büyük bir değişiklik beklenmeyen bu fiillerin anlamsal değişikliklerle birlikte nasıl bir söz dizimsel ve mantıksal istem değişikliğine uğrayacağı araştırılmıştır.

Kutadgu Bilig, DLT, Atabetü'l Hakayık, Nehcü'l-Feradis ve Gülistan adlı eserlerde yukarıda bahsedilen fiillerin geçtiği örnekler bir corpus (bütüncü) çerçevesinde çözümlenmiştir. Bu tezde temel fiillerin geniş ölçekli karşılaştırmalı tablolarla istemsel değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstem, Tarihi Türk Lehçeleri, Temel sözcükler, Fiil-Tamlayıcı ilişkisi

ABSTRACT**Valence Status of Six Basic Verbs in Historical Turkish Dialects**

KADIOĞLU, İrem

Master Thesis

Contemporary Turkish Dialects and Literatures Department

Advisor: Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT

July 2020, X+236 page

The concept of valence in Turkish has been mentioned in terms of verb-complement relationship. However, the verb-complement relationship in Turkish has been seen as a hesitant subject that can be evaluated in many ways and should be viewed from different windows

This master's thesis can enable to reveal valence knowledge of verbs, to determine the various relationships of verbs with complementers and to bring new perspectives on the subject.

In this context, in this study, the condition of from basic words (that the rate of change is very low in all world languages) hearing, drinking, seeing, sleeping, sleeping and eating verbs will be examined in historical Turkish dialects (Karahanlı, Harezm and Kipchak Turkish).

It has been investigated how these verbs will change the syntactic and logical demands together with the semantic changes, which are not expected to have a great change in syntactic terms.

In Kutadgu Bilig, DLT, Atabetü'l Hakayık, Nehcü'l-Feradis and Gülistan, examples of the above mentioned verbs are analyzed within the framework of a corpus. In this thesis, basic verbs are evaluated with large-scale comparative tables.

Key words: Valence, Historical Turkish Dialects, Basic Words, Verb-Complement Relations

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU	ii
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
1.İstem	
1.1. Kuramsal Çerçeve.....	4
1.1.1. Evrensel Dilbilgisi.....	4
1.1.2. Üretici Dönüşümsel Dilbilgisi.....	5
1.1.3. Yönetim Kuramı	6
1.1.4. Rol Kuramı.....	6
1.1.5. Durum Dilbilgisi.....	7
2. Eylemin Yönetme Çerçevesi.....	8
2.1. Zorunlu İstemler.....	9
2.2. Seçimlik İstemler	10
2.3.Eklentiler	10
3. İstem Hakkında Yapılan Çalışmalar.....	11
4. Tarihi Türk Lehçeleri.....	18
4.1. Karahanlı Türkçesi.....	18
4.1.1 Karahanlı Türkçesi Eserleri.....	19
4.2. Harezmi Türkçesi.....	21

4.2.1 Harezmi Türkçesi Eserleri	22
4.3.Kıpçak Türkçesi.....	24
4.3.1 Kuman Kıpçakçası	25
4.3.1.1. Kuman Kıpçakçası Eserleri.....	25
4.3.2. Mısır Memlûk Kıpçakçası	26
4.3.2.1.Mısır-Memlûk Kıpçakçası Eserleri.....	26
4.3.3. Ermeni Kıpçakçası.....	28
5. Çağatay Türkçesi.....	29
5.1.Çağatay Dönemi Şairleri.....	29
6. Fiil ve Fiillerin Tasnifi.....	33
6.1. Oluş Fiilleri.....	34
6.2. Durum Fiilleri.....	34
6.3. Hareket Fiilleri.....	35
6.4. Mental Fiiller.....	35
6.5. Algı Fiilleri	35
7. Türkiye Türkçesi'nde İsmi Halleri.....	36
7.1. Yalın Durum.....	38
7.2. İlgi Durumu	39
7.3. Yükleme Durumu.....	41
7.4. Yönelme Durumu.....	42
7.5. Bulunma Durumu	43
7.6. Çıkma Durumu	44
7.7. Vasıta Durumu.....	46
7.8. Eşitlik Durumu.....	47

7. 9. Yön Durumu	48
8. Temel Sözcükler.....	49
8.1. Türk Lehçelerinde Temel Sözcükler.....	50
8.2. Swadesh'in Temel Sözcükler Listesi	52
1. İNCELEME	
1. Tarihi Türk Lehçelerinden Seçilmiş Temel Fiillerin İstemi.....	55
1.1. Kör- fiilinin istemi.....	55
1.2. Eşit- fiilinin istemi.....	103
1.3. İç- fiilinin istemi.....	146
1.4. Yé- fiilinin istemi.....	163
1.5. Udı-/Uyu- fiilinin istemi.....	196
1.6. Yat- fiilinin istemi.....	202
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	221
KAYNAKÇA.....	230
ÖZGEÇMİŞ.....	237

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AH	Atabetü'l Hakayık
DLT	Divanü Lugati't Türk
KB	Kutadgu Bilig
NF	Nehcü'l Feradis
+K	Zorunlu Katılan
+K (İŞZ)	İşaretsiz Katılan
Ø (SK)	Seçmeli Katılan
()	istem boşluğunu gösterir.

GİRİŞ

1. İSTEM

Bir sözcüğün bulunduğu ya da bulunacağı dil bilgisel ve söz dizimsel koşulları büyük oranda yine sözcüğün ya da sözcük kategorisinin kendisinin belirlediği söylenebilir. Sözcük, söz dizimsel koşullarını ve çevresini belirleyebilme gücünü ise doğasında gizil biçimde bulunan *istem bilgisi*'nden alır. *İstem* (valency), genel olarak başta fiiller olmak üzere isimlerin, sıfatların ve edatların söz dizimsel çevresinde *üyeler* (arguments) ya da *katılanlar* (participants) adı da verilen belirli sayıda ve tipte tamlayıcıyla doldurulabilecek söz dizimsel boşluklar açabilme doğal gizil gücü olarak tanımlanabilir (Doğan, 2016: 3).

Sözcükler tümce kurmada özel bir görevi olan dil ögesi olarak kabul edilirler ve başka sözcüklerle bir araya gelirken bazı kurallar çerçevesinde birleşirler. Sözcüğün diğer kelimelerle olan anlam ilişkisi bu kurallar çerçevesinde oluşur. Bu kurallar dilbilgisel, söz dizimsel ve anlambilimsel kurallardır. Cümle kuruluşunda birçok dilde olduğu gibi yönetici ve yönettiği unsurlar olmak durumundadır. Bu durumda istem öbek yapıda, öbeğin yöneticisiyle yönettiği unsurlar arasında ilişki kuran bir tür katılandır. Bu katılanlar ise eyleme bağımlılık ve istem ilişkisiyle bağlı birer kurucu üyedir. *Kurucu (constituent)* daha büyük bir yapının ögesi olan dil birimini ifade eder (İmer, 2013: 186).''

Sözcükler her ne kadar bu kurallara bağlı ise, kurallar da sözcüklere bağlıdır. İstem en belirgin şekilde karşımıza çıktığı fiiller varlıkların yapmış oldukları işi, hareketi, durumu, oluşu kip ve şahıs eki alarak belirten sözcükler olarak tanımlanır. Bu yüzden birçok araştırmacı istem kavramını fiiller üzerinden incelemiştir. Ancak istemin sadece yönetici pozisyonunda bulunan fiiller için geçerli olmadığı farklı araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur. Fiillerin yanı sıra ilgeçlerin, önadların ve bazı adların da istem potansiyelinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Cümle kuruluşunda her dilde olan evrensel oluşumlar söz konusudur. Bu kuruluşta rol oynayan unsurlar aslında istemin temelini oluşturur. ''Tümcenin temel kurucu birimleri yüklemi içeren çekirdek (nucleus), çekirdek ve yüklemün üyelerini içeren öz (core) ve yüklem bağı olmayan üyeleri kapsayan dış (periphery) katmandır ''(Aydın, 2010: 17) .

Cümlede yüklemün olması bir çekirdek unsuru oluşturur. Çekirdekdeki yüklem her zaman eylem olmak zorunda değildir aynı zamanda, bir ad öbeği, sıfat, ilgeç öbeği ya da bir yantümce olabilir.

İstem sözdizimi incelemeleri açısından çok önemli bir dilbilgisel kategoridir. İstemle ilgili yapılan farklı çalışmalarda istem fiil-tamlayıcı ilişkisi, durum-tamlayıcı ilişkisi, ya da durum ekli tamlayıcı gibi farklı adlandırmalarla incelemeler yapılmıştır.

Fiillerin sözdizimi ile ilgili yapılan çalışmalarda bir fiilin hangi söz dizimsel davranışları sergilediğini, hangi söz dizimsel yapıda gerçekleşeceğini ve hangi söz dizimsel sınıfta yer aldığını bilmek için onun gerek duyduğu üyelerin sayısı ve tipinin yani istem bilgisinin bilinmesi gerekmektedir

Fiil tamlayıcı ilişkisi birçok çalışmada detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu çalışmalar sonucunda fiil tamlayıcı ilişkisini kuran bağlantının hal eki olduğu gözlemlenmiştir. Fiiller kullanılırken bir özne isterler. Ancak her zaman bu yetmeyebilir başka yardımcı unsurlara yani tamlayıcılara gereksinim duyarlar. Bu tamlayıcılar fiillerin anlamıyla iç içedir. Durum işaretleyicisi taşırlar ve cümle içerisinde yer değiştirme özellikleri vardır. Ancak her fiilin tamlayıcısı tüm hal eklerini alma ihtiyacı duymaz. Alınan bu hal ekleri anlamda oynamalar yapmaktadır.

Fiillerin açtığı istem boşlukları fiilin istemi olarak değerlendirildiği için açılan boşluklara yerleşen tamlayıcılar her zaman sözdiziminde görünmezler. İstem anlamsal ve sözdizimsel açıdan uyuşmayabilir yani derin yapıda gizlenen tamlayıcılar yüzey yapıya yansımayaabilir. Boşluklara yerleşen bu tamlayıcıların zorunlu ve seçimli olarak adlandırılması bu sebeptendir.

İstem kavramı ile ilgili Leylâ Karahan'ın "Fiil-Tamlayıcı İlişkisi Üzerine" adını verdiği çalışmasında fiilleri tamlayıcıya ihtiyaç durumu, tamlayıcı sayısı ve niteliği bakımlarından geçişli ve geçişsiz fiiller olmak üzere iki farklı başlıkta incelemesinin yanı sıra "tamlayıcılı fiiller" ve "tamlayıcısız fiiller" olmak üzere iki farklı sınıflandırma olabileceğini de belirtmiştir

Karahan, yukarıdaki sınıflandırmayı yaptıktan sonra fiil-tamlayıcı ilişkisine dair dört özellik ortaya koyar:

- 1- Fiil-tamlayıcı ilişkisinin varlığını belirleyen fiilin anlamıdır.
- 2- Fiil-tamlayıcı ilişkisinin şeklini, niteliğini ise o dili kullananlar belirler.
- 3- Fiiller, birden çok anlam kazandıklarında da, her anlama göre fiil-tamlayıcı ilişkisinin şekli değişebilir.
- 4- Fiillerin aldıkları tamlayıcı sayısı da, o fiilin anlam özelliğine göre değişmektedir (Karahan 1997: 211, 213).

Modern ve özellikle de geleneksel istem çalışmalarında istemin farklı boyutlarına değinilmemiştir. İstem bîçimbilgisel, anlamsal, niteliksel ve niceliksel anlamda farklı araştırmacılarca incelenmeye ihtiyaç duyduğu belirlenmiştir. İstem genellikle nicelik yönünden ya da bîçimbilgisel açıdan ele alınmıştır. Ancak bunun yeterli olmadığı görülmüş bunlara ek

olarak istemin niteliksel ve anlamsal yapısının eksikliği ortaya çıkmıştır. Bu da istemin farklı yapılarda incelemesini gerektirmiştir. İstem kavramı söz dizimsel, mantıksal, semantik olmak üzere istem özelliklerinin tümünü içeren sözlüksel bir kütük özelliği gösterir.

Fiilin istem çerçevesi farklı sebeplerle değişebilmektedir. Bu sebepler anlamsal, mantıksal ve sözdizimsel olmaktadır. Bu nedenle istemin bu başlıklar altında incelenmesi gerekmektedir.

Anlamsal istem olarak adlandırılan istem düzeyi cümlenin derin yapıda anlamsal olarak yorumlanmasını ifade etmektedir. Mantıksal istem isminden de anlaşılacağı gibi yönetici konumundaki ögenin gereksinim duyduğu, mantıksal açıdan bulunması gereken seçtiği istem yapısıdır. Sözdizimsel istem ise kısaca derin yapıda fiillerin anlamsal ve mantıksal olarak istediği veya ihtiyaç duyduğu tamamlayıcıların yüzey yapıda ortaya çıkmasıdır.

İstemi çeşitli düzeylerde inceleyen bilim adamı Ruzicka'dır. 1978'de yayımladığı "Three Aspect of Valence" adını verdiği çalışmada istemi sözdizimsel, anlambilimsel ve edimbilimsel olarak üç farklı aşamada incelemiştir (Ruzicka, 1978: 47).

Almanca bir çalışma olan ve istem düzeylerini Almanca fiiller üzerinde inceleyen araştırmacılar Helbig ve Schenkel istemi sözdizimsel, anlamsal ve mantıksal olmak üzere üç aşamada incelemiştir (Helbig, Schenkel, 1991: 65).

İstemi farklı aşamalarda inceleyen bir diğer isim ise Allerton'dur. İstemi anlamsal düzey, yapısal düzey ve yüzey yapı düzeyi olmak üzere yine üç kısımda incelemiştir (Allerton, 1982: 40-48).

Bir diğer istem çalışan bilim adamları Roe ve Herbst diğerlerinden farklı olarak istemi sözdizimsel ve anlambilimsel olarak iki farklı aşamada incelemiştir (Herbst, Roe 1996:181). Bu bağlamda istem kavramını anlayabilmemiz için önce terimlerini bilmemiz gerekir ve aşağıda bu terimler açıklanacaktır.

Üye (Argument) terimi yapısal mantık açısından bir yüklemcilerin açtığı bir işlevsel ve yapısal boşluğu ifade eder. Yüklemciler gerektirdikleri üyelerin sayısına göre bir, iki üç yapısal boşluklu olarak sınıflandırılabilirler (Bussmann, 2006, s. 85).

Üye yapısı aslında istem yapısıdır. Bahsedilen bu üyelerin dizilişi rastgele değildir. İstem vasıtasıyla açılan boşluklara yerleşirler. Bu boşluklara Bağımsal Dilbilgisi'nde sözdizimsel istem olarak Üretici Dönüşümsel Dilbilgisinde ise tematik anlamda bir rol (theta role) anlamına karşılık gelmektedir. Bunlara göre derin yapıda her pozisyon tematik bir rol ile atanmış bir üyeyle doldurulmalıdır (Bussmann, 2006, s. 85).

Rollerin belirlenmesi ile ilgili olarak Nadir Engin Uzun bir eylemin hangi rolleri yüklediği dolayısıyla kaç üyeli bir üye yapısı taşıdığına her zaman açık olmadığını ifade ederken anlambilimsel ölçütlerin bazı eylemlerin üyelerini belirlemede zayıf olduğunu ifade eder. Hangi rolün bulunduğu karar vermede güçlük çıkararak görünümün anlamı bulanıklı hale getireceğini belirtir (Uzun, 2000:106).

Tümceyi oluşturmada esas olan katılanlar ise eylemler tarafından belirlenen fonksiyonel yapılar olarak tanımlanır. Tesniere, eylemin isteminin gerektirdiği yapılara katılan (actant) adını vermiştir. (Tesniere, 2015, s.100-105). Katılan terimi için Doğan “eyleyen” terimini kullanmıştır (Doğan 2011: 29).

Katılanlar tümceyi oluşturan temel yapılardır. Yönetici ve katılan ilişkisi sözdizimsel işlevler açısından incelendiğinde ilk katılanın özne, ikinci katılanın dolaysız nesne, üçüncü katılanın ise dolaylı nesne olduğu söylenebilir. Eylemin belli nicelik ve nitelikteki katılanı yönetme gücü onun istemini; eylemin gerçekleşmesi için gereken tüm mantıksal, anlamsal ve sözdizimsel koşullar ise istem çerçevesini (valency frame) ifade eder (Özkan 2017: 81).

Katılan, istem dilbilgisinde işlevi eylemin istemi tarafından belirlenen işlevsel bir birimdir ve yüklemle kurduğu ilişkinin, bağımsallığın yanı sıra istemi de içermesinden ötürü eklentinin karşıtıdır.

Tümcenin temel kurucuları sayılan özne ve nesne, tümcesel yapıda eylemin gerektirdiği birinci ve ikinci katılındır. Durum işaretleyicileri aracılığıyla katılan eylem ilişkisi tamamlanır. Zorunlu ve seçimlik istemler tümcenin katılanlarıdır (Özkan, 2017: 185).

Şartlar (circonstants) terimi Tesniere’in adlandırmasıdır (Tesniere: 2015:118-124). Şartlar eylemle bağımsallık ilişkisi içindedir ve istem ilişkisi kurmazlar. Katılanlardan farklı olarak eylem ya da istem potansiyeli olan bir yapı tarafından belirlenmez. Bulunması zorunlu değil isteğe bağlıdır. Sözdizimsel çerçevede bakılırsa katılanlar zorunlu ve seçimlik istemler olarak ele alınır şartlar terimi eklenti olarak çeşitli çalışmalarda adlandırılır.

1.1. Kuramsal Çerçeve

1.1.1 Evrensel Dilbilgisi (Universal Grammar)

Evrensel Dil Bilgisi kavramı, 13. Yüzyılda Fransisken rahibi ve filozof olan Roger Bacon’ın tüm dillerin ortak bir dilbilgisi üzerine kurulduğunu gözlemlemesi üzerine ortaya çıkmıştır. Ancak kuramın yaygınlaşması 1950 ve 1960’ta Noam Chomsky ve diğer dilbilim araştırmacıları sayesinde olmuştur. Evrensel dilbilgisinin hedefleri arasında bir dil evrenceleri bütünü yaratmak yer alır. Evrencelerin dilbilgisinin hangi türüne ait olacağını saptama, bir

öngörüye dayanır. Bazı evrencelerin iki türünden söz etmek mümkün olmalıdır. İlki, dillerdeki genel eğilimi yansıtan ama bazı istisnaları olabilen göreceli evrencelerdir. İkincisi ise, tüm dillerin istisnasız paylaştığı bir özellik olarak mutlak evrencelerdir (Uzun, 2000: 11).

Evrensel kabul edilen isimler, fiiller ya da cümle yapıları her dilde belli bir yapı çerçevesinde gelişir. Bu dili konuşanlar bu çerçeve içerisinde konuşarak iletişim kurmaktadır. Bu kuram insan beyninde doğuştan gelen bir dil yetisinin olduğunu savunur.

Bu kuramın temelinde dillerin evrensel nitelikte bir dilbilgisi olduğu savunulur. Bir anlamda bu kuramın insan dillerinin ortak bir kökten geldiği varsayımı ile benzer özellikler göstermesi doğaldır. Bu tek bir ata dilden türeyen başka diller yüzyıllar boyunca farklı sosyal, siyasi ve kültürel dağılımlar sonucunda birçok değişiklik yaşamıştır.

1.1.2.Üretici Dönüşümsel Dil Bilgisi (Generative Grammar)

Dilbilgisinin evrensel boyutlarını tanımlamak üzerine kurulu olan Üretici Dönüşümsel Dilbilgisi Chomsky'nin 1957 yılında yayımladığı Syntactic Structures (Sözdizimsel Yapılar) adlı çalışmasının bir kısmında incelenen bölümdür. Üretici Dönüşümsel Dil Bilgisi Kuramı, İlkeler ve Değiştirgenler Kuramı ve ilişkili olduğu Yönetim ve Bağlama Kuramı gibi birçok alt kuramı bünyesinde barındırmaktadır. Bu kuram edim-edinç ve derin-yüzey yapı olmak üzere iki temel kavramdan beslenir. Derin yapı ve yüzey yapı sadece yapısal değil aynı zamanda anlambilimsel özellikler de gösterir. Chomsky üretici dilbilgisiyle insanın doğuştan yetilerini öne çıkaran ve gözlemlenemeyen özelliklerini hesaba katan bir yaklaşım geliştirdi. Üretici dilbilgisi, dil yetisini temel alıp dilbilimin semantik yönünü öne çıkararak yapısalılıkta önemsenmemiş gözlemlenemeyen anlam durumlarına büyük önem atfetmiştir. Bunun sonucunda kuramın “derin yapı” ve “yüzey yapı” terimleri, modern dilbilimin odağı haline gelmiştir (Müldür, 2016: 71).

Derin yapı (derin gramer) yüzey yapının karşıt durumu olup bir cümlenin soyut olarak anlambilimsel boyutunu temsil eder. Yüzey yapı ise bir cümlenin sentaktik olarak üretilmiş ve son halini almış şeklidir (Demirci, 2010: 293).

Chomsky derin yapı kavramını Port-Royal Okulu'nun “hüküm (judgement)” ve “önerme” (proposition) ayırımına dayandırmaktadır. Bu durumda derin yapı kavramı zihinde gerçekleşen sözdiziminin anlamsal olarak ifade edilidir. Yüzey yapı ise derin yapılardan dönüşerek dışa vurulan şekillerdir. Chomsky'nin derin yapı terimi, PortRoyal'deki “hüküm” kavramına karşılık gelirken, yüzey yapı kavramı ise “önerme”ye karşılık gelmektedir (Altınörs 2014: 110).

Bu kuram ortaya çıktığı günden beri farklı evrelerden geçmiştir;

1. Ölçünlü Kuram

2. Genişletilmiş Ölçünlü Kuram
3. Tikeler ve Parametreler Kuramı (Yönetim ve Bağlama Kuramı)
4. Minimalist Yaklaşım (Özsoy, 1997: 9).

1.1.3.Yönetim Kuramı (Government Theory)

“Dilbilgisel ilişkiler yöneten-yönetilen ilişkisine dayanır, yapısal ilişkiler bir yönetim ortamı oluşturur. Yönetici olan kategori, bu özelliğini bulunduğu sözdizimsel konumdan alır. Belirli bir sözdizimsel konumda bulunmak, o konumdaki kategoriye başka kategorileri yönetebilme özelliği kazandırır” (Uzun, 2000: 169).

Daha önceki istem çalışmalarında sadece fiiller için düşünülen yönetici olma görevi zamanla farklı çalışmalarda farklı unsurların da yönetici konumunda olup yönettiklerine bazı görevler yükleyebileceklerini ortaya çıkarmıştır. Fiiller dışında isimler, sıfatlar ve ilgeçler de yönetici pozisyonunda olabilirler.

Kuram isminden de anlaşılacağı gibi bir yöneten ve yönetilen ilişkisine dayanıyor. Bu ilişkiden hareketle yöneten öge yönettiklerine farklı görevler ve roller yükler. Yönetici hangi sözcük sınıfındaysa yönettiği ögeler de bu sınıfa dâhil oluyordu.

Baş olan öge yönettiği tümlecine söz dizimsel düzeyde yani yüzey yapıda durum yüklerken (case assignment), anlamsal boyutta yani mantıksal yapıda ise bazı anlamsal roller (theta role) yüklemektedir. Bu yüzden Yönetim Kuramı yüzey yapıda Durum Kuramı mantıksal yapıda ise Rol Kuramı’yla alakalıdır (Alan, 2016: 28).

1.1.4.Rol Kuramı (Theta Theory)

Chomsky’nin Üretici Dönüşümsel Dil Bilgisi teorisinin alt başlıklarından olan Yönetim ve Bağlama Kuramı’nın içerisinde rol kuramı incelenmektedir. Yönetim ve Bağlama kuramı öbek yapılarla ilgili yeni fikirler ortaya koyması açısından önemlidir. Birbirine benzer veya aynı türden unsurların oluşturduğu bütün, küme, takım, yığın ve grup olarak adlandırılan öbekler bir yönetici ve yönettikleri ilişkisine dayanır.

Öbek yapıların çözümlenmesini temel alan bu kuram tüm öbek yapılar temelde isim ve fiil olmak üzere iki bölüme ayrılır. Bu bölümler kendi içerisinde tekrar farklı bölümlere ayrılır.

Türkçede kelime öbeklerinde asıl unsur sonda yer aldığı için yönetici de odur ve yönetici konumunda olan bu kelime baş unsur (head) olarak adlandırılmaktadır. Cümlede ise yönetici, yüklem ve yüklem de cümlenin baş unsurudur. Öbeklerde yer alan diğer tüm kelimeler yöneticinin belirlediği ve öbekteki yargının ortaya çıkmasını sağlayan tamlayıcı unsurlar yani tamlayıcılar’dır (complements). Tamlayıcılar, baş unsurun şartlarına göre zorunlu ve seçimsel olarak kategorilere ayrılabilir (Hirik, 2017:392).

Yönetici hangi sözcük kategorisinde bulunuyorsa yönettiği öğelerin de bu kategoride yer aldığını belirtmiştik. Bununla ilgili olarak Kerimoğlu, yönetici kategorisinin yönettiği öğelerin kategorisi üzerinde buyurucu bir etki bıraktığını ve yönetim kavramının öbeğin genişlemesini ve öbekteki diğer rolleri de belirlediği belirtir. (Kerimoğlu, 2014: 85).

Rol kuramının yöneten ve yönetilen ilişkisi aslında dilbilgisel açıdan bir alt ve üst ilişkisini sergiler.

“Eylemler bulunduğu öbeğin yani eylem öbeğinin içindeki üyeye veya üyelere, hem kendi öbeği dışında yer alan özne konumundaki üyeye rol yüklemektedir. Dışsal üye rolünü doğrudan eylemden değil, eylem ile birlikte eylem öbeği içinde yer alan üyelere oluşan bütünlükten almaktadır. Yani dışsal üyeye rol yükleyen eylem değil, eylem öbeği olmalıdır” (Uzun, 2000: 118-119).

Yönetim ve Bağlama kuramının alt başlıklarından birisi olan Rol kuramı Evrensel Dilbilgisinin daha önceki aşamalarında ihmal edilmiş olan “anlamın sözdizimi üzerindeki etkisini” inceler. Kuram, sözdizimsel yapıdaki anlambilimsel bilgilerin belirlenmesi ve bunların sözdizimindeki yansımalarının incelenmesini amaçlar. Diğer bir deyişle, sözdizimi ile derin yapı arasındaki anlamsal ilişkinin nasıl şekillendiğini araştırır (Özkan, 2017: 35).

“Rol kuramı, sözlükçedeki anlambilimsel bilgilerin belirginleşmesi ve bunların sözdizimsel yapılara yansıtılmasına dair ilişkileri, düzenlemeleri içerir” (Uzun, 2000: 97).

1.1.5.Durum Dilbilgisi

Durum Dilbilgisi yine 1960’lı yıllarda ortaya çıkan ve fiil etrafında gelişen bir kuramdır. Kuramı ilk ortaya atan kişi Fillmore’dur. Bu kuram temelinde Chomsky tarafından ortaya atılan diğer tüm sözdizimi kuramlarının cümle çözümlemelerine karşı ortaya çıkmıştır.

Bu kuramın da temelinde sözdizimi vardır ve tümceyi yüklem tarafından kodlanan anlamsal roller yönünden inceler. Ancak Chomsky’nin tümceyi ad öbeği ve eylem öbeği olarak ikiye ayırarak sözdizimsel yapıda yer alan özne ve nesne gibi öğeleri göz ardı etmesini eleştirir (Fillmore, 1966: 1)

Fillmore (1968, 1971), durum kavramına farklı bir yaklaşım sergiler. Durum Dilbilgisi’ni derin yapı ve yüzey yapı üzerinden ele alır. Durum kavramını yüzey ve derin yapısı açısından değerlendirerek durum biçimbirimi ile semantik durum arasında bir ayrım yapar. Durum biçimbirimi dile özgü nitelikler gösterir. Buna karşın semantik durum evrensel nitelikler gösteren, tüm dillerde ortak olduğu kabul edilen semantik rollerden ibarettir (Fillmore, 2003: 464).

Yüklem tarafından yüklenen anlamsal roller açısından yeni bir rol listesi oluşturmuştur: Eden (agent), araç (instrumental), uyarıcı (stimulus), etkilenen (patient), konu (theme), deneyimci

(experiencer), bilişsel içerik (cognitive content), faydalanan (beneficiary), kaynak (source), hedef (goal), güzergâh (path) (Nuh, 2010: 228).

“Durum dilbilgisi diğer yakın dilbilim teorilerinden şu varsayımlardan dolayı ayrılıyor: 1. Sözdizimsel işlevler derin durumlardan türemiş evrensel dilbilgisi kavramlarıdır. 2. Derin durumlar diğer teoriler tarafından ele alınan sözdizimsel kavramları açıklayabiliyor” (Bussmann, 2006: 158).

“Durum dilbilgisi, genellikle tüm dillerde evrensel olduğu düşünülen derin yapı durumlarını (deep structure case) belirlemeye çalışan bir yaklaşım olarak görülebilir. Derin durum sistemi (case system), yüzey yapıdaki (durum ekli) tamlayıcıların derin yapıda yüklendiği semantik rollerden meydana gelir. Derin durum sistemindeki semantik rol ya da derin durumlar diğer dillerde geçerli olan sınırlı sayıda derin durumlardan oluşur ve yüzey yapıdaki durumlardan farklı olarak diller arasında büyük benzerlik gösterir” (Doğan, 2011: 36).

“Durum dilbilgisi, cümlenin derin yapısında iki öge olduğunu kabul eder: kiplik (modality) ve önerme (preposition). Kiplik zaman, kip, görünüş ve olumsuzluk gibi cümleyle bütün olarak ilgili özellikler içerir. Önerme ise dış yapıdaki öğelerin sahip olabileceği çeşitli anlamsal rolleri belirleyen fiille (veya yüklem) ilgilidir” (Crystal 2008: 64 akt. Kerimoğlu, 2014: 99).

Semantik roller açısından soyut ifadeler cümlelerle ve cümlelerin gramer yapısıyla ortaya konmaktadır. Yukarıda da verildiği gibi fiil bu süreçte tamlayıcılarıyla eden, etkilenen, hedef, araç gibi farklı semantik roller ilişkisi içerisine girer.

Türkçede dil bilgisel ilişkiler, cümledeki bağımlılıkları ve semantik rolleri durum ekleri aracılığıyla ifade eder. Ancak durum eklerinin ya da dil bilgisel ilişkilerin her zaman belirli semantik rolleri ya da rol yapısını işaretlediği söylenemez. Özne, nesne gibi dilbilgisel ilişkiler derin semantik rollerle uygunluk göstermez, başka bir ifadeyle dilbilgisel ilişkiler kimi açık semantik gerçekleri ifade edemez, bu bakımdan dil bilgisel ilişkiler semantik rolleri tümüyle göstermesi bakımından yetersizdir (Jakendoff, 1972: 25).

Semantik roller diller arasında büyük oranda ortak özellikler sergiler, bu durum onların evrensel nitelikli olduğunu gösterir, buna rağmen semantik rollerin söz dizimindeki görünümü ve kodlanması doğal olarak dilden dile değişiklik gösterecektir (Palmer, 1994: 3).

2. EYLEMİN YÖNETME ÇERÇEVESİ

Chomsky'nin Üretici Dönüşümsel Dil Bilgisi ile başlattığı ve onun içinde yer alan Yönetim ve Bağlama Kuramı eylemin yönetim çerçevesini anlamamız için en temel kuramdır.

Çeşitli araştırmalarda öbeklerde yönetimi göstermek amacıyla şemalar üzerinden bir anlatım yapılır. Bu şemalarda farklı dallanmalar olarak bir alt unsur oluştururlar. Bu dallanma modellerinden hareketle Türk Dilinin özelliği göz önünde bulundurularak dalın sağ tarafında bulunan üyenin solunda yer alan üyenin yöneticisi olduğu belirtilir.

Yönetim kuramı temelinde bir hiyerarşi sistemine dayanır. Bu durumda bir üst unsur ve yönettiği üyeleri olmak yani alt unsurları bulunmak durumundadır. Yukarıdan aşağı doğru inildiğinde zeminde tek bir sözlüksel üye bulunur. Üyeler yöneticiyi tamamlama özelliğine sahip oldukları için üstünde bulunan farklı bir unsur ile yönetme ilişkisi içerisinde.

Öbek yapılarında bulunan yöneticinin gerekli kıldığı zorunlu unsurları ve seçimlik unsurları yine öbeğin yöneticisi olan baş unsur belirlemektedir. Yönetim kuramında dil için zorunlu olacak bazı özellikler tespit edilmiştir.

Fiil öbeği sağda yer alarak yanına yöneteceği isim soylu bir üye alır ve onu değişik yönlerden yönetir. Bu durumda öbeğe adını veren unsur öbeğin yöneticisidir ve yöneticiler duruma göre sözlüksel bir unsur veya çekim (şahıs, sayı, görünüş) olabilir. Yani, fiil başta olmak üzere, Türk Dilinde, yüklem, sıfat, edat ve çekim (çek-) yönetici olabilmektedir. Böylece, cümle düzeyinde üyeler, yönetenler ve yönetilenler olmak üzere iki sınıfa ayrılır. Yönetmekten kasıt ise, cümle içi oluşumların mutlak surette bir yöneticinin iznine bağlı olmasıdır. Böylece başta fiil olmak üzere yöneticiler, yönettikleri üyelere hal eki ve konu rolü (nesne ve/veya tümleç) yükleyerek değişik ekleri görevlendirirler (Karabulut, 2006:1260).

2.1.Zorunlu İstemler

Bazı fiiller, tamlayıcısız kullanılabilirdiği gibi farklı tamlayıcılar da alabilirler. Hatta öbek halinde birden fazla tamlayıcıya da ihtiyaç duyabilirler. Bir fiil cümlelerinde zorunlu ve seçimlik unsurlar bulunması bir yönetici tarafından görevlendirme ile olmaktadır. Fiil tamlayıcısının belirli bir hâl ekini zorunlu olarak alması fiilin istemiyle ilgili olup tamlayıcının aldığı hâl ekinin zaman içinde değişiklik göstermesi fiilin istem değiştirmesi şeklinde değerlendirilmelidir (Özkan, 2011: 524).

Karahan, bazı fiillerin ifade ettikleri yargılar gereği zorunlu ya da geçici öğelere ihtiyaç duyduğunu belirtir. Fiilin ortaya çıkabilmesi için gerekli olan "zorunlu öğeler"in cümle içinde yer alması da varlıklarının bağlamdan anlaşılabilmesine değinir (Karahan, 2015: 13).

İsteme göre meydana gelen değişikliklerde iki durum ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birisi bir lehçenin kendi bünyesinde isteme göre meydana gelen değişiklikler yani ikili kullanımlar, diğeri iki lehçe arasında isteme göre ortaya çıkan değişikliklerdir (Erdem, 2004: 946).

Türkçede tüm fiil cümleleri yönetici durumundaki yüklem ve söz konusu yüklemdeki hareketi gerçekleştiren eyleyici olmak üzere temelde iki ögeye sahiptir. Bu iki ögenin yanı sıra yüklemdeki fiilin istemsel durumuna bağlı olarak zorunlu ikinci bir öge de cümleye dâhil olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında fiil cümleleri bir baş unsur, eyleyici konumunda olan zorunlu unsur olmak üzere iki temel ögeye ve yüklemdeki fiilin istemine bağlı olarak da üçüncü bir ögeye ihtiyaç duymaktadır. Bahsi edilen ögelerin haricinde cümleyi zaman, durum, yer, vasıta, yön, sebep, amaç, eyleme konu olan varlık gibi ilgilerle tamamlayan niteleyiciler de yer almaktadır. Söz konusu bu tamlayıcılar cümlelerin niteleyici unsuru durumundayken yüklem ve ona bağlı ögeler zorunlu unsur konumunda yer almaktadır (Hirik, 2017: 404).

Derin yapıda eylemin belirttiği iş, oluş ya da durumun vb. gerçekleşebilmesi için zorunlu, minimum gereksinimleri içeren, eylemin sözlüksel kütüğünde kayıtlı olan tüm bilgiler arasından mantıksal süreçte mutlaka gerekli olan mantıksal katılanlar (Mantıksal özne, mantıksal nesne, mantıksal dolaylı nesne vb.) ve eylemin yönetim çerçevesinde bulunması zorunlu anlamsal roller aslında eylemin zorunlu istemlerini oluştururlar (Özkan, 2017: 105).

2.2. Seçimlik İstemler

Cümlede fiili yöneten ögelerden bazıları dil bilgisi açısından zorunlu, bazıları zorunlu değildir. Bir cümlelerin dilbilgisi açısından doğru olarak kurulabilmesi için kullanılması gereken zorunlu ögeler, temel ögelerdir. Bu ögeler, bir dildeki cümlelerin iskeletini oluşturur. Anlam açısından cümleleri zenginleştiren kelimeler ise seçimlik ögelerdir. Bir cümlelerin dil bilgisi yapısı açısından kullanılması zorunlu olmayan seçimlik ögeler, istendiğinde çeşitli cümlelere eklenebilir ya da çıkartılabilir (Akerson, Ozil, 1998: 66).

Yüklemde yer alan eylem baş unsur görevindeyken, yüzey yapıda görünmese dahi her cümlelerin bir eyleyeni olması gerekliliğinden hareketle eyleyici baş unsurun derin yapısında beliren zorunlu unsurdur. Bu iki temel unsurun yanı sıra cümlede yer alan ve seçimlik unsur olarak nitelenen tamlayanlar cümlelerin tamlayıcısı değil, yüklemde yer alan eylemin tamlayanlarıdır. Zaman, durum, yer, vasıta vs. bildiren bu tamlayıcılar yüzey yapıda cümlelerin gibi görünse de derin yapıda fiilin belirlediği girdilerdir.

Seçimlik istemler cümleden kolayca çıkarılabilirler veya olmayabilirler. Ancak okuyan kişi tarafından orada olduğu hissedilir. Fiillerin açtığı boşlukları tamlayıcılar doldurmazsa biz anlamsal olarak bu boşluğu doldururuz.

2.3. Eklentiler

Eklenti kelime anlamı itibariyle bir şeye eklenmiş olan, o şeyin bir parçası anlamına gelen bir sözcüktür. Dolayısıyla Eklenti terimi bünyesinde sözdizimsel bir fonksiyon barındırır. Bu

kavram zorunlu olarak bulunması gereken bir unsur değil seçimlik bir unsurdur. Tanımında da belirtildiği üzere istendiği zaman cümleden çıkarılacak bir parçadır. Eklenti için belirli bir sınırlama yoktur cümlede sınırsız sayıda bulunabilecekleri gibi ifade hakkında detaylı bilgiler verirler. Doğan çalışmasında eklenti terimi için ‘‘isteğe bağlı ögeler’’ adlandırmasını kullanmıştır.

Berke Vardar ise ‘‘Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü’’nde bu sözcük için tümleyen terimini önermiştir (Vardar, 2002: 200).

Yüklemcille yalnızca bağımsallık açısından ilişki kuran eklentiler, istem ilişkisi kurmazlar. Onlar da öbek yapıda birer üyedir. Tümcesel yapının dış katmanını eklentiler oluşturur. Sözdizimsel düzeyde ele alındıklarında genellikle belirteç tümleci olarak gerçekleştirirler (Özkan, 2017: 185).

Eklentiler eylemin yönetim çerçevesi içerisinde onun belirlediği kurallar vasıtasıyla cümlede bulunurlar. Ancak zorunlu ve seçimlik istemler gibi eylemin gerçekleşmesi sürecini mantıksal ya da anlamsal olarak gerçekleştiren ve tamamlayan yapılar değildirler.

3. İstem Hakkında Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de yapılan çalışmalar şunlardır:

Adalı, O. (2004). Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler. İstanbul: Papatya Yayınları

Akkoyunlu, Z., Ercilasun, A. B. (2015). Divanu Lugati't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksan D. (1999). Anlambilim, İlgili Alanlar ve Türkçe. Ankara: Engin Yayınları.

Aksan D. (2003). Her Yönüyle Dil, Anaçizgileriyle Dilbilim. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksan D. (2009). Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi. Ankara: Engin Yayınları.

Arı N. (2010). Harezmi Türkçesinde Birleşik Fiiller ve Durum Ekli Tamlayıcıları. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Atacık A. (2008). Türkiye Türkçesinde İstem (Valenz). İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Aydın İ. (2011). Türkçede Rol ve Gönderim Dilbilgisi Çerçevesinde Ad Öbeği Görünümleri. Dil Dergisi(151), 72-88.

Aydın Ö. (1997). Türkçede Belirtme Durumu Ekinin Öğretimi Üzerine Bir Gözlem. Dil Dergisi (52), 5-17.

Aydın Özkan Işıl. (2017). *Evrensel Dilbilgisi ve Türkçede İstem*, Grafiker Yayınları, Ankara.

Aydın Özkan Işıl. (2017). Türkçede İstemi Artıran Biçimbilgisel Kategoriler, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S:60, s.183-195, Autumn II.

Barlas S. (2015). Kırgız Türkçesinde İstem (Valenz). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Baydar A.S. (2009) Kırım Tatar Türkçesi Edebi Dilinde Fiil-Tamlayıcı İlişkisi. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (40), 25-35.

Baytürk F. (2015) Türkmen Türkçesinde Fiillerin İstemi Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi

Buran A (1996). Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Çetinkaya C. (2012). Kazak Türkçesinde Fiilin İstemi (Valenz). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Çiçekli H. (2013). Azerbaycan Türkçesinde Fiillerin İstemi. Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Çimen F. (2009). Özbek Türkçesinde İstem (Valenz). İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Dashzeveg B. (2014). Türkçe’de ve Halha Moğolcasında Durum Kategorisi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Demirci K. (2007). Türkçe’de Hal eki Nöbetleşmeleri Üzerine. Karaman Dil-Kültür ve Sanat Dergisi, 126-139

Demirez Güneri Aysun. (2007). Yeni Uygur Türkçesinde Fiil Tamlayıcıları. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Demirez Güneri Aysun. (2009). “Yeni Uygur ve Türkiye Türkçesinde Fiil-Tamlayıcı İlişkileri”, *Turkish Studies*, 2009, S.4/4, s.505-515.

Doğan N. (2011) Türkiye Türkçesi Fiillerinde İsteme Göre Anlam Değişiklikleri Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Doktora Tezi

Doğan N. (2015a). Türkçe Sıfatların İstem Bilgisi. Mtad (12(3)), 77-90.

Doğan N. (2015b). Türkiye Türkçesinde İsimlerin İstem Bilgisi. 8. Uluslararası Türkçenin Eğitimi-Öğretimi Kurultayı Bildirileri İçinde, İstanbul.

Doğan N. (2016a). İstem Sözlükleri ve Türkçe. *The Journal of Academic Social Science Studies* (42), 251-258

Doğan N. (2016b). Türkçe Sözlükte İstem Bilgisi. Osmangazi Üniversitesi Sözlük Bilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildirileri içinde, Eskişehir.

Doğan N. (2017). Türkçede İstem Değiştirimi I: Ettirgenleştirme. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6/ 14, s. 193-214.

Doğan N. (2018). Türkçede İstem Değiştirimi II: Edilgenleştirme. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 7/17, s. 177-196.

Doğan N. (2018). Söz dizimsel Açıdan Türkçe Fiil Sınıfları, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, S: 7/4, s: 2204-2225.

Erdem, M. (2004). Türkmen Türkçesi'nde Mental Fiillerin İstem'e Göre Anlam Değişmeleri. V Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri I içinde (s. 939-950). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erdem, M. (2006). Türkçede Gramatikal İlişkiler ve Anlamsal Roller. Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri (s. 523-529). Ankara: Bilkent Üniversitesi.

Erdem, M. (2015). Türk Dillerinde Belirtme-Yönelme Durum Eki Değişmesi: Bir Değerlendirme. *Türkbilig* (30), 167-186.

Etiler S. (2014). Kırgız Yazar Tölögön Kasımbekov'un "Singan Kılıç" Romanındaki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları. İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Golzar H. A. (2016). Türkçe Fiillerde İstem (Ettirgen Yapılarda). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Gökçe Faruk. (2015). Kutadgu Bilig'de Kör- " Görmek": Çok Anlamlılık, Metafor ve Gramerleşme, S:29, s: 59-76.

İlker A. (2013). Ağız Alanlarında Yükleme ve Yönelme Değişmesinin Sebepleri Üzerine Yeni Bir Bakış. Leyla Karahan Armağanı içinde (s. 633-649). Ankara: Akçağ Yayınları.

- Kahraman T. (1996).Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Kara A. (2011). Uzun Kervan Romanı (Dionis Tarasoglu) Metin-Tercüme ve Gagauz Türkçesinde Fiil İstemleri. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karaca O. S. (2011). Kazak Türkçesinde Fiil İstemleri. İstanbul: Kesit Yayınları
- Karahan L. (1997). Fiil-Tamlayıcı İlişkisi Üzerine. Türk Dili (549),209-213.
- Karahan L. (1999), Yükleme (Accusative) ve İlgi (Genetive) Hali Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (s. 605-611). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Oflazer K. Yılmaz, O. (1995). A Constraint-based Case Frame Lexicon Proceedings of the Workshop on the Computational Lexicon European Summer
- Özdemir A. (2004). Eski Anadolu Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Özdemir T. A. (2014) Gagauz Türkçesinde İstem. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Özezen M. Y. (2007). Türkçede Yalın Durum Üzerine Görüşler.38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS 38) Vol. 3, (s.1333-1342). Ankara
- Özkan A. (1999). Türkçede Fiil-Tamlayıcı İlişkisi ve Fiillerin İstem Değiştirmesi. Arayışlar-İnsan Bilimleri Araştırmaları (1), 125-143.
- Özkan A. (2011) Eski Anadolu Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları ve Bu Tamlayıcılarda Zaman İçinde Görülen Değişiklikler. Turkish Studies (Volume 6/1), 512-522.
- Sev G. (1997). Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Bunların Hal Ekli veya Hal Eksiz Tamlayıcılarla Kullanılışı. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Sev G. (2011). Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Durum Ekli Tamlayıcılarla Kullanılışı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tokmak G. (2015). Ermeni Harfli Kıpçakça Zebur'da Fiil - Tamlayıcı İlişkisi. Bolu Abant Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Uğurlu M. (2001). Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi. N. Demir, E. Yılmaz (Ed.), Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri (20-23 Mayıs 1999) içinde, (s.197-206), Gazimağusa.

Uysal S. (2010). Nehcü'l - Feradis'te kıl-Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı. Bolu: Abant Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Uzun N. E. 2003. Levin 1993'ün Sözlüksel Üye Değişimleri: Türkçe Üzerine Bir Deneme. Günümüz Dilbilim Çalışmaları, Multilingual: İstanbul, s. 98– 121.

Uzunboy H. (2005). Türkmen Türkçesinde İstem (Valenz). İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Üstünova K. (2007). Yalın Durum Karmaşası. Journal of Turkish Studies, 2(2),736-748

Yaman E. (2007). Özbek Türkçesinde Fiil-Tamlayıcı İlişkisi ve Bazı Hal Eklerinin Farklı Kullanılması. IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri Cilt II (s.1907-1920) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yabancı alanda yapılan çalışmalar ise şunlardır:

Agel V., Eichinger, L., & H. W. Eroms, P. H. (2003). Dependenz und Valenz Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forshung, Volume I. Berlin: Walter de Gruyter.

Agel V., & Fischer, K. (2010). Dependency and Valency Theory. B. Heine, & H. Narrog (Ed.), The Oxford Handbook of Linguistic Analysis (s. 223-256). UK: Oxford University Press.

Allerton D. J. (1982) Valency and the English verb. London/Newyork: Academic Press

Allerton D. J. (2005). Valency and Valency Grammar. K. Brown, & J. Miller (Ed.), Concise Encyclopedia of Syntactic Theories içinde (s. 359-368). UK: Pergamon

Bang W. (1931). Manichaische Erzähler. Le Museon (44), 3-36.

Blake B. J. (2004). Case. Cambridge: Cambridge University Press.

Cinkova S. (2009). Words that Matter: Towards a Swedish-Czech Colligational Lexicon of Basic Verbs. Prag: University of Karlova, Unpublished Phd Thesis

Chomsky1 N. (1957). Syntactic Structures. The Hague/Paris: Mouton. Chomsky1 N. (1965). Aspects of the Theory of Syntax. Cambridge: The M.I. T. Press.

- Cihalova M. (2016). Event Ontology Specification Based on the Theory of the Verb-valency Frames. T. Welzer (Ed.)1 Information Modelling and Knowledge Bases XXVII içinde (s. 299-313). Amsterdam: IOS Press.
- Dixon R. M. Aikhenvald, A. (2000). Changing Valency Cambridge: Cambridge University Press
- Engel U. vd. (1978). Kleines Valenzlexicon deutscher Verben. Tübingen: Verlag Gunter Narr.
- Vilmos Agel L.e. (2003). Dependenz und Valenz, Volume II. Berlin: Walter de Gruyter.
- Welke K. (1988). Einführung in die Valenz und Kasustheorie. Leipzig: Bibliographisches Institut.
- Willems K. (2006). Logical Polysemy and Variable Verb Valency. Language Sciences (28), 580-603.
- Vater H. (1978). On the Possibility of Distinguishing Between Complement and Adjuncts. W. Abraham (Ed.), Valence, Semantic Case, and Grammatical Relations içinde (s.27-45). Amsterdam: John Benjamins
- Fillmore C. J. (2003). Valency and Semantic Roles: the Concept of Deep Structure Case. V. Agel (Ed.), Dependenz und Valenz içinde (S.457- 475). Berlin/ New York: Walter de Gruyter.
- Fischer K. (1997). German-English Verb Valency: A Contransitive Analysis. Tübingen: Günter Narr Verlag
- Sommerfeldt K. E., & Schreiber, H. (1980). Wörterbuch zur Valenz und Distribution der Substantive. Leipzig: Bibliographisches Institut
- Sommerfeldt K. E., & Schreiber, H. (1983). Wörterbuch zur Valenz and Distribution deutscher Adjective. Leipzig: Bibliographisches Institut.
- Spevak O. (2014). Noun Valency. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Tesniere L., (1959). Elements de syntaxe structurale. Paris: Klincksieck
- Tesniere L. (2015). Elements of Structural Syntax. (S. K. Timothy Osborne, Çev.) Amsterdam: John Benjamins Publishing Company
- Teubert W. (1979). Valenz des Substantives. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Panenovā. J. (2014). Contribution of Valency to the Analysis of Language. O. Spevak (Ed.), Noun Valency içinde (s.1-18). Amsterdam: John Benjamins

Ruzicka R. (1978). Three Aspects of Valence. W. Abraham (Ed.), Valence, Semantic Case and Grammatical Relations içinde (s. 47-54). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Kibort A. (2012). Participles, adjectives, and the role of argument structure. M. Butt, T. H. King (Ed.), Proceedings of the LFG2012 Conference, Udayana University, Indonesia içinde (s.323-340). Stanford, CA: CSLI Publications. 20.03.2016 tarihinde Proceedings of the LFG12 Conference. Adresinden alındı.

Koch P. (1981). Verb, Valenz, Verfügung: zur Satzsemantik und Valenz Französischer Verben am Beispiel der Verfügungs-Verben. Heidelberg: C. Winter

Mackenzie L. L. (1981). Pedagogically Relevant Aspects of Case Grammar. A. James, P. Westney (Ed.), New Linguistics Impulses in Foreign Language Teaching içinde (s.23-38). Tübingen: Günter Narr Verlag.

Malchukov A., Comrie B. (2015). Valency Classes in the World's Languages Vol. 1: Introducing the Framework, and Case Studies From Africa and Eurasia. Berlin: de Gruyter.

Malchukov A., Comrie, B. (2015). Valency Classes in the World's Languages Vol. 2: Case Studies From Austronesia, the Pacific, the Americas and Theoretical Outlook. Berlin: De Gruyter.

Matthews P. (2007). The Scope of the Valency in Grammar. T. Herbst, K. Götz-Votteler (Ed.), Valency-Theoretical, Descriptive and Cognitive Issues içinde (s.3-14). Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

Nillson B. (1985). Case Semantics in Turkish. İsveç: Stockholm Üniversitesi Doktora Tezi.

Kapllani M. (2013). Noun Valences, Noun Head and Its satellites. Academic Journal of Interdisciplinary Studies, Volume 2 (4), 133-141.

Hartmann I., Haspelmath, M., Taylor, B. (2013). [http:// valpal.info](http://valpal.info).22.03.17 tarihinde Valency Patterns Leipzig (VALPAL) : [http:// valpal.info](http://valpal.info) adresinden alındı.

Hartmann I., Haspelmath, M., (2016). Comparing Verbal Valency Across Languages. A.Malchukov, B.Comrie (Ed.). Valency Classes in the World's Languages: A Comparative Handbook Volume 1 içinde (s. 41-71) Berlin: Moutan de Gruyter

Haspelmath M., Müller-Bardey, T. (2004). Valency Change. G. Booij, C. Lehmann, J. Mugdan (Ed.) Morphology: A Handbook of Inflection and word Formation içinde (s.1130-1145). Berlin: de Gruyter.

Helbig G. (1992). Probleme der Valenz- und Kasustheorie. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Helbig G., Schenkel, W. (1991) Wörterbuch zur Valenz und Distribution Deutscher Verben Berlin : de Gruyter.

Herbst T. (1987). A Proposal for A Valency Dictionary of English. R. F. Ilson (Ed.), A spectrum for lexicography içinde (S.29-48). Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Herbst T. (1988). A Valency Model for Nouns in English. Journal of Linguistics, 24(2), 265-301.

Herbst T. (1999). English Valency Structures: A First Sketch. 20.04.2020 tarihinde <http://webdoc.gwdg.de/edoc/ia/eese/artic99/herbst/mainl.html> adresinden alındı.

Herbst T., & Roe, I. (1996). How obligatory are obligatory complements? An alternative approach to the categorization of subjects and other complements in valency grammar. English Studies, 77 (2), 179-199.

Herbst T., & Votteler- Götz, K. (2007). Valency: Theoretical, Descriptive and Cognitive Issues. Berlin: Mouton de Gruyter.

Herbst T., Health, D., Roe, I., & Götz, D. (2004). A Valency Dictionary of English: A Corpus-Based Analysis of the Complementation Patterns of English Verbs, Nouns and Adjectives. Berlin: Mouton de Gruyter.

4. TARİHİ TÜRK LEHÇELERİ

4.1. Karahanlı Türkçesi

Karahanlı Türkçesi, Hakaniye lehçesi ya da Hakaniye Türkçesi olarak adlandırılan bu edebi yazı dili 11. ve 13. Yüzyıllar arasında Türk dili tarihinde konuşulmuş ve yazılmış olan Eski Türk yazı dilinden gelişen bir dildir. Köktürk ve Uygur Türkçesinin devamı olan Karahanlı Türkçesi tahmini 200 yıla dayanan bir zaman diliminde kullanılmıştır.

İslamî Orta Asya dilinin ilki olan Karahanlı Türkçesinin merkezi Doğu Türkistan'da bulunan Kaşgar'dır.

Karahanlılar döneminde başta Kaşgar, Balasagun, Semerkant ve Buhara olmak üzere bütün Maverünnehir yüksek bir ilim ve kültür merkezi olmuştur (Argunşah, Yüksekaya, 2016: 15).

Türk yazı dilinin 13.yy'dan itibaren Kuzey-Doğu ve Güney-Batı olarak iki kola ayrıldığına dikkat eden bazı Türkologlar Karahanlı Türkçesini Eski Türkçe Dönemine dâhil ederler.

Karahanlı Türkçesi Eski Türkçenin içinde incelenmeye devam ederken, diğer yandan İslami Türk edebi yazı dilinin başlangıcı olması yönüyle de Türk dili tarihi bakımından önem taşır.

4.1.1.Karahanlı Türkçesi Eserleri

Dīvānū Luġāti't- Türk

Bu dönemin en önemli eserlerinden birisi de Dīvānū Luġāti't- Türk adlı eserdir. Dīvānū Luġāti't- Türk 'ün elimizde bulunan tek yazma nüshası İstanbul Millet kütüphanesinde bulunmaktadır. Ali Emiri tarafından bulunan bu nüsha üzerine Kilisli Rıfat Bilge detaylı bir şekilde çalışmıştır. Kaşgarlı Mahmud 470/1077 yılında tamamladığı bu eseri Bağdad'da Abbasi Halifesi El-Muktedi Billah'a sunmuştur.

Eser 11.yüzyıl Türkçesinin grameri ve sözlüğüdür. Bundan daha eskisi şu ana kadar elimize geçmediğine göre, Türkçenin en eski sözlüğüdür. Sözlük Türk dünyasına ait zengin bir Türkçe malzemeyi de içermektedir. Yazarın da belirttiği gibi, eserdeki bütün malzeme halk ağzından derlenmiş, özgün malzemedir (Argunşah, Yüksekaya, 2016: 26).

Bu eser Türk Dilinin en önemli yadigârları arasında sayılmakla birlikte bünyesinde altı bine yakın Türkçe kelimeyi barındırır.

Türkolojinin bu adla anılıp bir bilim dalı haline gelmesinde Türk'ü tanımak ve Türk'e rağmen bir politika izlemek şeklindeki yabancıların gayretlerine karşılık bundan dokuz yüzyıl önce Türk'ü ve Türkçe'yi merkez alan ve olumlandıran Türklük biliminin ilk tohumları Kaşgarlı Mahmud tarafından atılmıştır.

Kaşgarlı Mahmud Karahanlı devrindeki Türk ağızlarından topladığı verilerle zengin bir sözlük oluşturmuştur. Türk boyları arasında gezerek dil malzemesini genişletmiş ve eserine eklemiştir. Türk, Türkmen, Oğuz, Çiğil, Yağma ve Kırgız boylarından aldığı malzemeyi bir araya getirmiştir. Bu eserde Eski Türk şiirine ait parçalar da mevcuttur.

Kutadgu Bilig

Bu döneme ait bir diğer eser Kutadgu Bilig adlı eserdir. Türk klasik edebiyatının ilk örneği olan Kutadgu Bilig, Manihaist ve Budhist çevrenin etkisi altında oluşmuş bir eser olarak karşımıza çıkmıştır. 11. yy'da (1069 - 1070) Yusuf Has Hacip tarafından yazılmış ve Karahanlı hükümdarı Tabgaç Buğra Han'a sunulmuştur. Didaktik bir özellik gösteren eser mesnevi şeklinde ve aruz vezniyle 6645 beyit olarak yazılmıştır.

Yöneticilerin ve devlet görevlilerinin sahip olması gereken nitelikler yanında, halkın görevleri, çeşitli meslek mensuplarıyla ilişkiler ayrıntılı bir biçimde Kutadgu Bilig’de anlatılmıştır. Eser siyaset bilimi, sosyoloji, halkla ilişkiler gibi modern sosyal bilimlerin konularını işlemek suretiyle ideal insan tipini ortaya koymaktadır (Ercilasun, 2014:306).Bilinen üç nüshası, bugün Fergana, Viyana ve Mısır’da bulunmaktadır.

“Yusuf Has Hacib, eserinde 11. yüzyılın söz varlığının önemli bir kısmına yer verirken, diğer yandan ihtiyaç duyduğu fakat dilde karşılığı bulunmayan sözcükleri ya kendi türetmiş ya da ağızlarda yer alan veya az kullanılan sözcüklere yer vermiştir. Yani, Yusuf Has Hacib bu yönüyle bir dilcilik ortaya koymuştur. Eserde yer alan ‘hapax legomenonlar’ bu dilciliğin bir göstergesi durumundadır. Yusuf Has Hacib eserinde yer verdiği söz sanatlarıyla da dilciliğini ortaya koymaktadır” (Nalbant, 2018: 2).

Alegorik biçimde yazılan Eserde dört şahsiyet vardır. Bu dört şahsiyet dört farklı fikir ve görevi temsil etmektedir. Bunlar:

1. Kün-Togdu: Doğru yol
2. Ay-Toldı: Kut, devlet, ikbal
3. Ögdülmiş: Ukuş, akıl, mantık
4. Odgurmuş: Akıbet.

Atabetü'l-Hakayık

Bu dönemin bir başka önemli eseri Atabet’ül Hakayık’tır. Kelime anlamı olarak Hakikatlerin Eşiği anlamına gelmektedir. Bu eser, Edîb Ahmed Yükneki tarafından tahmini olarak 12. asrın sonlarında yazılmakla birlikte 46 beyit ve 101 dörtlük toplamda 512 dizeden oluşan bu eserde gazel ve kaside tarzında şiirler bulunmaktadır.

Kutadgu Bilig’e göre oldukça küçük hacimli olan bu eser, bir öğüt ve ahlak kitabıdır. Edip Ahmet eserini “’ ulu emir, Türk ve Acem meliki” olarak nitelediği Muhammed Dad İspehsalar Bey’e takdim etmiştir. Bu beyin kim olduğu, nerede ve ne zaman yaşadığı hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz (Argunşah, Yüksekaya, 2016: 35).

Yaşadığı dönem ve çevreyle ilgili yeterli bilgi bulamadığımız Edip Ahmet Yükneki’nin Türkistan’da Yüknek kasabasında doğduğu ve Mahmud isminde bir kişinin oğlu olduğu bilgisi mevcuttur.

Edîb Ahmed Arapça ve Farsça bilen, tefsir ve hadis gibi İslâmî ilimleri tahsil etmiş, takva sahibi bir şâirdir. Eserde Tevhid, Na’t, Dört Halife’ye ve eserin sunulduğu sultana övgü ayrıca

eserin yazılma sebebi yer almaktadır. Daha sonra asıl konuya girilir. Kutadgu Bilig ile benzer yönleri olan eserde bilginin yararı ve cahilliğin zararı, dünyanın dönekliği, alçakgönüllülük, cömertlik, cimrilik, kibir, zamanenin bozukluğu, mertlik gibi ahlaki ve dünyevi konular işlenmiştir. Bundan sonra konunun işlendiği asıl bölüm gelmektedir. Burada bilginin yararı ve cehaletin zararları, dilin muhafazası, dünyanın dönekliği, cömertlik ve cimrilik, alçakgönüllülük ve kibir, harislik, mertlik ve zamanenin bozukluğu gibi ahlâkî yanı ağır basan didaktik konular işlenmiştir.

4.2. HAREZM TÜRKÇESİ

Harezmi bölgesi bugün Türkmenistan ve Özbekistan sınırları içerisinde kalan, Ceyhun (Amu Derya) ırmağının döküldüğü Aral Gölünün güneyinde kalan bölgeye verilir. Arap istilasından sonra burada yaşayan halklara ‘‘Harezmi’’ adıyla hitap edilmiştir.

Yüksekkaya ‘ya göre Harezmi bölgesi, Sir Derya'nın aşağı yatağıyla birlikte daha Moğol devrinden önce, Kaşgar' ın yanında ikinci bir edebi' merkez olarak önemli bir rol oynamıştır. Uzun zaman siyasi bakımdan da Altınordu'ya bağlı olan Harezmi ve Sir Derya'nın aşağı kesimi, kendilerini Altınordu devresinde de muhafaza etmişler, hatta Moğol akınları bile buradaki İslamî Türk edebiyatının gelişimine engel olamamıştır. XIII. yüzyıl da Harezmi ve Aşağı Sir Derya'da görülen kültür faaliyetleri, XIV. yüzyılda Altınordu'nun Saray ve Kırım şehirlerine de sıçramıştır (Yüksekkaya, 2002: 804).

Bu bölgede ortaya çıkan Harezmi Türkçesi, 11. yüzyıldan sonra çeşitli sebeplerden dolayı özellikle Oğuz-Kıpçak ve Kanglı boylarının yerleşik bir hayat tarzı benimsemeleriyle Türkleşmiş, farklı Türk boylarının bir araya gelmesiyle Karahanlı Türkçesi temelinde gelişen karma bir dildir. Karma dil olması sözvarlığı açısından bir zenginliği de beraberinde getirmiştir. Bu karma dil sayesinde aynı eserde hem Oğuz, hem Doğu hem de Kıpçak özellikleri görülmektedir.

13. yüzyıl sonlarında Harezmi'de gelişen kültür faaliyetine, 14. yüzyılda Altın Ordu'nun başkenti Saray ve Kırım da katılmış, Harezmi'den birçok bilgin, şair ve yazar Altın Ordu'ya göç ederek bu bölgede konuşulan Türk yazı dilinin Altın Ordu sınırları içinde yayılmasını sağlamıştır (Ata, 2002: 13).

Bu dönemin eserleri şunlardır: Nehcü'l-Feradis, Mukaddimetü'l-Edeb, Kısasü'l-Enbiya, Muinü'l-Mürid, Hüsrev ü Şirin, Muhabbetname, Satır Altı Kur'an Tercümesi, Miracname.

4.2.1.Harezmi Türkçesi Eserleri

Nehcü'l-Feradis

Nehcü'l Feradis ya da Türkçe adıyla Uştmağların Açık Yolu “Cennetlerin Açık Yolu” bir kırk hadis tercümesidir. Eserin yazarı Kerderli Mahmud Bin Ali'dir. Bu eserin en iyi nüshası Yeni Cami nüshasıdır. Hem dünyada hem de ahirette mutlu olma bilgisi vermeye gayret ederken nelerin yapılması nelerin yapılmaması konusunda bilgiler içerir. Sade ve açık bir üslupla halka gerekli dini bilgiler verir.

Nehcü'l Feradis'in dilinin sadeliği, üslubunun kolay ve anlaşılır olmasından dolayı çeşitli muhitlerde pek çok kopyası oluşturulmuştur. Nehcü'l Feradis'in bilinen nüshaları içinde en mükemmeli Yeni Cami nüshasıdır. Bu nüsha müellifin ölümünden dört gün sonra el-Harizmi adlı müstensih tarafından 1360 yılında bitirilmiştir. Günümüze kadar gelen nüshalardan bazıları; İstanbul nüshası, Paris nüshası, Mercani nüshası'dır (Akar, 2010: 168).

Mukaddimetü'l-Edeb

Mukaddimetü'l Edeb isminden de anlaşılacağı üzere Edeb öğrenmeye giriş anlamına gelmektedir. Yazılma tarihi belli olmamakla birlikte 1128-1144 yıllarında arasında yazıldığı tahmin edilmektedir. Mahmud b. Omar ez-Zamahşari tarafından yazılmış ve Harizmşah Atsız b. Muhammed b. Anuş Tigin'e ithaf edilmiştir. Eserin asıl amacı Arapça öğrenmek isteyenler kolaylık sağlamaktır. Bu amaçla hazırlanan pratik bir sözlük niteliğindedir.

Mukaddimetü'l-Edeb, Harezmi'deki medreselerde dil öğretimi için kullanılmıştır. Bu eser beş bölümden oluşur: 1. İsimler, 2. Fiiller, 3. Harfler (isim ve fiil dışındaki gramer unsurları), 4. İsim çekimi, 5 Fiil çekimi (Akar, 2010: 170).

Kıyasü'l-Enbiya

Bu eserin yazarı Nasirü'd-dîn b. Burhanü'd-dîn Rabguzî'dir. Rabguzi eserini H. 709'da yazmaya başladıktan bir yıl sonra, H. 710/ M. 1310'da tamamlamış ardından Nasirü'd-din Tok Buga'ya sunmuştur.

Eserde asıl konu peygamber kıssalarıdır. Arap, Fars ve Türk kültür ve edebiyatına hâkim olan Rabgûzî dinî konuları edebî bir dille anlatırken, kıssalarla ilgili Arapça ve Türkçe manzumelere yer vermiştir. Hz. Muhammed ve diğer peygamber kıssaları eserde yer alır

Eserin Londra, İsveç, Leningrad, Paris ve Bakü'de toplam 10 nüshası bulunmaktadır. Bunların içinde metni en sağlam olanı ve dönemin dil özelliklerini en iyi yansıtanı Londra nüshasıdır (Akar, 2010 s: 164).

Muînü'l-Mürîd

H. 713'te (M. 1313) yazılmış olan Muînü'l-Mürîd dini tasavvufi şiirleri içerir. Toplam 51 sahife olan eserin her sahifesinde 16-17 satır bulunmaktadır. Ayrıca bazı sahifelerinde kenarlara yazılmış şiirler de yer almakta ve eser yaklaşık olarak 900 beyit kadardır (Togan, 1928, 317).

Muînü'l-Mürîd'in bilinen tek yazma nüshası önce Haraççioğlu Kitaplığı'nda iken daha sonra Bursa Orhan Kitaplığına getirilmiştir.

Muînü'l-Mürîd bir mukaddime ile başlar, sonra sırasıyla îman, Allah ve resulünü bilmek, vaaz ve nasihat; temizlik ve yıkanmak, teyemmüm, namaz ve namazla ilgili konular; zekât, özellikle hayvan besleyen göçebelerin ne kadar zekât vereceği; avcılık, kurban; faizin haramlığı; alım-satım konuları yer alır. Daha sonra tasavvuf konuları anlatılır (Yüce, 2002: 1518).

Hüsrev ü Şîrin,

Altınordu sahasında yazılan Huirev ü Şîrin, Kutb mahlâslı bir şair tarafından Nîzâmî'nin aynı adı taşıyan mesnevisinin Türk edebiyatındaki ilk çevirisidir. Kutb bu eseri, Tini-Bek Han ile onun eşi Melike Hatun adına Türkçeye çevirmiştir. Tini-Bek Han 1341'de babası Özbek Han'ın ölümünden sonra tahta çıkıp 1342'de kardeşi Canı-Bek tarafından öldürüldüğüne göre eser, 1341-1342 yılları arasında yazılmış olmalıdır.

Hüsrev ü Şîrin hikâyesinin konusu, Sâsânî hükümdarlarından Hüsrev Pervîz ile Ermen hükümdarı Mehîn Bânû'nun kardeşinin kızı Şîrin'in aşkına dayanmaktadır. İkinci plânda ise Hüsrev'in siyasî hayatı verilmektedir. Eserin bilinen tek nüshası Bibliothéque Nationale'de 312 numarada muhafaza edilmektedir (Sağol, 2002: 807).

Muhabbetname

Manzum bir eser olan Muhabbet-name, Horezmi tarafından H. 754/M 1353'te kaleme almıştır. Müellifi hakkında Horezmi mahlasını kullandığına göre Horezmlî (Harezmlî) olduğu dışında hiçbir bilgimiz bulunmamaktadır. Yazılış yeri Sir (Sirderya) olan eser, kesin olarak kim olduğu anlaşılmayan Muhammed Hoca Bey'in arzusu üzerine yazılmıştır. Farsça beyitleri de ihtiva eden Muhabbet-name, mesnevi tarzında kaleme alınmıştır (Sağol, 2002: 807).

Muhabbetname mesnevi tarzında yazılmıştır. Eserin iki nüshası bulunmaktadır. Birincisi Uygur harfleriyle 835'te Emir Celaleddin Firuz Şah adına Mnasur bahşı tarafından yazılmıştır. Diğerisi ise XVI. Yüzyılda istinsah edilmiş arap harfli nüshadır. Bu nüsha Londra'da bulunmaktadır (Akar, 2010:167).

Satır Altı Kur'an Tercümesi

8.yüzyıldan itibaren İslamiyet'i kabul eden Türkler hızla kabul ettikleri bu dinin eserlerini çevirmek için yoğun çabalar içerisine girmişlerdir.

Bilinen ilk Kuran tercümesi, Karahanlı döneminde gerçekleştirilmiştir. Ve bu çeviri çalışmaları Harezmi döneminde de devam etmiştir. "Harezmi Türkçesi ile yapılmış olan tercüme dil incelemeleri bakımından son derece önemlidir. Çünkü tercüme konusundaki metnin kutsallığı tercüme yapanın daha titiz davranmasına sebep olacağından metin hususunda karşılaşılan yanlışlar bu gibi eserlerde yer almamaktadır. Ayrıca dini terminolojinin halkın anlayacağı tarzda olmasına dikkat edilmiş ve bu nedenle Türkçe kelimelere ağırlık verilmiştir" (Ata, 2002: 37).

Miracname

H. Muhammed'in miracını anlatan mensur bir eser olan Miracname'nin tek nüshası 1436 tarihlidir ve Uygur harflidir. Herat'ta Malik Bahşı tarafından istinsah edilmiş olan eser, Nehcü'l Feradis adlı bir eserden Türkçeye çevrilmiştir (Ercilasun, 2014: 379). H.840/M. 1436'da Malik Bahşı tarafından istinsah edilmiştir İstinsah yeri Herat olan eserin, bu tarihten önce yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple XIV. yüzyıl eserlerinden sayılmaktadır.

Miracname'nin Paris Bibliotheque Nationale'de muhafaza edilen bu Uygur harfli nüshadan başka nüshası ele geçirilememiştir (Sağol, 2002: 810).

4.3. KIPÇAK TÜRKÇESİ

Kıpçak Türkçesi 13.ve 16.yüzyıllar arasında Güney Rusya ve Mısır-Suriye sınırlarında konuşulan bir yazı dili olarak kabul edilmiştir. "Kıpçak Türkçesi terimiyle, Kıpçak konuşma dili değil, Memluk sahasında yazılmış olan eserlerin dili kastedilmektedir. Kıpçak konuşma dili bu eserlere hemen hemen hiç yansımamıştır. Memluk Kıpçak eserleri kendi dönemlerinin ölçünlü diliyle yazılmışlardır" (Ercilasun, 2014: 399).

Büyük Türk boylarından biri olan Kıpçaklar, Batı'ya olan ilerlemelerinde, çeşitli Türk devletleri içinde varlıklarını hissettirerek Kıpçakçayı bir yazı dili, edebî dil hâline getirmişlerdir. 10.-11. yüzyılda Kıpçak (Kuman) Türkleri, sınırları doğuda İrtiş ırmağından başlayarak Batı Sibirya'yı, Karadeniz'in kuzey bozkırlarını içine alan ve güneyde Kırım'dan Kuzey Kafkasya'daki Kuban ve Terek ırmaklarına kadar, kuzeyde Orta İdil sahasına kadar uzanan alanlarda yaşamakta idiler (Özyetgin, 2006: 10).

Müslüman yazarlar tarafından "Kıpçak", Avrupalılarca çoğunlukla "Kuman" adı ile anılan kavmi birlik, aslında, sonradan birleşen iki ayrı Türk kavmidir. İsmi renkten (solgun, sarımtırak) aldığı ileri sürülen ve eski tarihleri karanlık olan Kumanlar 1017'de Kara-Kıtayların

tazyiki ile Batı'ya doğru göç ederek 1050'de Doğu Avrupa'ya yerleşmişlerdi. Kumanlar, Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan, daha önce göç etmiş Oğuz ve Peçenek Türk kabilelerini de içine alarak, Ruslarla, Bizanslıların kışkırtması ile Peçeneklerle ve Macarlarla mücadele ile geçen yarım asırlık bir zamandan sonra 1103'te Ruslara yenildiler. Bu yenilgiden sonra dağılan Kumanlar, yerlerini Doğu'dan gelen yeni bir Türk kavmine, Kıpçaklara bıraktılar. Artık Kıpçak adı altında birleşen bu Türk kavimleri Avrupa'da Kuman adı ile anılmaya devam etmiştir (Karamanlıoğlu, 1994: XVII).

Kıpçakların çok geniş sahalara yayılması Kıpçak Türkçesinin gelişimi açısından önemlidir. Kıpçak Türkçesi farklı kollara ayrılarak gelişmiştir. Kıpçak Türkçesi üç temel lehçe grubuna ayrılmaktadır. Bunlar: Kuman Kıpçakçası, Mısır-Memlûk Kıpçakçası, Ermeni Kıpçakçası.

4.3.1.KUMAN KIPÇAKÇASI

13-15. yüzyılları arasında Kuman Kıpçakçası, Bozkır Kıpçakçası ya da Altın Orda Kıpçakçası olarak adlandırılan Kıpçakça Batu Han komutasındaki Moğol ordusu, 1241-1242'de İdil Bulgarlarının üzerine yürümüş ve bunun sonucunda İdil-Bulgar ülkesi büyük ölçüde yıkıma uğramıştı. Bu güzergâhta yapılan seferlerde birçok Kuman-Kıpçak Türkü de Moğol ordusunun önüne katılmış, yerlerinden, yurtlarından edilmişti. Moğolların İdil bölgesine yaptıkları akınlarda önlerine kattıkları pek çok Kıpçak-Kuman Türkünün Orta İdil'e Bulgar topraklarına kadar geldikleri ve buradaki İdil-Bulgar halkı ile kaynaşarak, bu sahanın bütünüyle Kıpçaklaşmasında büyük rol oynadıkları görülmektedir (Özyetgin, 2006, 9-10).

4.3.1.1.Kuman Kıpçakçası Eserleri

Codex Comanicus

Codex Comanicus (Kodeks Kumanikus), Türkçe bilmeyen yabancılara Türkçe öğretmeyi ve Kıpçaklar arasında Hristiyanlığı yaymayı amaçlayan bir el kitabıdır.

Codex Comanicus "Kıpçak (Kuman) Kitabı" anlamına gelmektedir. Birbirinden farklı iki defterden oluşmaktadır. Bu defterlerden ilki İtalyan tüccarlar tarafından yazılan İtalyan bölümüdür. İkinci bölüm Fransiskan tarikatındaki Alman rahipler tarafından yazılan Alman bölümüdür. Gotik harflerle yazılmıştır. İtalyan bölümü 55 yapraktır (110 sayfa)'dır ve iki sözlük listesinden oluşur. Sözlükler, Latince- Farsça- Kıpçakçadır. İlk liste alfabetik, ikinci liste ise konularına göre sıralanmıştır. Alman bölümü ise 27 yapraktır (54 sayfa). Bu sözlük, karışık iki sözlük listesinden ve bazı metinlerden oluşur. Birinci liste Kıpçakça-Almanca, ikinci liste Kıpçakça-Latince'dir. Metinler İncil'den parçalar, ilahiler, bilmece ve atasözlerinden oluşmaktadır" (Çağatay 1978:142; Karamanlıoğlu 1994: XXI).

Halk ağzından derlenen Codex Cumanicus Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Kıpçak Türkleri (Kuman Türkleri)'nin 1300'lü yıllarda yaşadığı çevre ve dönem hakkında bilgi vermesinin yanı sıra derlenen en eski örneklerini de vermektedir. Codex Cumanicus, bir taraftan yabancılara Kıpçak Türkçesini öğretmek, diğer taraftan da Kıpçaklar arasında kendi ana dilleriyle Hristiyanlığı yaymak için pratik bir kitap olarak hazırlanmıştır (Caferoğlu, 2015: 144).

Eserin tek nüshası, İtalya'nın Venedik Şehrinde Saint Marcus Kütüphanesinde bulunmaktadır.

4.3.2. MISIR-MEMLÜK KIPÇAKÇASI

Kıpçak Türkçesinden elimize ulaşan eserlerin büyük bir kısmı Memlukler döneminde yazılmıştır. Halkın Arap nüfusunun çoğunlukta olması sebebiyle birçok eser Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılmıştır. Ayrıca gramer ve sözlük kitaplarının yazımı buna ek olarak okçuluk, atçılık eserleri de bu dönemde ağırlıklı olarak yazılmıştır. Bu döneme ait eserler şunlardır:

4.3.2.1.Mısır-Memlûk Kıpçakçası Eserleri

Kitâbü'l-İdrâk Li Lisâni'l-Etrâk

‘‘Türklerin Dilini Anlama Kitabı’’ anlamına gelen Memlûk-Kıpçak Türkçesi eserlerinden olan bu kitap yazılmış sözlük ve gramerlerin en eskisi olarak kabul edilir.

Kitabın yazarı Endülüslü Ebu Hayyan'dır. Mısır'da Türkçe'nin önem kazandığını fark eden Ebu Hayyan, Türkçe bilmeyen Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla gramer kitapları yazmıştır. Yazarın adı bilinen dört kitabından yalnız Kitabü'l-İdrak ele geçmiştir. Eserin üç yazma nüshası bulunmaktadır: İlki İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi bölümü 2896 numarada kayıtlıdır ikincisi İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Arapça yazmalar bölümünde 3856 numara kayıtlıdır. Üçüncüsü Kahire'de Darü'l-Kütüb Kütüphanesinde (Argunşah, Yüksekaya, 2016: 283-284).

Kitâb-I Mecmû-I Tercümân-I Türkî Ve Acemî Ve Mugalî

Halil bin Muhammed bin Yusuf el-Konevi adlı Konyalı bir Türk tarafından 1343 yılında yazıldığı düşünülmektedir. Eser, isimler, fiillerin mastar ve emir biçimleri, kelime ve fiil çekimleri ve gramer özellikleri olmak üzere dört kısma ayrılır. Eserin 63 yaprağı Arapça-Türkçe, 13 yaprağı ise Moğolca-Farsça sözlüktür.

Yazar kitabını hazırlarken daha önce yazılmış Türk dili gramerlerini gördüğünü ve onların yolunu takip ettiğini belirtir. Ayrıca Kıpçak Türkçesini ‘‘halis Kıpçak Türkçesi’’, ‘‘halis Türkçe’’ gibi

terimlerle anarak Türkmenceden ayırır. Eserin tek nüshası Hollanda Leiden Akademisi Kütüphanesi'ndedir (Argunşah, Yüksekaya, 2016: 284).

Ed-Dürrütü'l Mudiyye Fi'l- Lügati't Türkiyye

14. veya 15. yy'da yazıldığı düşünölen bu eser "Türk dilinin parlayan incisi" anlamına gelmekle birlikte, Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılmış bir sözlüktür. Eserin tek nüshası İtalya'da Floransa şehrindeki Medicea Bibliotheca Laurenziana bulunmaktadır. Eser 24 bölüme ayrılmıştır Her bir fasılda çeşitli konular ele alınmıştır. Bunlar: Allah, gök ve yerdekiler, meyveler, Türkçe sayılar, Türk erkek adları, Türk kadın adları vb. 'dir.

El-Kavânînu'l-Küllîyye Li-Zabti'l Lügati't-Türkiyye

"Türk dilinin genel kuralları anlamına gelen bu eserin diğerlerinden farklı tarafı sadece gramerden oluşmasıdır. Elimize ulaşan tek nüshası İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Şehit Ali Paşa bölümünde bulunmaktadır. Eser, üç bölüme ayrılmış: isim, fiil ve ekler. Yazar, "bu üçünden en işlek olanı fiildir" diyerek, fiil konusunu ayrıntılı olarak ele almıştır. Hatime (Sonuç) bölümünde fiillerin 2. teklik kişi emir biçimleri listelenmiştir (Ercilasun, 2014: 389).

Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye

"Türk Dilinde temiz armağan" anlamına gelen bu eser Arapça-Türkçe sözlük ve gramer kitaplarından birisidir. Eserin kim tarafından ve hangi tarihte yazıldığı belli değildir.

Kıpçak sözlük ve gramerleri arasında Kıpçak dil özelliklerini en iyi yansıtan kitap olarak kabul edilir.

Bu eser şimdiye kadar bilim dünyasınca başka hiçbir eserde rastlanmayan Türk dilinin birçok gramer kuralı ve başka hiçbir diyalekte görülmemiş birçok sözcüğün ilk defa gözler önüne serildiği bir eserdir (Atalay, 1945 ,: XI).

Eserin tek nüshası İstanbul Beyazıt Camii Veliyüddin Efendi Kütüphanesi 3092 numarada kayıtlı bulunmaktadır.

Bulgatü'l-Müştak Fî Lügati't-Türk Ve'l-Kıfçak

14. yüzyılın ikinci yarısında ya da 15. yüzyılın ilk yarısında yazıldığı düşünölen bu eser, Türk ve Kıpçak Sözcüklerinin kitabı anlamına gelmektedir. Eserin yazarı Cemâleddin Ebü Muhammed Abdullah et-Türki'dir. Eser isimler ve fiiller olmak üzere iki bölümden oluşur. Kitabı'l-İdrak ile benzerlikler taşıması yazarın Ebu Hayyan'ın eserini görüp istifade ettiğini göstermektedir. Eserde halis Kıpçak Türkçesine ait malzemeler yer almakla birlikte Türkmen dil özellikleri de karışık olarak bulunmaktadır (Argunşah, Yüksekaya, 2016: 290).

Var olan tek nüshası Paris'te, Bibliotheque Nationale'de bulunmaktadır.

İrşâdü'l-Mülûk Ve's-Selâtn

Memlük Kıpçakçası eserlerinden birisi olan İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtn, 1387 yılında Berke Fakih tarafından İskenderiye'de Sultanlara yol göstermek amacıyla yazılan aynı adlı eserden Türkçeye istinsah edilmiştir. Satır altı bir tercüme olan bu eser fıkıh ile ilgili konulardan bahseder.

Baytaratü'l-Vâzih Tercümesi

14. yüzyılın sonlarında yazıldığı tahmin edilen Baytaratü'l-Vâzih Arapçadan tercüme edilmiştir. Atlar ve veterinerlikle ilgili bir kitaptır. Eserin iki nüshası vardır. İlk nüshası İstanbul Topkapı Sarayı Revan Köşkü Kütüphanesi'ndedir. İkinci nüshası ise Paris'te Bibliotheque Nationale'de bulunmaktadır (Akar, 2010: 235).

Münyetü'l-Guzât Tercümesi

14. yüzyılın ikinci yarısında ya da 15. yüzyılın başlarında Arapçadan Türkçeye tercüme edilen bir binicilik kitabıdır. Askerlikle ilgili Arapçadan çeviri bir kitan olan bu eserin adı ‘gazilerin arzu etikleri şey’ anlamına gelmektedir (Argunşah, Yüksekaya, 2016: 297).

Tercüme tarihi ve yazarı bilinmemektedir. Bu eserde ata binmek, süngü tutmak, kılıç kullanmak, ok atmak ve top vurmak gibi çeşitli konuları barındırmaktadır.

Gülistân Tercümesi

Kıpçak Türkçesinin tek edebi eseri olan ve Türkmenceleşme konusunda Kıpçakça unsurları en fazla koruyanlardandır. İranlı şair Sadi'nin eseri olan Gülistan 1391'de Seyf-i Sarâyî tarafından tercüme edilmiştir. Seyfi Sarayı hakkında fazla bilgi yoktur. Adından hareketle Altın Orda devletinin başkenti Sray'dan gelerek Mısır'da yaşadığı tahmin edilmektedir (Argunşah, Yüksekaya, 2016: 292-293).

Gülistan, tarihî Türk lehçelerindeki farklı sahalarda da tercüme edilmiştir. Bunlar: Kıpçak Türkçesi (Seyf-i Sarâyî), Anadolu Türkçesi (Kâdî-i Manyâs) ve Doğu Türkçesi olmak üzere üç ayrı dönemde tamamlanmış serbest çevirilerdir.

4.3.3.ERMENİ KIPÇAKÇASI

Tarihi Kıpçak Türkçesinin bir başka kolu, Türk soylu olmayan başka bir millete, Ermenilere aittir. Dönemin karma dili olan Ermeni Kıpçakçası, Ermeni alfabesiyle yazıya geçirilmiştir. Tarihî Kıpçak dil malzemesi arasında 16-17. yyda Türkiye, Kırım, Moldovya,

Romanya, Polonya ve Ukrayna’da Ermeni harfleriyle kaleme alınmış birçok Kıpçakça metin vardır. Ermeniler, kendi dilleri olan Ermeniceyi bilmeyen, yazıda, ibadette, ticarete ve diğer alanlarda Kıpçakçayı kullanan kişiler olmuşlardır (Özyetgin, 2006, 11-12).

Bu dönemden kalan eserler şunlardır:

1. Kanun kitapları, mahkeme sicil defterleri ve tutanaklar, 2. Tarihi vakayinameler, 3. Dini eserler,
4. Filolojik eserler 5. Edebi eserler, 6. Doğal bilimlerine ait eserler (Argunşah ve Sağol Yüksekaya 2016: 280).

5. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ

Çağatay Türkçesi 15-20. yüzyılın başına kadar Orta Asya’da kullanılan yazı dilidir. Kuzey-Doğu Türkçesinin ikinci dönemini temsil eder. Karahanlı ve Harezm Türkçesinin devamı niteliğindedir. İslami dönem Türk yazı dilinin geliştirilmesindeki üçüncü kısmı Çağatay Türkçesi oluşturur. Kıpçakların tarih sahnesinden çekilmesiyle birlikte Kıpçak Türkçesi ile karışan yönleri olmuştur. Çağatay Türkçesine ait eserlerin en önemli özelliği Oğuz ve Kıpçak unsurlarını barındırması dışında Eski Türkçenin ses ve biçim özelliklerini de taşımasıdır.

18. ve 19. yüzyıllar, Çağatayca’nın son dönemlerini oluşturur. Özbekçenin yazı diline girmesi sebebiyle Çağatayca yerini Özbekçeye bırakmıştır.

Çağatayca için kabul edilen en genel ayırım Köprülü’nün 1945 yılında İslam Ansiklopedisine yazdığı Çağatay Edebiyatı maddesinde geçmektedir. Köprülü, Çağatayca’yı en genel çerçevede beş döneme ayırmıştır:

1. İlk Çağatay devri: 13. ve 14. yüzyıllarda, önce Türkistan, Horasan ve İran sahalarında, Harezm’de ve sonra Altın Ordu’da gelişen edebî dil.
2. Klâsik Çağatay devrinin başlangıcı: 14. Yüzyıl sonlarından başlayıp 15. Yüzyıl ortalarına kadar Timurlar devrinde Horasan ve Maverâünnehr’in Herat ve Semerkand gibi medenî ve siyasî merkezlerinde gelişen edebî dil.
3. Klâsik Çağatay devri: 15. Yüzyılın ikinci yarısını içine ve Nevâyî ile başlayan devir.
4. Klâsik devrin devamı: 16. Yüzyılda Babür ve Şeybanîler devri.
5. Gerileme ve çökme devri: 17. 19. Yüzyıllar (Köprülü, 1945: 270).

5.1.Çağatay Dönemi Şairleri

Bu devrin önemli isimleri şunlardır: Ali Şir Nevayi, Hüseyin Baykara, Yakînî, Ahmedî, Atâyî, Gedâyî, Seydî, Ahmet Mirzâ, Yusuf Emîrî, Haydar Tilbe, Lutfi, Zahireddin Muhammed Babürşah, Sekkâkî, Mevlana Lütfî, Ebul Gazi Bahadır Han.

Sekkaki

Çağatay Türkçesi ile eser veren ilk büyük şair olarak kabul edilir. Devrin diğer isimleri gibi Çağatay edebi yazı dilininin tüm inceliklerini bilir ve ustalıkla kullanır.

Sekkaki eserlerinde Çağatay edebi dilini büyük bir ustalıkla kullanmıştır. Dilinde yer yer Karahanlı Türkçesi döneminin kalıntılarının bulunması, onun Çağataycanın oluşum dönemi şairi olduğunu kanıtlamaktadır. Sekkaki'nin tek eseri Divan'dır (Akar, 2010: 190).

Ali Şir Nevaî

Doğu Türkçesinin birçok önemli şair ve yazarı olmuştur. Bu yazarların ortak özellikleri dönemin geleneğini çok iyi yansıtmış olmalarıdır. Bu dönemin en bilinen şairi Ali Şir Nevaî'dir. Şair 1441 yılında Herat'ta doğmuştur. Hamse sahibi ilk Türk şair olarak bilinmektedir.

Nevaî'den önce Çağatay edebi diliyle eserler veren şairler olmuştur bunlardan Sekkaki ve Lütfi örnek gösterilebilir. Ancak Çağatayca'nın asıl temsilcisi Nevaî olarak kabul edilir.

Klasik Çağatay edebiyatına büyük eserler bırakan şair mesnevi, tezkire, tarih, divan, dil, musiki, aruz gibi çeşitli konularda eserler bırakmıştır. Ali Şir Nevaî'nin öne çıkmasındaki sebep başarılı olmasının yanı sıra Türkçenin her döneme Farsçadan üstün olduğunu savunmasıdır. Bu konuyu sonuna kadar savunmakla birlikte genç şairleri bu konuda teşvik etmiştir.

Eserleri şunlardır: Divanları; Farsça Divan, Garâbü's-Sığar, Nevâdirü's-Şebâb, Fevâidü'l-Kibar, Bedâyü'l-Vasat.

Tezkireleri; Mecalüs'ün Nefais, Nesaim-ül-Muhabbet

Hamsesi; Hayret-ül-Ebrar, Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Seb'a-i Seyyare, Sedd-i İskenderi,

Dil ve Edebiyat Eserleri; Risâle-i muamma, Mizan-ül-Evzan, Muhakemet'ül Lugateyn,

Dini-Ahlaki Eserleri; Münacat, Çihil Hadis (Kırk Hadis), Nazm-ül-Cevahir, Lisan-üt-Tayr, Sirâcü'l-Müslimin, Mahbub-ül-Kulub

Tarihi Eserleri; Tarih-i Enbiya vü Hükema, Târîh-i Mülûk-i 'Acem, Zübdetü't-tevarih

Biyografik Eserleri; Hâlât-ı Pehlâvân-ı Muhammed, Hâlât-ı Seyyid Hasan Erdşir, Hamsetü'l-mütehayyirin

Belgeler; Münşeât, Vaq-fiye

Zahireddin Muhammed Babürşah

Hint Türk İmparatorluğunun kurucu olan Babür, Fergana hükümdarı Ömer Şeyh Mirza'nın oğludur.14 Şubat 1483 tarihinde Batı Türkelinde bulunan Fergana'nın Andican kasabasında dünyaya gelmiştir. Babür şah da dönemin diğer şairlerine benzer bir şekilde başarılı bir şair ve usta bir nasirdi.

Eserlerini tasavvufi konularda ele almıştır. Babürname ve Vekayi adlı eserleri Türk dilinin en önemli metinleri arasında sayılmaktadır. Babürname Babür'ün tahta geçtiğinde başından geçenleri anlattığı bir eserdir. Vekayi adlı eseri de bir hatıratır (Akar, 2010: 199).

Eserleri: Divan, Aruz Risalesi (nazım türleri) , Hatt-ı Baburi, Mübeyyen (fıkıh kitabı) , Risale-i Validiyye (çeviri)

Hüseyin Baykara

Bir diğer önemli şair Hüseyin Baykara'dır. Timur soyundan olan son Hükümdar olan Hüseyin Baykara'nın tam adı Hüseyin bin Gıyaseddin Mansur bin Baykara lakabı ise Ebu'l-Gazi'dir. Şiirlerini Türkçe söylemiş ve Türkler arasında Farsça'nın büyük bir ilgi gördüğü dönemde Türk diliyle eser yazmayı daima teşvik etmiş ve Türkçeyi desteklemiştir. Kendisine ait bir divanı vardır ve Hüseyini mahlasını kullanırdı. Herat'ta bulunan sarayında her zaman bilimi dinamik tutmuş ve birçok âlimi koruması altına almıştır bunlardan en bilineni çocukluk arkadaşı da olan Ali Şir Nevaî 'dir. Onun döneminde sanat, edebiyat ve bilimde ilerlemeler görülmüştür.

Mevlana Lütfi

Hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadığımız Mevlana Lütfi Herat'ta doğmasından dolayı "Herathı Lütfi" olarak da bilinmektedir. Çağatay edebi dilini ustalıkla kullandığı için Nevai ondan "bu kavmin üstadı ve söz meliki" olarak bahseder. Eserlerinde Oğuz-Kıpçak unsurları görülmektedir. Eserleri bir Divan ve Gül ü Nevruz'dur.

Ebulgazi Bahadır Han

Ebulgazi Bahadır han önemli bir devlet adamı ve tarihçidir. Bu özelliklerinin yanı sıra bilime ve kültüre çok önem vermiştir. Eserlerini de bu ölçüde yazmıştır. Çağatay Türkçesinde akıcı dili ile önemli bir yer edinmiştir. Eserleri Şecere-i Terakime ve Şecere-i Türk'tür.

Nevâyî'nin ölümünden sonra, onun eserlerinin kolayca okunması için, İslam dünyasının her bir köşesinde çeşitli sözlükler yazılmaya başlandı. Genellikle Osmanlı İmparatorluğu, İran, Azerbaycan, Hindistan veya Türkistan'da yazılan ve Türk dilinin tarihî gelişimi için çok büyük bir değere sahip olan bu sözlükler bir sözlükçülük ekolü oluşturmuştur (Rahimi, 2018: 71).

Bu sözlükler şunlardır:

Abuşka Sözlüğü

Sözlük “ihtiyar kadın” anlamına gelen abuşka sözcüğü ile başladığı için adlandırma buna göre yapılmıştır. Birçok nüshası vardır ve en eskisi 1560 yılına aittir. Eser başta Ali Şir Nevai olmak üzere birçok şairin Türkçe söz varlıklarına dayanmaktadır.

Sözlük, yazmalarda Abuşka adı yanında, Abuşka der Lugat-ı Çağatay, Lugat-ı Nevâî, Lugat-ı Mevlânâ Nevâî, Nevâî, Lugat-ı Mîr Ali Şîr Nevâî, El-Lugatü'n-Nevâiyye gibi adlarla da bilinir (Akar, 2010: 206).

Senglâh

Bir diğer önemli sözlük olan Senglah (Taşlık) Mirza Mehdi Han Esterabadi tarafından yazılmıştır. Yazarın kendi söylemine göre gençlik zamanlarında Ali Şir Nevai'nin eserlerini okurken zorlanması ve bunlara bir açıklık getirmek amacıyla bu eseri yazmıştır.

Üç bölümden oluşan bu eserin Mebani'ü'l –Luga adlı ilk bölümü Çağatay Türkçesinin dil bilgisi ve yazılışına ayrılmıştır. İkinci bölüm, Nevayi'nin 12 manzum,9 mensur olmak üzere 21eserinden alınarak yazılan Çağatayca-Farsça sözlüktür.; üçüncü bölümde ise Nevayi'nin 12 manzum eserinde ve özellikle de Mahbubu'l-Kulub'unda geçen Arapça ve Farsça sözcüklerle deyimlere yer verilmiştir (Rahimi, 2018: 81).

Hulasa-i Abbasi

Sözlüğün yazarı Mehmet Hoyi adlı kişidir. Bu sözlük Senglah örnek alınarak yazılmıştır ve üç nüshası bulunmaktadır.

Bedâyi'ü'l-Luğat,

Hüseyin Baykara saltanatında yazılmış bir sözlüktür. Eser Farsça-Çağatayca'dır. Ali Şir Nevai'nin eserlerinden faydalanmak için yazıldığı belirtilmiştir. Yazarı olarak “ İmani” mahlasını taşıyan Heratlı Tali' geçmektedir (Akar, 2010: 207).

Kitâb-ı Zebân-ı Türki

Hint bilginlerinden Muhammed Yakub Çingi tarafından Babür'ün torunlarından Hindistan hükümdarı Evrengzip zamanında yazılmış bir sözlüktür. Sözcükler Farsça-Çağatayca dizilmiştir. Eser sözlük olmasının yanı sıra dilbilgisi kitabı özelliği de göstermektedir (Caferoğlu, 2015:184). Türkiye'de eseri bilimsel anlamda yayınlayan kişi Funda Kara'dır.

Taşkent (Bilimler Akademisi Şarksinaslık Enstitüsü el yazmaları, nr.5052) nüshası, İngiltere (British Museum Türkçe el yazmaları, Or.1912/3) nüshası ve Hindistan (Lucknow-

Nedvetü'l- Ulema, Şibli Library, nr.24 ,76) nüshasından eserin eleştirel metni ortaya konulmuştur (Rahimi, 2018: 77).

Fazlu'llāh Hān Luġatı

Farsça ile karışık bir Çaġatay sözlüğü olan Fazlullah Han Luġatı Muhammed Evrengzib'in oġlu adına Fazlullah Han tarafından Babür Şah'ın isteġiyle yazılmış bir sözlüktür.1825'te Kalküta'da Münşi Abdürrahim tarafından yayımlandığı için 'Kalküta Luġatı' adı ile de bilinir (Akar, 2010:208).

Luġat-ı Çaġatay ve Türkî-i Osmanî,

Şeyh Süleyman Efendi tarafından İstanbul'da 1882 yılında yayımlanmıştır. Eserde Hem Çaġatayca hem de Özbekçe örnekler yer almaktadır. Bu yüzden sadece bir Çaġatay sözlüğü olarak kabul edilmez.

Yukarıda adı anılan sözlükler dışında; Miftāhu'l-Luġat/Ferāġi, Kitāb-ı Türkî, Abdu'l-Cemil Naşiri, Elfāz-ı Celiyye fi Beyān-ı Luġati't-Türkiyye, H'āce Emir Hān'ın Türkçe Lisān kitabı (Telifü'l-Emir), Ferheng-i Azferi/Ma'rūfu'l-Luġat

Ferheng-i Türkî, Nişāb-ı Kuşbiye sözlüklerin de Çaġatay sahasına ait oldukları Rahimi (2018) tarafından yapılan çalışmada bildirilmiştir.

6. FİİL VE FİLLERİN TASNİFİ

Zeynep Korkmaz, fiiller için cümlenin temel ögesi olması bakımından sözcük türleri arasında önemli bir yeri olduğunu belirterek isimden sonra en önemli öge olarak kabul edilen fiillerin; olan fiiller, iş ve hareket bildiren önemli sözler olduğunu ifade eder (Korkmaz, 2017: 487).

Banguoġlu (1974: 408), fiilleri kılış (al-, taş-, kaz-), durum (yat-, sus-, bekle-) veya oluşu (doy-, uza-, karar-), toplu bir deyimle olup biteni anlatan kelimeler biçiminde tanımlar. Buna ek olarak fiilleri geçişli, geçişsiz kullanım alanı açısından çekimli ve çekimsiz olmak üzere sınıflandırır.

Fiillerin tasnifi ile ilgili yerli ve yabancı birçok araştırmacı tablo oluşturmuş fiilleri farklı şekillerde sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmalardan hareketle fiillerin en genel çerçevede sınıflandırılmasını şu şekilde yapmıştır (Yıldız 2017: 25).

1. Oluş Fiilleri

1.1.Varoluş Fiilleri: doğ-(mak), yaşa-(mak), öl-(mek), diril-(mek)...

1.2.Oлма Fiilleri: acık-(mak), ısın-(mak), soğu-(mak), üşü-(mek), piş-(mek)...

1.3.Değişim Fiilleri: değiş-(mek), sarar-(mak), yaşlan-(mak), küçül-(mek), büyü-(mek)...

2. Durum Fiilleri: bekle-(mek), dur-(mak), otur-(mak), yat-(mak), uyu-(mak)...

3. Hareket Fiilleri: aç-(mak), al-(mak), çiz-(mek), kaz-(mak), sil-(mek), taşı-(mak), temizle-(mek), yaz-(mak)...

4. Bağlantı Fiilleri: etkile-(mek), sebep ol-(mak), neden ol-(mak), yol aç-(mak)...

5. Mental Fiiller

5.1.Biliş Fiilleri: düşün-(mek), bil-(mek), anla-(mak)...

5.2.Psikolojik Durum Fiilleri: sev-(mek), üzü-(mek), tiksini-(mek)...

5.3.Algı Fiilleri: gör-(mek), işit-(mek), kokla-(mak)...

6. İletişim Fiilleri: konuş-(mak), söyle-(mek), sohbet et-(mek), nutuk at-(mak), hitap et-(mek)...

7. Doğa Fiilleri: es-(mek), dalgalan-(mak), yağ-(mak)...

6.1. Oluş Fiilleri

Oluş Fiilleri isminden de anlaşılacağı üzere “kendiliğinden olma” durumunu içerir. Öznenin bu fiillerde doğrudan etkisi söz konusu değildir. Bu durumdan başka bir duruma geçilmekte olduğu belirtilir. Nesne almadıkları için bu fiiller de geçişsiz fiillerdir.

Örneğin “büyüme” fiili öznenin iradesi dışında gerçekleşir ve zaman içerisinde kendiliğinden oluşur. Bu tarz fiillere oluş fiili denir.

6.2.Durum Fiilleri

Durağan halde olan öznenin sürekli bir durumunu gösteren, anlatan fiillere denir. Bu fiillerde hareket öznenin iradesi dışında gerçekleşir. Nesne almadıkları için geçişsiz fiillerdir. Bu fiillerin bitmeleri için başka bir fiilin başlaması gerekmektedir. Ancak durum fiili olup istisna olarak nesne alabilen fiiller de bulunmaktadır.

Örneğin bizim incelediğimiz “uyumak” fiili öznenin uyuma eylemi sırasındaki sürekliliğini göstermektedir. Yukarıda denildiği gibi uyuma işinin bitmesi “uyanma” eyleminin başlaması gerekir. Uyu- fiili ne, neyi ve kimi sorularına cevap veremez. Bu durumda nesne alamadığı için durum fiili olarak kabul edilir.

6.3.Hareket Fiilleri

Hareket fiilleri bir işi, hareketi, oluşu ve durumu şahıs ve kip eki alarak bildiren sözcüklerdir. Bir fiil hareket, durum veya şart bildiren bir kelimedir. Bir fiil, fiziksel veya mental bir hareketle ilgiliyse hareket fiili diye adlandırılır; özneyi tanımaya veya tanımlamaya yardım eden bir fiil durum veya olma fiili olarak adlandırılabilir” (Yaylagül, 2005: 22).

Öznenin nesneyi etkilediğini ve işten etkilenen bir nesnenin de bulunduğu fiillere Hareket fiilleri denir. Nesne bulundurduğu için bu fiiller geçişlidir. Zaten bu bakımdan iş ve kılış bildirirler. “Neyi, kimi” sorularına cevap verirler.

Geleneksel dil bilgisi kitaplarında inceleme alanımız içine giren *görmek* fiili iş (kılış) fiillerine örnek olarak verilir. Oysaki modern dil bilimi incelemeleri bu fiili beş duyu organıyla algılandığı için algı fiilleri arasında değerlendirmektedir.

6.4.Mental Fiiller

İnsanın ruhsal dünyasında gerçekleşen hadiselerin dilde karşılıkları bulunmaktadır. Bu karşılıklar dil bilimsel bağlamda incelendiğinde isim ya da fiil olabilmektedirler. Algılama bilince kaynaklık eder. Üzüntü, sevinç, korku gibi kelimeler genelde sıfat olarak kullanılırlar da isim türündedir.

Bununla birlikte üzölmek, sevinmek, korkmak gibi fiiller de insanın aslında zihninde gerçekleşen dolayısı ile mental sürece vurgu yapan fiillerdir. Mental fiiller doğrudan düşünce ve algı ile ilgilidir (Hirik, 2017: 263).

Bütün diller “hissetmek” için bir kelimeye sahiptir. Bütün dillerde duygular iyi veya kötü olarak tanımlanabilir. Ve insanlar gözlenebilir bedensel belirtiler yoluyla duygularını tanımlayabilir. Düşünme, duyu ve bilme gibi kavrama (cognitive) alanları arasında bir örtüşüklük vardır (Yaylagül, 2005: 22).

6.5.Algı Fiilleri

Algı fiilleri genel anlamda mental fiiller başlığı altında çeşitli araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Zihinde algılama süreci beş duyu organı vasıtasıyla olabildiği için araştırmacılar arasında algı fiilleri konusunda duyu organlarının sayısı hakkında fikir birliğine varılamasa da genellikle “beş duyu organı” temelli sınıflandırmalar yapılmıştır. Algılama fiilleri, görmekle, işitmekle koklamakla tatmakla ve dokunmakla ilgili fiillerdir.

Herkes, aynı nesne, hareket ve olayı farklı bir şekilde algılar; çünkü geçtikleri yollar farklıdır. Hatta aynı kişinin değişik yer ve zamanlardaki algılamaları farklıdır (Karaağaç, 2008: 155-156).

Yaylagül'e göre "Bu fiiller, mental etkenliğin gerçekleşmesi için gerekli olan girdilerin toplanması işlerini gösterir. Dolayısıyla idrak etme sürecinin başlatıcısıdır" (Yaylagül, 2005: 24). Algı fiillerini duyu fiilleri olarak inceleyen araştırmacılar da vardır.

Kamchybekova, Kırgız Türkçesinde duyu fiilleri çalışmasında duyu fiillerini iki gruba ayırmıştır.

1. Temel duyu fiilleri

1.1 Görme duyu fiilleri

1.2 İşitme duyu fiilleri)

1.3 Tat alma duyu fiilleri

1.4 Koku alma duyu fiilleri

1.5 Dokunma duyu fiilleri

2. Birleşik duyu fiilleri olmak

2. 1. Sezgi fiilleri

2.2 Vücut durum duyu fiilleri (Kamchybekova, 2011: 100).

Yaylagül kulak ve göz duyu (algı) fiillerini ayrı başlıklar halinde incelemiştir. Bizim de çalışmamızda yer verdiğimiz eşit- fiili hakkında detaylı bir açıklama yapar. Buna göre, kulak duyu organıyla ilişkili fiiller; eşit-, tınla- ve tuy- 'dır. Bunlardan eşit- ve tuy- seslerin, konuşmacının istemi dışında veya konuşmacının özel bir katkısı bulunmadan kulağa ulaşması eylemi olurken tınla- fiilinde seslerin alınabilmesi için dinleyicinin sistemli bir hareketi söz konusudur (Yaylagül, 2005: 24).

Yaylagül eserinde, göz duyu organıyla ilişkili fiillerin ise kör- ve aynı kökten olan közle- ve küzed- fiilleri olduğunu belirtir. Buna göre kör- fiilinin 1. 2.ve 3. kişilerin bilgi süreci için görsel kayıt işlemini gerçekleştirmesini anlattığını söyler. Bu görsel kayıtlar daha sonra çeşitli nedenlerle yeniden şemalaştırılır ve bilgi sürecinde kullanılır.

7. TÜRKİYE TÜRKÇESİ'NDE İSMİN HALLERİ

A.V. Gabain, ismin hâllerini "Belirsiz hâl, ilgi, yaklaşma, yükleme, bulunma, ayrılma, vasıta, eşitlik, yön hâli şeklinde dokuz başlık altında incelemektedir (Gabain 1988: 63-65).

F. K. Timurtaş, yalın halden başka, “genetiv (ilgi), dativ (yaklaşma), akkuzativ (yükleme), lokativ (bulunma), ablativ (uzaklaşma), ekvativ (eşitlik), direktiv (yön gösterme), instrümental (vasıta) hâllerine yer vermektedir (Timurtaş 2003: 51).

Muharrem Ergin, asıl çekim eki olarak kabul ettiği hâl eklerini şöyle belirtmektedir; yalın hâli (nominatif), ilgi hâli (genetif), yapma hâli (akkuzatif), yaklaşma hâli (datif), bulunma hâli (lokativ), uzaklaşma hâli (ablatif), vasıta hâli (instrümental), eşitlik hâli (ekvativ), yön gösterme hâli (direktif)” (Ergin 1992: 226-243).

Tahsin Banguoğlu, “-ık, -çi, -imsi” gibi ekler bir yana bırakılırsa on kadar ad hâlinin olduğunu belirtmiştir. Bunları söz dizimindeki işlevlerine göre iki bölüme ayırmaktadır:

1.İççekim hâlleri

2.Dışçekim hâlleri.

Banguoğlu’nun iççekim terimiyle ifade ettiği hâller şunlardır; “kim hâli (ev), kimi hâli (evi), kime hâli (eve), kimde hâli (evde), kimden hâli (evden), kimin hâli (evin)”. Dışçekim hâlleri ise şunlardır; “kimle hâli (evle), kimce hâli (evce), kimli hâli (evli), kimsiz hâli (evsiz)” (Banguoğlu 1974: 326).

Talat Tekin, “Ad Durumları” başlığı altında hal eklerini, “yalın, ilgi, belirtili nesne, verme-bulunma, bulunma-çıkma, yönelme, eşitlik, araç, birliktelik durumu” olmak üzere dokuz hale ayırır (Tekin 2000: 106-119).

Tuncer Gülensoy ise “ilgi, yükleme, yönelme, bulunma, ayrılma, eşitlik, vasıta, yön gösterme, sebep gösterme hâli (çun/çün)” olarak tespit etmektedir (Gülensoy 2000: 386-388).

Zeynep Korkmaz, hal eklerini “yalın durum, ilgi durumu, yükleme durumu, yönelme durumu, bulunma durumu, çıkma durumu, vasıta durumu ve eşitlik durumu” şeklinde sınıflandırır (Korkmaz, 2017: 112-113).

Türkçede hâl ekleri için çok çeşitli terimler kullanılmıştır. Genetif hâli, ilgi hâli, ilgi durumu, kimin hâli, tamlayan durumu: Kavramlar arasında ilgi kuran bu hâl, beş ayrı terim ile karşılanmaktadır.

Akkuzatif hâli, belirtme durumu, yükleme hâli, yükleme durumu, kimi hâli, belirtili nesne ardılı, -i hâli, mef’ul-i bih: Belirtme bildiren bu hâl, sekiz ayrı terim ile karşılanmaktadır.

Datif hâli, yaklaşma hâli, yönelme ardılı, yönelme durumu, -e hâli, mef’ul-i ileyh: Yönelme anlamı taşıyan bu hâl, altı ayrı terim ile karşılanmaktadır.

Lokatif hâli, bulunma hâli, bulunma durumu, kimde hâli, kalma ardılı, -de hâli, ismin -de hâli, mef’ul-i fih: Bulunma anlamı taşıyan bu hâl, sekiz ayrı terim ile karşılanmaktadır.

Ablatif hâli, ayrılma hâli, ayrılma durumu, çıkma ardılı, çıkma durumu, kimden hâli, uzaklaşma, -den hâli, ismin -den hâli, mef'ul-i anh: Ayrılma anlamı taşıyan bu hâl, on ayrı terim ile karşılanmaktadır.

İnstrumental hâli, vasıta hâli, vasıta durumu, araçlı durum, araç-birliktelik durumu, beraberlik hâli, bağlama ardılı, kimle hâli, -le hâli: Vasıta bildiren bu hâl, dokuz ayrı terim ile karşılanmaktadır.

Ekvatif hâli, eşitlik hâli, eşitlik ardılı, eşitlik durumu, kimce hâli, -ce hâli: Eşitlik anlamı taşıyan bu hâl, altı ayrı terim ile karşılanmaktadır.

Direktif hâli, yön hâli, yön gösterme hâli, yön gösterme durumu: Belli bir yönü işaret eden bu hâl, dört ayrı terim ile karşılanmaktadır.

7.1.1. Yalın Hâl (Nominative)

Kelimelerin hal eki almamış haline yalın hâl denir. Yalın hal eki kim? Ne? Nerede? Sorularına cevap verir. Çoğul eki, iyelik eki ya da tamlama eki almış sözcükler de yalın durumdadır.

Yalın hâl için farklı terimler kullanılmıştır bunlar; belirsiz, adlamlık, adlamalık, salt, doğru, dolaysız, kim hali, gövde hali, asli, nominatif'tir. Yalın hal tanımı ile ilgili çeşitli tanımlamalar vardır.

Zeynep Korkmaz ismin herhangi bir ek almamış yalın hâli için "adın cümlede anlam ilişkisi yönünden başka bir kelimeye bağlı olmayan durumu" tanımını yapmıştır. Ayrıca yalın durumun çokluk ve iyelik eklerini de alabildiğini belirtir: dağ, dağlar, dağımız (Korkmaz, 1992: 169).

Bir diğer araştırmacı Muharrem Ergin, yalın hali nominatif adlandırması ile kullanır ve şöyle tanımlamaktadır: "Bu hâl ismin karşıladığı nesne ve kendisine tabi olan isim dışında hiçbir münasebet ifade etmeyen hâlidir." Ergin, adların teklik, çokluk ve iyelik şekillerinin yalın durumda olduğunu ve daima biçimbirimsiz olduğunu belirtir (Ergin 1992: 227-228).

Bu durumda hâl eklerinden önce gelen çokluk, iyelik ve tamlayan ekini almış olması, adın yalın hâlde bulunmasına engel değildir.

Bir diğer tanımı yapan Aksan Türkçe sözcükler için adın herhangi bir sonek almamış hali, bükümlü dillerde adın büküme uğramamış biçimi olduğunu belirtmiştir (Aksan, 2003: 91).

Tanımlamalar genel anlamda benzer olmakla birlikte Dilbilgisi çalışmalarında yalın hal ile ilgili bir sorun araştırmacıların ortak noktası olmuştur.

Yalın hâl konusunda ortaya çıkan sorunun asıl sebebi bu hâlin herhangi bir ek almamış olmasıdır. Bu durum Türkçe’de önceden beri yalın durumun ‘ek’ almamış olmasıdır. Bu da Türkçe’de ‘ek’ almayan bütün durum ve görünümünün bazı zamanlar yalın durum olarak algılanmasına sebep olmuştur. “İsimlerin hâl kategorisinde, ilgi (genitif) ve yükleme (akuzatif) hâllerinin hem ekli hem de eksiz şekilleri bulunmaktadır. Bu hâllerin eksiz olarak kullanılan şekilleri çoğu zaman yalın hâl ile karıştırılmaktadır”

Yalın halin işlevleri konusunda bazı fikir ayrılıkları oluşmuştur. Bazı araştırmacılar yalın hâlin tamlayan ve belirtme durumu işlevini yalın durum olarak sayarlar.

Zeynep Korkmaz, yalın hâlin işlevleri ile ilgili olarak; Cümlede: Konuşmacı sözünü tamamladı. Yol açıldı örneklerinde görüldüğü gibi ya bir işi yapanı veya olan işi gösterir. Ya bir kimseyi adı, unvanı veya mesleği ile çağırma yarar. Yahut da belirtisiz ad tamlamalarında tamlayan, sıfat tamlamalarında “niteleyen” görevi yapar. Yalın hâldeki ad, ad ve sıfat tamlamaları dışında bağlama, unvan ve birleşik fiil gibi öteki bazı kelime gruplarında da yer alabilmektedir (Korkmaz, 1992: 169).

Berke Vardar: yalın hâl için “Tümcede özne işlevini yerine getiren ve adın temel biçimi sayılan durum. Türkçede yalın hâldeki ad, sıfır durum ekiyle belirlenir” (Vardar, 2002: 215).

Ahmet Buran, yalın hâlin işlevlerini şöyle sıralar: Yalın hâl cümlelerin öznesi durumundadır. Cümlelerin zarfı durumundadır. “Gibi, kadar, için vb.” edatlarla birlikte değişik görevlerde kullanılır. İkilemeler kurar (Buran, 1996: 270-271).

Türkçede sıfır biçim birimle gösterilen yalın hâl, özne konumundadır. Biçimbilgisel çerçevede işaret almamış her isim soylu sözcük yalın hâlde değildir. Yalın hâl adlara ve adılara yüklenir bununla birlikte belirteç, ilgeç, bağlaç ve ünlemler yalın hâl yüklenemezler.

Yalın hâldeki sözcük tümcede özne görevinde bulunur. Yalın hâl işaretleyicisi + (0)’dır ve sıfır biçimci olarak da adlandırılır.

Modern dilbilimde sıfır biçim birimle gösterilen yalın hâl özne konumundadır. Yalın belirtme tipi dillerde, bu biçimbilgisel hâl sıfır biçimciğe sahiptir ve tümcenin öznesini işaretler (Bussmann, 2006: 804).

Öznenin yalın hâl ile işaretlenmesi onu eylemin diğer üyelerinden ayırır. Dilbilgisel ilişkileri çekim biçim birimleri ile ifade eden dillerde, yalın hâl genellikle eylemin öznesi olduğu zaman bir ad öbeğinin aldığı şekli işaret eder (Crystal, 2008: 328).

7.1.2.İlgi Hâli (Genitive)

İlgi hâli en genel anlamıyla bir ismin bir başka isimle ilgisini belirten ve kendisinden sonra gelen isme de bağlı hal ekidir. İlgi hali eki için; Tamlama, -(n)Xn hali, tamlayan, bağlamlık,

iyelik, türlü, tüşüm, katılma hali, kimin hali, genetik gibi farklı adlandırmalar kullanılmıştır. Türkçede tamlayan durumu (-ın -in, -un, -ün; -nın, -nin, -nun, -nün) ekiyle oluşturulur. Bu ekin kökeniyle ilgili farklı görüşler vardır.

Talat Tekin bu ek için Ana Altayca'da {+n} şeklinde olduğu ve bağlayıcı ünlüyle {+In} şekline geliştiğini kabul etmiştir (Tekin, 2013: 157).

Gronbech ve bu konuda Thomsen aynı fikirde olmuş ve bağımsız bir sözcükten gelişmiş olabileceğine dikkat çekerek ‘neṅ’ sözcüğünü ekin geliştiği sözcük olarak işaretlemiştir (Gronbech, 1995: 88-89).

Kuznetsov ekin kökenini Eski Türkçe +nen sözcüğüne bağlamıştır. Ünlüsü daralarak ortaya çıkan {+nıṅ} biçiminin eski şekle göre daha çok rağbet bulunduğunu, bunun sonucunda da {+neṅ} şekline karşı bağımsız bir şekil olarak çıktığını vurgulamaktadır (Kuznetsov, 1995: 231-233).

Doerfer Eski Türkçede bulunan iki belirtme hali ekinden en ve əG eklerinin biz zamiriyle kullanımında biz+ ən-g şeklinin ortaya çıkmış olabileceğini {+g} şeklindeki ilgi hâli ekinin sünü-g batımı ibaresinde tespit edilebildiğini buradan hareketle ekin {+(n)In} şekline gelişebileceğini ifade etmektedir (Doerfer, 1993: 147-148).

İlgi hâlinin kökeni ile ilgili görüşlerden sonra yapılan tanımlara da değinmek gerekir. Bunlar arasında en geniş tanımlamalardan birini Zeynep Korkmaz yapmıştır. İlgi hali ekinin en temel fonksiyonu isim tamlaması oluşturmasıdır. Bu sebeple ek için, tamlama eki ve tamlayan eki gibi adlar kullanılır. Ekin aitlik, mensubiyet, yakınlık ve sahiplik bildirmek, ilgi grupları kurmak, sebep, yer ve birliktelik bildirmesi gibi farklı işlevleri de vardır (Nalbant, 2008: 39).

Zeynep Korkmaz, ilgi hâlini eklendiği ad ile başka bir ad arasında sahiplik, ilgi bağı kurma durumu olduğunu söyler. İlgi durumunun öteki ad çekimlerinden ayrılan tarafının adı fiile bağlamaması olduğunu belirtir.

İlgi hâli ekinin adlar arasında ilişki kuran bir ek olduğu için ad durumu eki saymamanın doğru olmadığını, bu ilişkinin de çekim basamaklarından biri olarak kabul edilmesi gerektiğini söyler. Korkmaz, iki ad arasındaki ilgi bağının, ilgi hâli eki olmadan da kurulabileceğini söyler. Bu durumda birinci ad eksiz, ikinci ad ise üçüncü şahıs iyelik ekini alır: ağaç kabuğu, baş dönmesi, buğday kokusu, kazanç yolu, sokak kapısı, yağmur havası gibi (Korkmaz, 2017: 283-285).

Bu tanıma ek olarak Zeynep Korkmaz, ilgi hâl ekini kullanıldığı yerler bakımından üçe ayırır:

- İlgi hâli ek almış veya almamış olarak iki adı birbirine bağlar. “ gönül bağı, göz kapağı, iç acısı, insanın iyisi, perdenin boyu, yolun yarısı vb.”

- Zamirleri bazı edatlara bağlar. “ benim gibi, senin gibi, onun gibi, bizim için, senin için, onun kadar vb.”

- Bazı fiiller ve –dır / -dUr bildirme ekiyle kullanılarak adları fiile bağlar. “şu ikisi senin şu ikisi de onların sayılır, elindeki Ali’nindir.” (Korkmaz, 2017: 284-285).

Muharrem Ergin, ilgi hâlini adın başka bir adla ilişkide olduğunu ifade eden hâli olarak tanımlar. İlgi durumu bazen eksiz, çoğunlukla ekli olur. İlgi eki ünsüzle biten kelimelerden sonra -ın, -in, -un, -ün; ünsüzle biten kelimelerden sonra – nın, -nin, -nun, -nün şeklindedir (Ergin, 1992: 228-231).

Berke Vardar tamlayan hâli “Bir kavramın başka bir kavrama bağlandığını, onunla bütünlendiğini gösteren durum olarak tanımlamıştır” (Vardar, 2002: 190).

Farklı bir adlandırma ile tanımını yapan Tahsin Banguoglu, tamlayan durumuna kimin hâli adını verir. Bu hâldeki adlar sahip olanı, tabi olunanı, kapsayanı gösterirler. Ve bir sahip olunanı, tabi olanı, kapsananı gerektirirler (Banguoglu, 1990: 328).

Bu ekin işlevi hakkında da çeşitli görüşler bulunmaktadır. İlk olarak Muharrem Ergin bu konuyla ilgili olarak ilgi ekinin asıl işlevinin adı ada bağlayarak belirtili ad tamlaması kurmak olduğunu söyler. İkinci işlevi ise adı fiile bağlamaktır: Orhan-ındır, sen-in olsun. Üçüncü olarak da ilgi eki zamirleri edatlara bağlar: sen-in için, on-un gibi. Ergin, ilgi hâl ekinin mensubiyet, aitlik ve iyelik bildirdiğini ifade eder (Ergin, 1992: 229-231, 381-383).

7.1.3.Yükleme Hâli (Accusative)

Yükleme hali için; belirtme durumu, -X hali, -i hali, belirtimlik, etkilenme, yapma, geçiş, kimi hali, akuzatif gibi çeşitli adlar kullanılmıştır. Yükleme hâli, ismin cümle içindeki geçişli fiilden doğrudan etkilenmesi hâlidir. Yani cümlenin nesnesi yükleme hâlinde bulunur. Genel çerçevede cümlede dolaysız nesne konumundadır ve etkilenen rolündedir. Bu biçimbirimin fonksiyonu eklendiği kelimelerle sınırlıdır.

Araştırmacılar arasında Belirtme hâli ile ilgili bir terim karmaşası yaşanmış ve bir görüş birliğine varılamamıştır. Bununla ilgili yapılan tanımlar şunlardır:

Aksan, belirtme hâlinin özellikle tümleç ve yüklem arasındaki ilişkiyle ilgili olduğunu ve tümcede adın gösterdiği varlığın bilinen ve belli bir nesne ya da canlı olduğunu ifade eder (Aksan, 2003: 91).

Zeynep Korkmaz yükleme hâli için “Geçişli fiil taşıyan bir cümlede fiilin doğrudan doğruya etkilediği yani fiildeki işlevin etki bakımından üzerine yüklendiği ismin içinde bulunduğu hâl olarak tanımını yapmıştır.

Türkçede bu hâl ya eksiz yahut da yalın veya iyelik ekleriyle genişletilmiş isimlerden sonra gelen +(y)I + (y)U eki ile karşılaşılır: iş bul-, görüş bildir-, yol sor-, ağaçlar+ı buda-, yaka+yı kaptır-, istedik+im+i getirdi, gibi. Ancak, bu ek üçüncü şahıs teklik ve çokluk iyelik eklerinden sonra araya bir zamir n’si alarak +nI / + nU şeklinde kullanılır; Arkadaşımın ev+i+ni gezdim, bildik+leri+ ni anlattı, yorulduğ + u + nu görmedim vb.” (Korkmaz, 1992:175).

Bu biçimbirimin işlevi ile ilgili olarak Zeynep Korkmaz, eksiz yükleme durumu ve ekli yükleme durumu başlığı altında incelemiştir (Korkmaz, 2017: 290-291).

Muharrem Ergin, belirtme hâlini adın geçişli fiillerinin doğrudan doğruya tesiri altında olduğunu ifade eden durumu olarak ifade eder. Belirtme hâlini bazen eksiz, çoğunlukla ekli olduğunu belirtir. Türkiye Türkçesinde belirtme hâl eki -ı, -i, -u, -ü’ dür (Ergin, 1992: 231).

Diğer araştırmacılardan farklı olarak Tahsin Banguoğlu, belirtme hâline “kimi hâli” ya da “etkilenme hâli” adını verir. Belirtme durumunu adın söz içindeki geçişli fiilden doğrudan doğruya etkilenmesi olarak açıklar. Örneğin (Taş camı kırdı. Kedi sütü içiyor) (Banguoglu, 1974: 327).

Berke Vardar belirtme hâli için: ‘‘ Eylemin en dolaysız biçimde etkisi altında kalan ögeyi gösteren durum’’ tanımını yapar. Örneğin Evi gördüm tümcesinde ev belirtme durumundadır. Türkçede belirtme durumu -i (-ı, -ü, -u) ekiyle gösterilir (Vardar, 2002: 37).

7.1.4.Yönelme Hâli (Dative)

Yönelme hâli için; -A hali, -e hali, yaklaşma, verme, vermelik, verimlik, yakınlık, istikamet, girme, kime hali, datif gibi adlandırmalar kullanılır. Ekin işlevleri için yönelmeli tümleş, -e tümleci, -e’li dolaylı tümleş gibi terimler de kullanılmıştır. Yönelme durumu bir dolaysız nesne ilişkisi içerisindedir. Eylem dolaysız nesnesine hedef rolü yükler. Hedef ve maç rollerini bünyesinde barındırır.

Yönelme hali ile ilgili tanımlardan bazıları şunlardır:

Zeynep Korkmaz: yönelme hâli “Yaklaşma, yönelme bakımlarından ismin karşıladığı nesneyi fiile bağlayan hâl. Bu hâl -A, -(y)A yönelme hâli ekiyle karşılaşılır (Korkmaz, 1992: 173).

Zeynep Korkmaz, yönelme hâli ekinin işlevleri için şunları söylemiştir: Yer, yön gösteren adlar ile diğer bir kısım adlarda yönelme görevinde yer tümleci oluşturur. Adı fiile “zaman” ve “süre” işlevi ile bağlar. Adı fiile “amaç, maksat bildirme” ilişkisi ile bağlar. Fiildeki hareketin yönünü belirler. Aynı adın art arda tekrarından oluşan zarf görevinde ikilemeler kurar. Dek, değin, doğru, göre, kadar, karşı, rağmen, üzerine edatlarıyla zarf görevinde edat grupları oluşturur. “Açısından, ayrıca, bakımından; -maktansa ile, karşı (zıtlık), süreklilik, şartıyla, beraberlik” gibi çeşitli anlam ve ifadelerle adı fiile bağlar ve zarf görevi yapar. “aç karnına, bir bakıma, boş yere, başlı başına, bunun üzerine, yalnız başına” gibi kalıplaşmış yalın ya da birleşik zarflar oluşturur. Anlamca kaynaşmış veya deyimleşmiş birleşik fiiller oluşturur: açığa vur-, ardına düş-, ateşe ver- vb gibi (Korkmaz, 2017: 292-299).

Bir başka tanım yapan Muharrem Ergin, yönelme hâlini adın kendisine yaklaşma, yönelme ifade eden fiillere bağlanmak için girdiği durum olarak tanımlar. Kelime gruplarında ve cümlede fiilin kendisine doğru yaklaştığını yöneldiğini ifade etmek için adlar yönelme durumuna sokulur diye tanımlamıştır (Ergin, 1992: 228).

Yönelme hâlinin işlevleri ile ilgili olarak Muharrem Ergin +(y)A ekinde “yaklaşma, istikamet, yer, zaman, karşılaştırma, sebep, verme, bildirme, kuvvetlendirme, gaye, hedef, fiat, bedel, leh, aleyh, ilgi, kabul, gereklilik, uygunluk, konu, âitlik, vasıf, tarz, görüş, ayrılma, değişme, başkalaşma, yaptırma, tercih vs.” işlevleri vardır (Ergin, 1992: 233).

Berke Vardar ise “Adın belirttiği kavrama dönüş ya da yöneliş anlatan durum olarak tanımlamıştır. Türkçede yönelme hâli, –e (-a) ekiyle oluşturulur (Vardar, 2002: s. 225).

7.1.5. Bulunma Hâli (Locative)

Türkiye Türkçesinde bir varlığın bulunduğu yeri ve kişiyi belirten ek bulunma hali ekidir.

Bulunma hâli +DA ekiyle karşılanır. Bulunma hali için; +DA hali, -de hali, kalma, yerlik, orunlamlık, orumlamlık, düşüm, kimde hali, lokatif gibi adlandırmalar yapılmıştır.

Bulunma hâliyle ilgili yazılan tanımların bazılarını belirtmek gerekir.

Zeynep Korkmaz bulunma hâlini “Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yerini ve zamanının bildiren isim hâli olarak tanımlamıştır (Korkmaz, 1992: 29).

Zeynep Korkmaz, bulunma hâlinin eklendiği ad ile fiil arasındaki bağlantı özelliği açısından, bulunma ve yer gösterme kavramına koşut olarak zaman, iş, süreklilik, içinde olma, tarz bildirme, karşılaştırma, gösterme, vasıta, amaç, sebep vb. işlevleri olduğunu belirtir.

Korkmaz bulunma hâlinin işlevlerini şöyle sıralar: Bulunma hâl ekini alan ad veya ad grubu, cümlede yer tamlayıcısı görevindedir. Adı “oluş ve kılışın zamanını bildirme” ifadesiyle fiile bağlar. Yalın ya da grup hâlinde, zarf tümleci kurar. Adı fiile “içinde olma, içinde bulunma”

anlatımıyla bağlar. Adı fiile “vasıta” işlev ve anlatımıyla bağlar. Bulunma eki almış bir ad başka bir adla yan yana gelerek “bulunma grubu” oluşturur. Sayı adlarında yaş bildirir. Adı “miktar, derece, sebep, yüzünden, bakımından, için, bildirme vb.” ifadelerle fiile bağlar. –mAk ve –mA’ lı ad-fiiller (mastarlar) ile birlikte bildirme eki alarak veya almadan şimdiki zamanı karşılar. –İş / -Uş ad-fiil ekleriyle “-dığı zaman, -ınca, -ken” gibi işlevler ile zarffiillerin yerini tutar. Sıfat ve ad tamlamalarının tamlayan ve tamlanan öğelerinde yer alarak sıfat görevi yüklenebilir. Eş veya zıt anlamlı zarf görevinde ikilemeler kurar. Bulunma hâli ekini almış ad bildirme eki alarak ya da ek-fiille çekime girerek yüklem olabilir. Bulunma durumundaki bir ad, bir fiille birleşerek anlamca kaynaşmış birleşik fiiller oluşturur: açıkta kal-, arada kal-, elde et- vb gibi. (Korkmaz, 2017: 299-309).

Aynı zamanda bu tanımlamalara benzer bir açıklama yapan Muharrem Ergin bu ek için lokatif terimini kullanmayı tercih etmiştir. Adın kendisinde bulunma ifade eden fiillerle münasebette olduğunu gösteren durum olarak tanımlar. Ona göre; sözcük gruplarında ve cümlede fiilin kendi içinde yapıldığını ifade etmek için ad bulunma biçimbirimini alır. Bulunma hâl eki –da, -de, -ta, -te şeklinde kullanılır (Ergin,1992: 234-235).

Bu ekin işlevleri ile ilgili Muharrem Ergin şu sıralamaları yapmıştır: Bulunma, yer, zaman, iş, devamlılık, müddet, tarz, şekil, durum, karşılaştırma, kesir, konu, vasıta, gaye, sebep, vasıf, miktar, belirtme, kısım, parça, âitlik vs. (Ergin1992:234). Farklı bir adlandırma kullanan Tahsin Banguoğlu bulunma durumuna “kimde” hâli adını vermiştir. Kimde hâli adın durma, kalma hâli (locatif) dir (Banguoğlu, 1974: 328).

Farklı bir adlandırma kullanan Berke Vardar da benzer tanımlamalar yapmakla birlikte bulunma durumunun kullanıldığı yapı ve işlevlerden bahsederek bir tanımlama yapmıştır. Buna göre Berke Vardar kalma durumu olarak tanımladığı bulunma hali eki için: Eylemin belirttiği edimin gerçekleştiği yeri gösteren ad durumu olduğunu söylemiştir. Türkçede adlara ya da ad görevinde kullanılan sözcüklere –de (-da, -te, -ta) durum ekinin getirilmesiyle oluşturulan kalma durumu içindelik ve yer belirttiği gibi dolaylı tümleç, zaman tümleci, tamlama kurar, oluş biçimini bildirir (Vardar, 2002: 127).

7.1.6.Çıkma (Ayrılma) Hâli (Ablative)

Çıkma hâli için; Ayrılma, +Dan hali, +den hali, uzaklaşma, kopmalık, kopumluk, düşüm, kimden hali, ablatif gibi adlandırmalar kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde ayrılma hâli +DAn biçimbirimiyle işaretlenir. Çıkma (ayrılma) durumunu alan eylem üyeyi yönetir ve ona kaynak rolünü verir. Bu konuda yapılan farklı tanımlar şu şekildedir:

Zeynep Korkmaz bu biçimbirim için ‘‘çıkma hâli’’ kullanımını tercih eder ve eklendiği adda, fiilin gösterdiği işin kendinden uzaklaştığını gösterme durumu olduğunu, bu durumda, fiilin hareketi çıkma durumundaki addan dışarıya doğru yöneldiğini söylemiştir (Korkmaz, 2017:112).

Berke Vardar: çıkma durumu terimini kullanarak ‘‘Ad ya da ad soylu sözcüklerde genellikle kaynak, uzaklaşma, ayrılma belirten durum. Türkçede çıkma durumu –den (- dan, -ten, -tan) ekiyle gösterilir.’’ diye tanımlamıştır (Vardar, 2002: 60-61).

Benzer bir tanımla Muharrem Ergin, ayrılma durumunu fiilin gösterdiği hareketin kendisinden uzaklaştığını ayrıldığını gösteren adların bulunduğu durum olarak tanımlar. Ayrılma durumu yönelme ve bulunma durumlarıyla birlikte zaman ve mekân içinde işin yerini ve yönünü bildirir. Ayrılma durum eki ünlü uyumuna bağlı olarak –dan, -den, -tan, -ten şeklindedir (Ergin, 1992: 235-237).

Bu ekin işlevleriyle ilgili olarak Muharrem Ergin, ‘‘uzaklaşma, çıkma, yer, ayrılma, menşe, cins, terkip, başlama, mahrumiyet, yokluk, vasıta, zaman, sebep, tarz, ölçü, değer, kıymet, bedel, parça, kısım, karşılaştırma, korku, ürküntü, hoşlanma, vazgeçme, aitlik, çeşit, vasıf, tercih, görüş, vs.’’ gibi işlevleri belirtir (Ergin, 1992: 235).

Banguoğlu, bu ek için ‘‘kimden hali’’ demeyi tercih etmekle beraber bu konuyu ‘‘iç çekim halleri altında inceler. Adın çıkma, uzaklaşma anlamı taşıyan hali olduğunu belirtir (Banguoğlu, 1974: 328).

Berke Vardar gibi ‘‘çıkma hali’’ terimini kullanan Zeynep Korkmaz bu durumun adın, sözcük öbeklerinde ve tümcede, eylemin bildirdiği oluş veya kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermek için girdiği ‘‘hal’’ olarak tanımlamıştır.

Zeynep Korkmaz çıkma halinin işlevleri için şunları söylemiştir: Eklendiği adı, fiile, ‘‘den dolayı,-dığı için’’ifadesi ve sebep sonuç ilişkisi ile bağlamak, bir oluş ve kılışın çıkış noktasını, hareketin nereden başladığını bildirmek, zaman gösteren adlarda oluş ve kılışın zamanını bildirmek, eklendiği adı, fiile bir nesnenin hangi maddeden yapıldığını veya oluştuğunu gösterme ilişkisi ile bağlamak, eklendiği adı, başka bir ad veya fiile bir bütünün parçasını gösterme veya o bütünden gelme ilişkisi ile bağlamak, bir bütünü bildirmek, yer ve yön bildiren sözlerde ad tamlamasının tamlanan ögesi olarak fiildeki oluş ve kılışın yer ve yönünü göstermek vb.

Zeynep Korkmaz, ayrılma durumunun bağlı bulunduğu fiilin taşıdığı anlam ayrılıklarını ve ayrılma durumuna girmiş olan adın ilişki biçimlerine göre, ayrılma durum eki +DAn’ın adı fiile yer, mekân, zaman, hareket biçimi, sebep, ölçü, miktar, fiyat, bir bütünü veya bütünün parçasını gösterme gibi birçok ilişkilerle bağladığını söyler.

Korkmaz, ekin başlıca işlevlerini şöyle sıralar: Bir oluş ve kılışın çıkış noktasını, hareketin nereden başladığını bildirir. Eklendiği adı fiile “-den dolayı, -dığı için” ifadesi ve sebep sonuç ilişkisiyle bağlar.

Zaman gösteren adlarda oluş ve kılışın zamanını bildirir. Eklendiği adı, fiile bir nesnenin hangi maddeden yapıldığını veya oluştuğunu gösterme ilişkisiyle bağlar. Eklendiği adı, başka bir ad veya fiile bir bütünün parçasını gösterme veya o bütünden gelme ilişkisiyle bağlar. Bir bütünü bildirir, adı fiille bütünlük ifadesiyle bağlar. Yer ve yön bildiren sözlerde ad tamlamasının tamlanan ögesi olarak fiildeki oluş ve kılışın yer ve yönünü gösterir. Eklendiği adı fiile bir şeyin kendiliğinden anlaşılması ilişkisiyle bağlar. Adlardan sonra başka, beri, dolayı, gayri, geri, sonra, yana gibi çıkma durumu isteyen edatlarla birleşik edat grupları oluşturur. Çıkma durumu eki almış bir ad, başka bir ad veya ad soylu kelimeyle çıkma grubu oluşturur. Eklendiği adla daha sonra gelen sıfat arasında karşılaştırma ilişkisi kurar. Eklendiği adı fiile zarf ilişkisiyle bağlar. Aynı kelimenin art arda çıkma ve yönelme durumlarına girmiş biçimleriyle zarf görevinde eş ve zıt anlamlı kelimeler kurar. Eklendiği adı fiile “...-dığı için, ...-dan dolayı, dolayısıyla” anlatımıyla bağlar. Eklendiği adı; konuşmak, söz etmek, bahsetmek vb. bazı fiillere “hakkında, üzerinde” anlatımıyla bağlar. Eklendiği adı fiile “ ile, vasıtası ile” anlamını veren vasıta ilişkisi ile bağlar. Eklendiği adı, fiile veya başka bir ada “...mensup olma, ait olma, ...yerden gelme” anlam ve ilişkisiyle bağlar. Eklendiği adı, fiile “takiben, izleyerek” anlam ve ilişkisiyle bağlar. Ekin, adı fiile “hedef, maksat, sonuç” vb. bazı ilişkiler ile bağlar. Eklendiği adla birlikte anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller oluşturur (Korkmaz, 2017: 309-322).

7.1.7.Vasıta (Araç) Hâli (İnstrümental)

Vasıta durumu için; araç, -(İ)le hali, bağlama, aygıtlık, araçlık ile aletlik, bilelik, birlikte, kimle hali gibi farklı adlandırmalar kullanılmıştır.

Zeynep Korkmaz vasıta hâlini “İsmin belirttiği nesnenin vasıta olarak kullanıldığını, fiile vasıta olduğunu belirtmek için kullanılan hâl” olarak açıklamıştır. Eski ve orta Türkçede +In / +Un ekiyle karşılanan bu hâl ekinin bugün Türkiye Türkçesinde artık kalıplaşmış zarflar hâlinde olduğunu bunun yerine ile edatının geçtiğini söylemiştir. Bu hâl “ ile” edatı veya bunun ekleşmiş şekli olan +İE ekiyle karşılanır” (Korkmaz, 1992: 165).

Zeynep Korkmaz, vasıta durum ekinin işlevleri ile ilgili olarak “Fiildeki oluş ve kılışın hangi “vasıtayla” gerçekleştiğini söylemiştir. Adı fiile “birliktelik, beraberlik” ilişkisiyle bağlar. “Birliktelik” gösteren +IA vasıta durumu ekinin, bu işlevini pekiştirmek üzere kendisinden sonra bir beraber veya birlikte edatı aldığı da görülür. İki çeşit ögeyi birbirine bağlama görevi yüklenir. Ve genellikle “ve” bağlacının yerini tutar. +IA vasıta durumu eki adı fiile veya bir diğer cümle ögesine zaman ve miktar bildirme ilişkisiyle bağlar: geceyle, şafakla, tanla, vaktiyle, zamanla,

amaçla, arabayla, sürüyle gibi. +IA eki, çeşitli anlam ve işlev nicelikleri taşıyan tarz zarfları oluşturur: genellikle, açıklıkla, tam anlamıyla, dikkatle, dört gözle, hakkıyla, hayretle, hınçla, ihanetle, kolaylıkla, kesinlikle, özenle, özellikle, sevgiyle, sırayla, tatlılıkla, telaşla, zorlukla vb. (Korkmaz, 2017: 322-328).

Başka bir tanım yapan Muharrem Ergin, vasita (instrumental) ekinin “-n” olduğunu, zamanla bu ekin işlekliliğini kaybettiğini belirtmiştir. Türkiye Türkçesinde “yazın, kışın, güzün, yayan, ansızın, düşünmeksizin, gündüzün, için gibi” örneklerde kalıplaşmış vasita ekinin olduğunu belirtir. Ergin “ile” edatının vasita ekinin işlevlerini karşıladığını söyler. “-n” eki işlekliliğini kaybederken, görevini “ile” edatına bırakmıştır. “ile” zamanla +IA, biçiminde ekleşmiştir: “ağaç-la, evler-le, babam-la,” gibi. Ergin, “+IA” ekine vasita görevi gören “ile” edatının ekleşmiş şekli olarak bakılması gerektiğini vurgular. +IA ekinin “bununla, seninle” örneklerinde olduğu gibi ilgi (tamlayan) durum ekinden sonra geldiği için +IA’yı durum eki olarak kabul etmemiştir (Ergin, 1992: 237-239).

Tahsin Banguoğlu, vasita durumunu “dışçekim hâlleri ” arasında kabul eder ve farklı adlandırarak “kimle hâli” adını verir. Eski Türkçedeki “-in” ekinin yerini tuttuğunu (adag-ın> ayak-la), bugün “ile” takısından ekleşmiş olduğunu belirtir (Banguoglu,1974: 329-330).

Berke Vardar araç durumunu “Eylemin belirttiği oluşun hangi araçla yapıldığını gösteren durum olarak tanımlamıştır (Vardar, 2002: 23).

7.1.8.Eşitlik Hâli (Equative)

Zeynep Korkmaz eşitlik hâlini eklendiği ad ile fiil veya cümlenin başka bir ögesi arasında karşılaştırmaya dayanan farklı niteliklerde eşitlik ilişkisi kurma durumundadır. Eki +CA’dır. Bu ek zamanla bir yapım ekine dönüştüğü için, ad çekiminde kullanılışı sınırlanmıştır. Başlıca işlemleri nitelemede (vasıfta) eşitlik, benzerlik, miktar ve büyüklükteki eşitlik, göreceli eşitlik ve karşılaştırma göstermektir: aptalca “ aptal gibi”(konuşmak), aylarca (beklemek), gönülünce (yaşamak), paraca (bunalmak) vb. olarak tanımlamıştır (Korkmaz, 2017: 113).

Bir diğer tanımı yapan Muharrem Ergin, kelime gruplarında ve cümlede fiilin nasıl ve ne şekilde yapıldığını, fiilin oluş veya yapılış tarzını ifade etmek için adın eşitlik durumuna girdiğini açıklar. Ergin, asıl eşitlik ekinin +CA olduğunu söyler. Ergin’e göre eşitlik ekleri gibilik, eşitlik ve benzerlik ifade eder. Örneğin “İnsanca, iyice, açıkça vb.” Türkçede dil isimlerinin, millet isimlerinin +CA yapım ekiyle yapıldığını söyler. “Çamlıca, Kanlıca, karaca, alaca, kokarca” adlarında +CA ekinin yapım eki olarak kalıplaştığını belirtir (Ergin, 1992: 239-241).

Muharrem Ergin, eşitlik durumunun asıl fonksiyonunun benzerlik, eşitlik ve mukayese ilişkisi kurmak olduğunu belirtir. Eski Türkçeden günümüze kadar bu işlevi eşitlik eki dediğimiz

-ça / -çe eki yerine getirmekle beraber; yine Eski Türkçeden itibaren bazı edatlar (teg, kibi, kadar, göre vb.) eşitlik durumunun işlevi için kullanıldığını, bu sebeple de eşitlik durumunun fonksiyonları olarak “gibilik, görelilik, kadarlık” ifade ettiğini vurgular (Ergin, 1992: 239-241).

Yine farklı bir adlandırma yapan Tahsin Banguoğlu, eşitlik durumu için ‘kimce hâli ‘ kullanımını tercih eder ve bu eki ‘dışçekim’ hâlleri arasında sayar. Kimce hâlindeki adların sözlük değeri kazanmaya yatkın olduklarını ifade eder (Banguoglu, 1974: 330).

Berke Vardar eşitlik derecesi adlandırmasını kullanır. “Kimi dillerde özel bir anlatımı bulunan ve çeşitli kavramların eşit ölçüde gösterilmesini sağlayan karşılaştırma yolu olarak tanımlar. Türkçede eşitlik derecesinin gibi, kadar ilgeçleriyle belirtildiğini söyler” (Vardar, 2002: 95).

7.1.9. Yön Hâli (Direktive)

Yön gösterme hali için Zeynep Korkmaz “ismin fiilin gösterdiği oluş veya kılışın kendi yönünde yapıldığını göstermek için girdiği hal. Ek ise, fiildeki oluş ve kılışın yönünü göstermek için yönle ilgili yer ve zaman adlarını yön gösterme haline sokan ektir” tanımını yapmıştır (Korkmaz, 1992: 173).

Talat Tekin ise yönelme durumundaki adın, eylemin kendisine doğru işlendiğini gösteren zarf tümleci olarak kullanıldığını işaret etmektedir (Tekin 2000: 267).

Bu ekin kökeni ile ilgili olarak farklı görüşler vardır. Kuznetsov +GarU ekinini kökenini körü fiiline dayandırmaktadır (Petro İ. Kuznetsov: 236).

Yön durum eki genel çerçevede fiillerdeki oluş ve kılış fiillerinin yönünü göstermek amacı güden ve yer ve zaman adları yapan ektir. Yön ekleri hal ekleri olarak değil, yapım eklerine benzer bir etki gösterirler. Gövde ekleri olduklarından dolayı üzerine işletme ekleri gelebilir. Genel anlamda vurguyu üzerine çekerler.

Türkçe gramer kitaplarında genel anlamda yön eklerinin durum ekleri içine alınmadıklarını görebiliriz. Oysaki yön ekleri diğer hal ekleri gibi yani yönelme, ayrılma, bulunma durum eklerinin işlevlerine benzer bir fonksiyon göstermektedir. Yön eki cümlede fiilin anlamını tamamlar.

Bu hal, Eski Türkçede yaygın olarak +GARU ekiyle yapılır. Orhon Türkçesinde adların yön durumu yalın haldeki sözcüklere eklenen +gArU (tabgaç-garu "Çin'e doğru"), 3. kişi iyelik eki almış sözcüklere eklenen +ηArU (tün ortosı-ηaru " gece ortasına kadar", yeri-ηerü subı-ηaru "kendi topraklarına ve sularına") ve tekil 1. kişi iyelik eki almış sözcüklere eklenen +ArU (ebim-

erü "yurduma doğru) ve +rA (taşra "dışarıya", tarduş şad-ra "Tarduş Şadına doğru") ile kurulur (Tekin, 2000: 116).

Yön gösterme eki Karahanlı Türkçesinde Eski Türkçede olan biçimine benzer şekilde devam etmiştir. Harezmi-Altın Ordu Türkçesinde yön gösterme hali +GARU +KARU +KARL, +ra, +rü, +naru +nar, anaru, anar ekleriyle yapılır. Çağatay Türkçesinde ise rA, +GARL, +KARL ekleriyle gösterilmektedir. Eski Anadolu Türkçesi'nde /g/sesinin düşmesiyle Eski Türkçede kullanılan +GARU eki +ARU biçimine dönüşmüştür.

Yön gösterme hali ekinin kullanım alanı ile ilgili olarak Nalbant diğer hal sınıflarında olduğu gibi isim ve zamirlerle beraber incelendiğini ve +garu/ +gerü ekinin az da olsa isimlerde hala canlı bir şekilde yaşadığını belirtmiştir (Nalbant, 2008: 78).

8. TEMEL SÖZCÜKLER

Temel sözcükler insan hayatında en basit sayılan sözcüklerden oluşur. Bunlar doğaya, akrabalığa renklere vb. ait kelimelerden oluşmaktadır. Bunun sebebi temel sözcüklerin uzak ya da yakın coğrafyalarda yaşayan insanlarda ortak bir şekilde var olmasıdır. Temel sözcükler belli kültürlere bağlı olmayan ve bütün insanlar için ortak olan kavramları gösteren sözcüklerdir. Gör-, git-, gel-, al-, bir, iki, üç, göz, ayak, topuk gibi sözcükler temel sözcük olarak gösterilir.

Herkesin temel sözcükler için kabul ettiği iki ilke vardır:

1. Dil akrabalığını göstermek için temel sözcükler büyük önem taşımaktadır. Çünkü kültür sözcükleri sık sık ve kolaylıkla ödünçlenebilir.
2. Vücut organlarının adları temel sözcüklerdir. Bu sebeple de genellikle ödünçlenemezler. Diller arasındaki akrabalık ilişkisini göstermek için bu sözcüklerin kanıtlayıcı değeri vardır (Doerfer, 1980-1981:1).

Yakın coğrafyalarda yaşayan topluluklar kelimeleri kendi kültür terimlerini karşılamak için ödünçleme yoluyla kendi dillerine katmaktadırlar. Bu sözcük ödünçlendiği gibi kendini koruyabilir ya da yerini başka bir sözcüğe bırakabilir. Oysaki temel sözcükler her dilin kendi sözcükleri olup değişime dirençlidirler. Bu nedenle dil ailelerinin tespitinde bu sözcüklerden yararlanılır.

Temel sözcük olarak kullanılacak kelimelerin neler olduğunu belirlemek ve sınıflandırmak amacıyla bazı dilbilimciler çeşitli listeler hazırlamışlardır.

M. Swadesh bu amaçla birkaç farklı temel sözcük listesi hazırlamıştır. Bu listelerde ekleme ve çıkartmalar, gerekli görülen yerde ise önemli sözcüklere vurgu yapılmıştır.

Sadece Swadesh'in temel sözcüklerinin birkaç çeşidi vardır. Swadesh yaptığı ilk çalışmalardan sonra 225 anlamlı sözcük içeren ilk listesini hazırlar. Bu ilk listeyi takiben Swadesh, Salish dili için azaltılmış 165 kelimelik bir liste yapar. 1952 yılında ise Swadesh 215 sözcük içeren bir liste yayımlar. Bu listede daha önceki listede yer verdiği fakat yeterince evrensel ya da açık olmayan 16 sözcüğü bu yeni listeye almamıştır. Fakat daha sonra yayınladığı listeye sözcük ilave ederek 200 sözcüklük bir listeye ulaşmıştır. 1955'de 215 sözcük içeren "leksikoistatistiksel deneme listesi" hazırlamış ve bu listede en çok vurgulanan/uygun olan 92 sözcüğü bir yıldız işareti ile işaretlemiştir. Daha sonra 100 sözcüğe ulaşmak adına bu çok vurgulanan 92 sözcüğe daha az uygun olan 8 sözcük daha ilave ederek 100 sözcüğe ulaşmıştır. Onun yaşam boyu deneyiminin bir ürünü olan ve uluslararası kullanılabilirliği bulunan kesinleşmiş 100 kelimelik listesi 1972'de oluşur (Starostin 1991, Wang 2011).

Leksikoistatistik denemelerinde kilit nokta glottokronoloji (dil tarihlendirilmesi)'dir. Glottokronoloji dilbilimde kullanılan bir yöntemdir. Bu metodu ilk kullanan kişi Amerikalı dilci Morris Swadesh (1909 – 1967) 'dir. Kullandığı bu yöntemde temel sözcükleri zemine koyarak dillerdeki sözcüklerin uzaklıklarını ve yakınlıklarını tespit edip değişim oranlarını belirlemiştir.

Swadesh Arkeoloji biliminde kullanılan bir yöntem olan radyo karbon testinden faydalanmıştır. Bu yöntem arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan maddelerin bir zaman cetveline göre tarihlendirilmesi demektir. Bu maddeler kemik ve kömür gibi belli organik maddelerde bulunan karbon C14 izotopunun düzenli bir şekilde kaybolması ile ilgilidir. Elde edilen kalıntıların sahip olduğu karbon 14 atomunun oranı hesaplanarak kalıntının yaşı ortaya konmaktadır.

G. Doerfer 'in hazırladığı temel sözcük listesi ise yalnızca organ adlarından oluşan bir listedir. Temel sözcükleri ana, yan ve ara sözcükler olarak ayrı başlıklar halinde incelemiştir.

Bu listelerde birbiriyle karşılaştırılan her dil elbette akraba olmak zorunda değildir. Karşılaştırmalar temel sözcükler üzerinden yapılır ve çok fazla ortak kelime çıkması durumunda akraba olma ihtimalleri de yüksektir. Bu onların yakın zamanda birbirinden koptuğunu gösterir. Ancak bu incelemelerde ortak sözcükler az ise ya da hiç bulunmazsa akraba olmadıkları kesinleşir. Bu sözcükler muhtemelen ödünçleme yoluyla ya da tesadüfi olarak o dilde bulunmaktadır. Temel sözcük listeleri bu araştırmalardan hareketle oluşturulur (Clouston, 2005: 154- 173).

8.1. Türk Lehçelerinde Temel Sözcükler

Temel sözcüklerle ilgili tarihi ve çağdaş Türk Lehçelerinde çok fazla bir çalışma yoktur.

Temel sözcüklerle ilgili çalışmalardan biri Mehmet Vefa Nalbant tarafından “*Türk Lehçeleri Sözlüğü Olarak Divanü Lugatı’t-Türk Üzerine Temel Sözcükler Bakımından Bir Değerlendirme*” (2013) adıyla yayımlanmıştır.

Tarihi Türk Lehçelerindeki temel sözcüklerle ilgili Divanü Lugat’it Türk incelendiğinde Swadesh’in temel sözcük listesindeki sözcüklerin hepsi yer almaktadır. Bu durum DLT’nin bir sözlük olmasıyla açıklanabileceği gibi, DLT’nin öğretimlik bir sözlük olması göz önünde tutulduğunda Kaşgarlı’nın bilinçli bir tercihte bulunduğu da söylenebilir (Nalbant, 2013:329-362).

Bir diğer çalışma olan Feyzi Ersoy’un “*Türk-Moğol Dil İlişkisi ve Çuvaşça*”(2008) adlı doktora tezidir. Swadesh’in 100 kelimelik temel sözcük listesi Türkçe, Moğolca ve Çuvaşçaya uygulanmıştır.

Bir başka çalışma ise Oktay Selim Karaca tarafından “*Çağdaş Türk Lehçelerinin Söz Varlığındaki Ortaklığa Karşılaştırmalı Bir Bakış*”(2011) adlı makalesidir.

Bilgehan Atsız Gökdağ “*Temel Sözcükler Bağlamında Türkçenin Görünümü*” adlı makalesinde Temel sözcüklerin kavram alanından hareketle Doerfer’in makalesinden bahsetmiştir. Aynı tablolar halinde Azerbaycan, Gagavuz, Türkmen, Başkurt, Kazak, Kırgız ve Özbek, Tatar, Uygur, Altay, Karaçay-Malkar, Karakalpak, Nogay, Kumuk ve Kırım-Tatar, Çuvaş, Halaç, Saha, Tuva ve Hakas Türkçelerinde Eski Türkçenin 200 Sözcüklük Temel Söz Varlığının Görünümünü vermiş ve bu tablodan hareketle Çağdaş Türk Lehçelerinde yaşama oranlarını incelemiştir.

Bizim bu tez için incelediğimiz temel sözcüklerden olan altı fiil Swadesh’in temel sözcük listesinde yer almaktadır. İnceleme konumuz olan fiillerin temel sözcüklerden seçilmesi bu fiillerin bütün inceleme alanımız olan eserlerde bulunabilecek olmasından kaynaklandığı gibi, bu temel fiillerin istemsel olarak hangi süreçlerden geçerek farklılaştığı veya aynı istemsel boşlukları açmadıklarını kontrol etmek gibi bir amacı vardır. Seçilen fiiller (eşit-, iç-, kör-, uyu-, yat-, ye-,) aşağıda görüldüğü gibi kök halindedir. Bizim incelediğimiz fiiller de zaman/kip ve şahıs ekleriyle çekimlenmiş basit fiillerdir. Aşağıda Swadesh’in hazırladığı 100 temel sözcük listesi bütün halinde verilmiştir:

8.2. Swadesh Tarafından Hazırlanan Son Temel Sözcükler Listesi (1971:283)

1. I (Pers. Pron.1.Sg.)	1. I. Tekil şahıs zamiri
2. You (2.sg! 1952 thou & ye)	2. Tekil şahıs 1950'de tekil ve çoğul şahıs zamiri sen ve siz)
3. we (1955: inclusive)	3. biz (1955 dâhil)
4. this	4. bu
5. that	5. o
6. who? ("?" not 1971)	6. kim? (1971'de yok)
7. what? ("?" not 1971)	7. ne? (1971'de yok)
8. not	8. değil
9. all (of a number)	9. Hepsi (sayıların)
10.many	10. çok
11.one	11. bir
12.two	12. iki
13.big	13. büyük
14.long (not 'wide')	14. uzun ('geniş' değil)
15.small	15. küçük
16.woman	16. kadın
17.man (male human)	17. erkek (erkek insan)
18.person (human being)	18. kişi (insan)
19.fish (noun)	19. balık (isim)
20.bird	20. kuş
21.dog	21. köpek
22.louse	22. bit
23.tree (not log)	23. ağaç (kütük, tomruk, ağaç gövdesi değil)
24.seed (noun!)	24. tohum (ad)
25.leaf (botanics)	25. yaprak (botanik)
26.root (botanics)	26. kök (botanik)
27.bark (of tree)	27. kabuk (ağacın)
28.skin (1952: person's)	28. cild (1952: insan teni)
29.flesh (1952 meat, flesh)	29. beden, vücut (1952 et, beden)
30.blood	30. kan
31.bone	31. kemik
32.grease (1952: fat, organic substance)	32. yağ (1952: yağ, organik madde)
33.egg	
34.horn (of bull etc, not 1952)	
35.tail	

36.feather (large, not down)	33. yumurta
37.hair (on head of humans)	34. boynuz (öküzün boynuzu, 1952’de yok)
38.head (anatomic)	35. kuyruk
39.ear	36. tüy
40.eye	37. saç (insan başındaki)
41.nose	38. baş (anatomik)
42.mouth	39. kulak
43.tooth (front, rather than molar)	40. göz
44.tongue (anatomical)	41. burun
45.claw (not in 1952)	42. ağız
46.foot (not leg)	43. diş (azı dışından çok ön dişler)
47.knee (not 1952)	44. dil (anatomik)
48.hand	45. pençe (1952’de yok)
49.belly (lower part of body, abdomen)	46. ayak (bacak değil)
50.neck (not nape!)	47. diz (1952’de yok)
51.breasts (female; 1955: breast)	48. el
52.heart	49. göbek (vücudun alt kısmı, karın)
53.liver	50. boyun (ense değil!)
54.drink (verb)	51. göğüsler (kadın; 1955: Meme)
55.eat (verb)	52. kalp
56.bite (verb)	53. karaciğer
57.see (verb)	54. içmek (fiil)
58.hear (verb)	55. yemek (fiil)
59.know (facts)	56. ısırma (fiil)
60.sleep (verb)	57. görmek (fiil)
61.die (verb)	58. duymak (fiil)
62.kill (verb)	59. bilmek (gerçekleri)
63.swim (verb)	60. uyumak (fiil)
64.fly (verb)	61. ölmek (fiil)
65.walk (verb)	62. öldürmek (fiil)
66.come (verb)	63. yüzmek (fiil)
67.lie (on side, recline)	64. uçmak (fiil)
68.sit (verb)	65. yürümek (fiil)
69.stand (verb)	66. gelmek (fiil)
70.give (verb)	67. yatmak, (yan tarafa, yaslanmak)
71.say (verb)	68. oturmak (fiil)

72.sun	69. ayakta durmak (fiil)
73.moon (not 1952)	70. vermek (fiil)
74.star	71. söylemek (fiil)
75.water (noun)	72. güneş
76.rain (noun, 1952 verb)	73. ay (1952'de yok).
77.stone	74. yıldız
78.sand (opposite to following)	75. su (ad)
79.earth (=soil)	76. yağmur (isim, 1952'de fiil)
80.cloud (not fog)	77. taş
81.smoke (noun, of fire)	78. kum (alttakinin tersi)
82.fire	79. toprak (= toprak)
83.ash(es)	80. bulut (sis değil)
84.burn (verb intr.!).	81. duman (isim, ateş dumanı)
85.path (1952 road, trail; not street)	82. ateş
86.mountain (not hill)	83. kül
87.red (colour)	84. yanmak
88.green (colour)	85. yol (1952 yol, patika; cadde değil)
89.yellow (colour)	86. dağ (tepe değil)
90.white (colour)	87. kırmızı (renk)
91.black (colour)	88. yeşil (renk)
92.night	89. sarı (renk)
93.hot (adverb; 1952 warm, of weather)	90. beyaz (renk)
94.cold (of weather)	91. siyah (renk)
95.full	92. gece
96.new	93. sıcak (zarf, 1952'de havanın sıcaklığı)
97.good	94. soğuk (havanın)
98.round (not 1952)	95. dolu, tam
99.dry (substance!)	96. yeni
100. name	97. iyi
	98. yuvarlak (1952'de yok)
	99. kuru (madde)
	100. ad

1. İNCELEME

Tarihi Türk Lehçelerinden Seçilmiş Temel Fiillerin İstemi

1.1.KÖR- FİİLİNİN İSTEMİ

1. ÖĞRENİLEN GEÇMİŞ ZAMAN

KB KÖRDÜM

594 ilig aydı ay toldı kördüm séni sewitti bu körküñ bu kılıkıñ méni

1626 ata bardı ornı kuruğ hem kokuz tolğuka kördüm oğlın ked uz

2894 üküş kördüm erni yawa kıldı baş küdezmedi boğuzın kowı kıldı yaş

4196 kamuğ neñni kördüm öz ügrün yorır kişi yılkı kuş kurt öz ügrin bilir

4198 sığırçuknı kördüm uçar kak ara teñin baktım erse ikigü kara

4244 üküş kördüm edgü atanmış kişi isizke katıldı buzuldu işi

4245 telim kördüm edgüg isiz iş üçün yoduğka ilindi yokadlı küçün

4335 ukuşluğnı kördüm kör az sözledi üküş sözledim tép öküñdi yılın

4445 negü kolsa bérgil kerek bolsa al köni kördüm uş bu kutu bilmez al

4590 telim kördüm emdi ağır bolmış er tıdumadı boğuzı üçün boldı yér

4591 üküş kördüm ilde bedümiş erig bulun kıldı boğuzı töşendi yérig

4592 telim baynı kördüm boğuz bulnadı özi boldı müflis çığaylık yédi

5975 ayıttı ne boldı özüñ ay kadaş séni kördüm emdi köñül boldı baş

6033 satu kördüm elig anıñ bağnası yüz utru uruğluğ ediz hem yası

6303 tüşümdemü kördüm séni men yatıp körürde yitürdüm yıradıñ batıp

6617 keyik tağı kördüm bu türkçe sözüğ anı akru tuttum yakurdum ara

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		594
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ	+(K)	Ø (SK)	Ø (SK)		1626
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2894
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4196
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4198
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4244
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4245
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4335
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4445
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4590
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		4591
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4592
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5975
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6033
Kördüm	+(K)	+(K)		+(K)	Ø (SK)		6303
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6617

Kör- fiilinin gerçekleşmesi için bir kişinin olması gerektiği gibi görülecek bir unsurun da olması gerekmektedir. Bunlar en az düzeyde cümlede olması gereken unsurlardır.

Kör- fiili istemsel olarak gerek zorunlu ve seçimlik gerekse işlevsel, anlam bilgisel ve sözlüksel olmak üzere bazı tamamlayıcılara ihtiyaç duymaktadır. *Kör-* fiili bu ihtiyaçlar bağlamında dört istem potansiyelli bir fiildir. İhtiyaç duyduğu unsurlar kimi zaman yüzeyde zorunlu katılan olarak bulunurken kimi zaman yüzeyde işaretlenmeden bulunmaktadır. Bu anlatılanlar çerçevesinde inceleme kısmında KB’de *Kör-* fiilinin öğrenilen geçmiş zaman I. tekil kişi çekimli hali olan *kördüm* fiili 16 cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlelere göre öznelere 12 tanesi işaretlenmeden katılan olarak bulunmuştur. Kalan 4 özne ise yüzey yapıda zorunlu katılan olarak görünmüştür. Yükleme halinde şaşırtıcı bir durum karşımıza çıkmaktadır. Bu 16 cümlede sadece ikisinde derin yapıda örtük bir biçimde bulunan yükleme hali kalan 14 cümlede tercihe bağlı olmakla birlikte yüzey yapıda zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre KB’de *kördüm* çekimli fiilinin yükleme halini neredeyse her zaman istediği söylenebilir. Fiil yönelme ve yön

halini istememektedir ancak yönelme halinde farklı bir durum karşımıza çıkmaktadır. Fiilin sözdiziminde bulunma ve ayrılma halini istemediği seçmeli katılan olarak bulundurduğu görülmüştür.

DLT KÖRDÜM

ağa böktir üzä yordim

yıraq bāqıp qara kördim

ani bilip taqi turdim

tükäl yāği tozi toğdi [I. 379/455] 229. Varak

ol kälür ärkän kördüm [I. 98/108] 67. Varak

käçä türup yorir ärdim

qara qızıl bori kördüm

qatıg yāni qura kördüm

qaya körüp baqu ağdi [III. 164/217] 541. Varak

tāñ kördüm [III. 263/355] 600. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Kördüm	+ (K) İŞZ	+ (K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		229
Kördüm	+ (K) İŞZ	+ (K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		67
Kördüm	+ (K) İŞZ	+ (K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		541
Kördüm	+ (K) İŞZ	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		541
Kördüm	+ (K) İŞZ	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		600

DLT’de *kördüm* çekimli fiiline 5 cümlede rastlanmıştır. Özne tüm cümlelerde işaretli katılan olarak bulunmuş ve derin yapıda örtük bir biçimde kalmıştır. Yükleme hali 3 cümlede işaretli katılan olarak bulunurken 2 cümlede zorunlu katılan olarak yüzey yapıda ortaya

çıkılmıştır. Yönelme ve yön hali istemeyen fiil bulunma ve ayrılma halini tüm cümlelerde seçmeli katılan olarak istemiştir.

NF KÖRDÜM

12-13 Közüm birle kördüm ol kâfırlarını Bedr toquşında.

13-17 atam Abdu'l-Muṭṭalib dīnidin yüz ewürmedim velikin kördüm, bu uyam oğlu Muḥammedke ḥalāyıq üküş zaḥmat tégürdi...

28-9 Ey cüftüm Peygāmbār 'as'nı bu aḥvāl üze kördüm

32-8 ol i' tiqād birle keldim erdi kim sēni helāk qılsam taqı yārānlarını perīşan qılsam velikin kördüm kim Medīne tegresinde handaq qılmışsen.

35-1 Men kördüm Ḥirā tağını, êkki pāra ay arasında qaldı, yana êkkisi qawuştilar.

45-3 Men kim Fārs ēliniḡ meliki Kesrī melikni kördüm,

45-4 melikni kördüm, taqı Rūm meliki Herqul melikni kördüm,

54-11 bir aq meḥāsınlıḡ şahş kördüm

55-9 Mundın ozaqı peygāmbarlarını kim kördüm tégme bir kökde

64-5 Yana bir sarāy kördüm kümüşdin

65-4 körküḡ köşk kördüm, qapuḡında bir cāriya turur.

65-7 Yana uçtmaḡda yürüyür erken Ṭalḥanıḡ ḥatunı Rumeyzānı kördüm.

67-5 Yana bir qavmnı kördüm.

67-7. Yana bir qavmnı kördüm

67-10 Yana bir qavmnı kördüm tamuḡ içinde

68-7 Yana bir za' ifanı kördüm kim tamuḡ içinde tilindin asıḡlıḡ

88-13 aydı: Yā 'Azrā' il, cebrā' ilni qayda kördüḡ? Tēdi erse 'azrā' il aydı: Cebrā' ilni ilk vaqt kökde kördüm kim ferīşteler cebre' ilḡa ta' ziyatınıznı tegrür erdiler.

100-14 Men sizni selām bērmışde mescide kördüm

105-9 hem tüş taqı kördüm

131-14 Babam Abū Zarnı tüşümde kördüm.

202-10: Peygāambar ‘as’ı tüşümde kördüm.

206-9 tüşümde kördüm

208-16 Yā İmāme’l-muslimīn, qapuğda ne körklüg tāzī aṭlar bağığ kördüm

228-1 İmāmı tüşümde kördüm

232-2 Tüşümde kördüm

240-2 kördüm kim Şirātnı salāmat keçtiñiz

266-6 tüşümde peygambar ‘as’ı kördüm

272-16 Velikin men kördüm kim Peygāambar ‘as seni öper erdi.

274-16 İblisni kördüm, ‘Arafāt tağı üze ādemī şūratıñga bolup teni aruq yüzi sarığ

310-4 ol Tevritte andağ kördüm

318-5 Rebbü’l-‘izzeni tüşümde kördüm; cihetsiz tağı mekānsız tağı keyfetsiz

351-13 Abū ‘Abdullāh-i Sekrīni tüşümde kördüm

374-3 bir kimerse kördüm, yalıñ baş, yalıñ adaq miskīn ‘āciz bolup yöriyür

57-15 Haq te‘ālāqa secde qıldım erse, Haq te‘ālānı köñlüm birle kördüm

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		12-13
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		13-17
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		28-9
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		32-8
Kördüm	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		35-1
Kördüm	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		45-3
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		45-4
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		45-4
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		54-11
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		55-9
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		64-5
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		65-4
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		65-7

Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		67-5
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		67-7
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		67-10
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		68-7
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		88-13
Kördüm	+(K)	+(K)		+(K)	Ø (SK)		100-14
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		105-9
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		131-14
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		202-10
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		+(K)	Ø (SK)		206-9
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		208-16
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		228-1
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		+(K)	Ø (SK)		232-2
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		240-2
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		266-6
Kördüm	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		272-16
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		274-16
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		+(K)	Ø (SK)		310-4
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		318-5
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		351-13
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		374-3
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		381-4
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		57-15

NF 'te 36 cümlede tespit edilen *kördüm* çekimli fiili incelendiğinde yalın hal bu cümlelerden 4 tanesinde zorunlu katılan olarak bulunurken kalan 32 cümlede ise derin yapıda kalarak işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme haline sözdizimsel istem bağlamında bakıldığında 3 cümlede işaretli katılan olarak bulunduğu geride kalan 33 cümlede dilbilgisel ilişkiler çerçevesinde yüzey yapıda zorunlu katılan olarak gerçekleştiği görülmüştür.

Fiilin yönelme halini istemediği tespit edilmiştir. Bir yeri bulunmayı işaretlerken ihtiyaç duyduğumuz bulunma durumuna bakıldığında 17 cümlede yüzeyde bulunduğu yani zorunlu katılan olarak gerçekleştiği görülmüştür. Kalan 19 cümlede ise seçmeli katılan olarak derin yapıda gizlenmiştir. Ayrılma hali ise bir eserde tespit edilen 36 cümlelerin tümünde seçmeli katılan olarak bulunmuştur. Fiilin yön halini istemediği görülmüştür.

GÜLİSTAN KÖRDÜM

kaşrı işikinde bir vezirniñ oğlını kördüm (29/11)

kördüm evle vakti bir zālīm uyur (40/4)

...bir melikni kördüm (43/13)

sini kıyuda körüp fırsatnı gānīmet kördüm (64/6)

men munı kırbān bayramında başra şehrinde kördüm (84/5,6)

...bir fākırnı kördüm (98/2)

‘abdu’l-kādir geylānī raḥmetu’l-lāhi ‘aleyhini kördüm (99/6)

...kāvminı iñen fehmsiz ölü köñüllü tāyīfe kördüm (109/2)

bir şālīḡ irni kördüm teñiz yakasında peleng zaḥmı bilen mübtelā (111/12, 13)

bir tācirni kördüm üç yüz elli teve yüki kıumaşı bar idi (183/6, 7)

ol cum‘a içinde anlarnıñ birini kördüm (186/11,12)

bir semiz ebleh kışını kördüm (190/13)

...bir eblehni kördüm (215/4, 5)

...anıñ bigin kördüm (221/7)

bir zāhidni kördüm (225/9)

bir dānişmendni kördüm (232/13)

ittifāḡen andan bir ḡareket kördüm (234/9)

ol ivniñ karaḡı dehlizinden bir aydınlık kördüm (243/3)

kāşġār cami' iniġ iġine kirip bir oġlanı kördüm (244/5)

ol faķirni kördüm (247/13)

sizge ġayr bolġay kilip hastanı kördüm (263/12, 13)

maġrib mülkünde bir bir küttāb fakihin kördüm (281/3, 4)

bir müddetten soġra kördüm anı ol şüretde (286/1)

maġhare iġinde bir kişini kördüm (293/3, 4)

düşmen kördüm (298/2)

bir bay kişiniġ oġlın kördüm (299/3,4)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		29/11
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		40/4
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		43/13
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		64/ 6
Kördüm	+(K)	+(K)		+(K)	Ø (SK)		84/ 5, 6
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		98/ 2
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		99/ 6
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		109/ 2

Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		111/ 12, 13
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		183/ 6, 7
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		186/ 11, 12
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		190/13
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		215/ 4, 5
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		221/ 7
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		225/9
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		232/13
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		234/9
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		243/3
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		244/5
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		247/13
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		263/12, 13
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		281/ 3,4
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		286/ 1
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		293/ 3, 4
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		298/ 2
Kördüm	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		299/ 3, 4

Gülistan'da *kördüm* çekimli fiili 26 cümlede tespit edilmiştir. Bir cümlede yüzeyde zorunlu katılan olarak bulunan özne kalan 25 cümlede işaretli katılan olarak bulunmaktadır. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Fiil bulunma halini 7 cümlede zorunlu katılan olarak isterken kalan 19 cümlede bu hali seçmeli katılan olarak istemiştir. Kalan 24 cümlede ise seçmeli katılan olarak bulunmuştur.

KB KÖRMEDİM

171 üküş sözde artuk asığ körmedim yana sözlemişte asığ bulmadım

1587 büte boldı ilig yüzün körmedim sakınç kadğu birle yorıp külmedim

3309 büte keçti üdlek séni körmedim tiler erdim ârzün üdi bulmadım

FİİL	YALIN	YÜKLEM E	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körmedim	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		171
Körmedim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1587
Körmedim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3309

Körmedim çekimli fiili 3 cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlelerde özne işaretli katılan olarak bulunurken, yükleme hali cümlelerin hepsinde zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil yönelme ve yön halini istememektedir. Bulunma hali bir cümlede *üküş sözde* tamlamasının yardımıyla yüzeyde görünmüştür. Kalan iki cümlede seçmeli katılan olarak kalmıştır. Ayrılma hali ise üç örnekte de seçmeli katılan olarak bulunmuştur.

KB KÖRDÜD

1501 ayur ay oğul kördüñ emdi meni ne hâlin barır-men unıtma munı

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körd üñ	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1501

Kördüñ çekimli fiili KB'de sadece tek bir cümlede bulunmuştur. Burada özne işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali *meni* sözcüğünün yardımıyla zorunlu katılan olarak

yüzey yapıda bulunmuştur. Yönelme ve yön halini istemediği görülen fiilin bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak istediği tespit edilmiştir.

NF KÖRDÜD

88-13 Yā ‘Azrā‘ il Cebrā‘ ilni qayda kördüñ

128-4 Sen Peygāmbār ‘as’ni kördüñ taqı ewlerini taqı kördüñ tiriglikini taqı kördüñ

178-9 ne tüş kördüñ

213-14 barur sen taqı ol tüş kim kördüñ ol şeytānī tüş turur

239-12 Ne tüş kördüñ

353-6 oglum ne tüş kördüñ

FİİL	YALIN	YÜKLEM E	YÖNELM E	BULUNM A	AYRILM A	YÖ N	BEYİT NUMARAS I
Kördü ñ	+(K)İŞ Z	+(K)		+(K)	Ø (SK)		88-13
Kördü ñ	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		128-4
Kördü ñ	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		128-4
Kördü ñ	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		128-4
Kördü ñ	+(K)İŞ Z	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		178-9
Kördü ñ	+(K)İŞ Z	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		213-14
Kördü ñ	+(K)İŞ Z	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		239-12
Kördü ñ	+(K)İŞ Z	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		353-6

Kördüñ çekimli fiiline NF 'te 8 cümlede rastlanmıştır. Bu cümlelere göre özne 3 cümlede zorunlu katılan olarak yüzeyde belirirken kalan 5 cümlede işaretli katılan olarak örtülü bir biçimde kalmıştır. Fiil yükleme halini 7 cümlede zorunlu katılan olarak kalan 1 cümlede ise

işaretsiz katılan olarak istemiştir. Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini istememektedir. Bulunma hali incelendiğinde sadece bir cümlede zorunlu katılan olarak görülürken kalan 7 cümlede seçmeli katılan olarak bulunmaktadır. Fiil ayrılma halini ise istikrarlı bir şekilde tüm cümlelerde seçmeli katılan olarak istemiştir. Bu çekimli fiilin birleşik fiil olarak da değerlendirilebileceği *tüş kör-* biçimi yukarıda söz konusu edilen –araya unsur girmesi, isim unsurunun bazı hal eklerini alması- nedenlerden bu şekilde ele alınmamıştır.

GÜLİSTAN KÖRDÜD

vezirlerinden ni hâta kördüğ (35/8)

melik rayında ni meziyyet kördüğ (83/2,3)

ni türlü keramet kördüğ (121/10)

sen kördüğ bir etmek kaygusun (131/5)

çün kördüğ (200/7)

ni kördüğ (221/7)

ni mübarek tüş turur kim kördüğ (221/9)

ni nuşşān kördüğ insānnıñ şeref-i nefsinde (250/12)

hergiz kördüğ mi kim harāmīni ili bağı ya zindan içinde müflüsni yüreki dağı ya bir masūmnı perdesi yırtılmış (306/11, 12, 13)

FIİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Kördüğ	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		35/8
Kördüğ	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		83/2, 3
Kördüğ	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		121/10
Kördüğ	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		131/5

Kördüğ	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		200/7
Kördüğ	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		221/7
Kördüğ	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		221/9
Kördüğ	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		250/12
Kördüğ	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		306/ 11, 12, 13

Kördüğ fiili Gülistan'da 9 cümlede tespit edilmiştir. Buna göre özne bir cümlede zorunlu katılan olarak bulunurken 8 cümlede işaretli bir şekilde bulunmuştur. Fiil yükleme halini 7 cümlede zorunlu katılan olarak isteyip yüzey yapıya yansırken kalan iki cümlede işaretli katılan olarak istemiştir. Fiilin istem çerçevesinde yönelme ve yön halini istemediği görülmüştür. Fiil bulunma halini 3 cümlede zorunlu katılan olarak, 6 cümlede ise seçmeli katılan olarak istemiştir. Ayrılma halinde ise sadece bir cümlede belirlemiştir. Kalan cümlelerde ise 8 seçmeli katılan görülmektedir.

KB KÖRMEDİD

3438 erej ârzû ni'met közün körmediñ kümüş gevher altun bakır bulmadiñ

FİİL	YALIN	YÜKLEM E	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körmediğ	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3438

Körmediğ çekimli fiili KB 'de bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleye göre özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunmuştur. Fiil yükleme halini zorunlu katılan olarak istemiştir. Fiilin yönelme ve yön halini istemediği görülürken bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak istediği görülmüştür.

KB KÖRMEDİN MÜ

82 életü maña açtı dünyâ sözün ayur körmediñmü bu hakan yüzün

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körmediñmü	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		82

KB 'de *Körmediñ mü* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali zorunlu katılan olarak yüzey yapıda bulunurken fiil yönelme ve yön halini istemsel olarak kabul etmemektedir. Buna ek olarak bulunma ve ayrılma halini de seçmeli katılan olarak istemiştir. Soru edatının soru edatı almış aynı çekimli fiille istem boşlukları bakımından bir farklılık yaratmadığı görülmüştür.

KB KÖRDİ

562 hâcib kördi ay toldı kılık yañı erende adınsıg kişide öñi

1068 ilig aytu keldi bu ay toldı kelip kördi ilig yatur hâlini

1582 ilig kördi terkin okıdı anı ayıttı negü kıldı üdlek séni

2749 kür er kördi altun özi yumşadı irig sözlüg erniñ sözi yumşadı

5040 yanut bérđi odğurmış aydı közüm séni kördi emgek unıttı özüm

6299 turup bardı kördi kadaşı gûrin kuçup yığladı yaşı saçtı barın

FİİL	YALIN	YÜKLEM E	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Kördi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		562
Kördi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1068
Kördi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1582
Kördi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2749
Kördi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5040
Kördi	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		6299

KB 'de *Kördi* çekimli fiili 6 cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleler incelendiğinde öznelerden 5 tanesi yüzey yapıda görünmüştür, yani zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Biri ise işaretli katılındır. Yükleme halinde de yüzeyde zorunlu katılan sayısının fazla olduğu sadece tek bir cümlede işaretli olarak bulunduğu görülmüştür. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak istemiştir.

DLT KÖRDİ

iqilāçim erig boldi

erig bolğu yeri kördi

bulit örüp kök örtüldi

tuman türup toli yağdı [I. 124/139] 82. Varak

kördi [I. 235/280] 143. Varak

kātān kördi kārākü yüdti [I. 334/398] 203. Varak

kāk kördi kārākü yüdti [I. 373/447] 225. Varak

ol māni kördi [II. 6/7] 267. Varak

kāk kördi är [II. 224/280] 407. Varak

üdig māni küçäyür

tün kün turup yığlayu

kördi közüm tawraqın

yurti qalip ağlayu [III. 194/257] 558. Varak

kördi māni ämläyü

baqti maña imläyü

qaldim köñül tumliyu

qadğu māni turğurür [III. 218/293] 573. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Kör	+ (K) İŞZ	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		82
Kör	+ (K) İŞZ	+ (K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		143
Kör	+ (K) İŞZ	+ (K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		203
Kör	+ (K) İŞZ	+ (K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		225
Kör	+ (K)	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		267
Kör	+ (K)	+ (K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		407
Kör	+ (K)	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		558

Kör	+ (K) İŞZ	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		573
-----	-----------	-------	--	--------	--------	--	-----

Kördi çekimli fiili DLT’de 8 cümlede tespit edilmiştir. Özne yalın halde 5 cümlede işaretlenmezken üç cümlede zorunlu katılan olarak görünmüştür. Fiil yükleme halini dört cümlede zorunlu katılan olarak yüzeyde isterken kalan dört fiilde işaretsiz katılan olarak istemiştir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak işaretlerken yönelme ve yön halini istememiştir. KB’ye yalın ve yükleme halini isteme bakımından farklılık olduğu görülmektedir. Kördi çekimli fiili bu iki hal bakımından KB’de yüzey yapıda bir örnek haricinde her zaman bulunmuşken, DLT’de yalın ve yükleme hallerinin derin yapıda daha çok kaldığı görülmektedir.

NF KÖRDİ

8-15 ne kim Peygāmbār ‘as kördi

49-4 ‘Abbāsın kördi

81-14 munlarını kördi, taqı yigrendi

96-13 Ol kāfir ‘avret Bilālın qılğan işini kördi

120-13 kördi kim Zübeyr hıdmat qılu turur.

212-16 İbrahīm peygāmbār ‘as tüşinde kördi kim keligli keldi

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Kördi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		8-15
Kördi	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		49-4
Kördi	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		81-14
Kördi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		96-13
Kördi	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		120-13
Kördi	+(K)	+(K)		+(K)	Ø (SK)		212-16

NF ’te *kördi* çekimli fiili 6 cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleler incelendiğinde 3 cümlede özne zorunlu katılan olarak bulunurken kalan 3 cümlede işaretsiz katılan olarak bulunmuştur. Yükleme halinde 5 cümlede yüzeyde zorunlu katılan olarak, bir cümlede işaretsiz katılan olarak gerçekleşmiştir. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Ayrılma hali tüm cümlelerde seçmeli katılan olarak gerçekleşirken bulunma halinde diğer cümlelerde görüldüğünden farklı olarak bir cümlede zorunlu katılan olarak yüzeyde işaretlendiği tespit

edilmiştir. NF'deki örneklerde fiilin açtığı istem boşluklarının genellikle seçmeli olarak kaldığı, yüzey yapıya sadece yalın ve yükleme hallerinin bir kısmının yansıdığı görülmektedir.

GÜLİSTAN KÖRDİ

şulṭān maḥmūd sebūktiginni tüşinde kördi (18/11)

ol kız tākadan kördi kim karındaşına aş içinde aḡu birdiler (23/1,2)

bu muşībetni kördi (35/1,2)

bir duā^c sı müstecāb faḡīr baḡdād şehrine kirip ḡaccāc bin yusūfnı kördi (39/3,4)

sabıḡu'l-^c inām ḡuldın ni ḡaṭā kördi (58/5)

anı kim maşlaḡat kördi (71/3)

anı kördi (75/7)

bir şāliḡ ir tüşünde kördi (114/4)

bir şāliḡ ir kördi (154/6)

ḡızın irte atası kördi (157/1)

mūsā^c aleḡi's-selām bir faḡīrni kördi (175/12)

bir niçe künden sonra kördi kim ḡalk anıḡ üstüne yıḡılıp turu (176/2,3)

bir müneccim ivin ekilip kördi ebçisi bir yiḡit birle oynar (220/6,7)

bu mü^c ezzin ol bigni kördi (222/13)

ol mu^c allim bu oḡlanı kördi (229/1,2)

āḡır bir kün az nef^c için ḡaṭırım āzārın reva kördi (240/ 4,5)

melik sureṭine nazar kılıp bir şaḡs kördi (251/13)

FİİL	YALIN	YÜKLEM E	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Kördi	+(K)	+(K)		+(K)	Ø (SK)		18/11
Kördi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	+(K)		23/1, 2
Kördi	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		35/1, 2
Kördi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		39/3, 4
Kördi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	+(K)		58/5
Kördi	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		71/3
Kördi	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		75/7
Kördi	+(K)	+(K)İŞZ		+(K)	Ø (SK)		114/4
Kördi	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		154/6
Kördi	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		157/1
Kördi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		175/12
Kördi	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		176/2, 3
Kördi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		220/6, 7
Kördi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		222/13
Kördi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		229/ 1,2
Kördi	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		240/ 4,5
Kördi	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		251/13

Gülistan'da *kördi* fiili 17 cümlede tespit edilmiştir. Yalın halin cümlelerdeki durumu incelendiğinde 11 cümlede zorunlu katılan olarak gerçekleştiği görülmüştür. Kalan 6 cümlede ise işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme halinde zorunlu katılan sayısının işaretlilere oranlara fazla olduğu görülmüştür. Yalnızca 3 cümlede işaretli olarak bulunan hal kalan 14 cümlede yüzeyde görünmüş yani zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Bulunma hali incelendiğinde iki cümlede zorunlu katılan olarak yüzeyde işaretlenmiştir. Kalan 15 cümlede ise derin yapıda kalarak işaretli katılan olarak istenmiştir. Ayrılma halinde de aynı şekilde iki cümlede zorunlu katılan olarak bulunurken kalan cümlelerde işaretlenmemiştir.

KB KÖRMEDİ

5749 özüm dünyâ devlet bolup körmedi tilek ârzûlarka köñül bérmedi

5751 özüm körmedi bu ajun mâlını ya edgü isiz bu kişi hâlini

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körmedi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5749
Körmedi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5751

KB'de *körmedi* fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Yalın halde iki cümlede de özne yüzeyde zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Yükleme halinde de aynı durum görülmüştür. İki cümlede de *özüm* sözcüğüyle yüzey yapıya yansımıştır. Fiil diğer cümlelerde de görüldüğü gibi yönelme ve yön halini istememiştir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak istemiştir.

GÜLİSTAN KÖRMEDİ

bir müddet anı körmedi (132/1)

sufрасın açık körmedi (185/13)

körmedi çerigde yagganın oқ (297/1)

FİİL	YALIN	YÜKLEM	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körmedi	+(K)İŞ Z	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		132/1
Körmedi	+(K)İŞ Z	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		185/13
Körmedi	+(K)İŞ Z	+(K)		+(K)	Ø (SK)		297/1

Gülistan'da *körmedi* fiili 3 cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlelere göre özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunurken yükleme halinde üç cümlede de zorunlu katılan olarak yüzeyde işaretlenmiştir. Fiilin yönelme ve yön halini istemediği görülmüştür. Ayrılma hali tüm cümlelerde seçmeli katılan olarak bulunurken bulunma halinde son cümlede *çerigde* sözcüğünün yardımıyla zorunlu katılan olarak yüzeyde kendisini göstermiştir. Kalan iki cümlede ise seçmeli katılındır.

GÜLİSTAN KÖRDİLER

kördiler (51/5)

kilip kördiler (167/12)

bir ikinci ivin kördiler (180/12)

maşlahat anı kördiler (200/5)

irtesi ‘ arabnı kördiler (205/1)

bu mu‘ allimni melek şiretinde kördiler (282/3)

bir cema‘ at munu‘ aksin revā kördiler (337/12)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Kördiler	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		51/5
Kördiler	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		167/12
Kördiler	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		180/12
Kördiler	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		200/5
Kördiler	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		205/1
Kördiler	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		282/3
Kördiler	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		337/12

Kördiler çekimli fiili Gülistan’da 7 cümlede bulunmuştur. Özne yalın halde sadece tek bir cümlede zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Kalan cümlelerde ise işaretsiz katılan olarak derin yapıda kalmıştır. Yükleme hali iki cümlede işaretsiz katılan olarak bulunurken beş cümlede zorunlu katılan olarak gerçekleşmiştir. Fiilin yönelme ve yön halini istemediği ve ayrılma halini bütün cümlelerde seçmeli katılan olarak istediği görülmüştür. Bulunma hali bir cümlede yüzey yapıda görünür halde iken diğer cümlelerde seçmeli katılan olarak bulunmaktadır.

2. GENİŞ ZAMAN

KB KÖRÜR MEN

777 adınığ köür-men bu kün kık itig añar eymenür-men ay bilge tetig

926 kişi kıkı isiz körür-men közün ereji az ol kör ökünçi uzun

1621 yoriğlı körür-men yarağlısı yok yarağlı bulunsa yoriğlısı yok

1628 boluğluğ körür-men yarağu munı kiçiglikte taştın adın yok münü

1687bağırsak körür-men bu ögdülmişig bütünlük bile kıldı barça işig

3746 kamuğ edğü isiz çığay baylıkım bayattın körür-men ay ersig akım

5616 maña kün negü teg yarumış künüm seniñde körür-men men emdi münüm

5686 tüşükrek körür-men seniñ köñlüni sarığrak körür-men kızıl meñziñi

6227 ayıttı ilig emdi hâliñ ne ol sakınçlık körür-men özüñ ay amul

6228 negü yük kötürdüñ köñülke bu kün nişânın körür-men alında tüğün

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körür-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		777
Körür-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		926
Körür-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1621
Körür-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1628
Körür-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1687
Körür-men	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		3746
Körür-men	+(K)	+(K)		+(K)	Ø (SK)		5616
Körür-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5686
Körür-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5686
Körür-men	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6227
Körür-men	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		6228

KB'de *körür-men* fiili 10 cümlede tespit edilmiştir. Bir cümlede iki tane fiil olması sebebiyle 11 fiil incelenmiştir. Yalın hal incelendiğinde özne bu cümlelerin ikisinde zorunlu katılan olarak bulunurken kalan 9 tane cümlede işaretsiz katılan olarak bulunmaktadır. Yükleme halinin bir cümle hariç tüm cümlelerde yüzeyde bulunuyor olması şartıdır. İşaretlenmeyen bir cümlede ise farklı bir göze çarpmaktadır. 3746 numaralı beyitte Bütün iyilik kötülük zenginlik ve fakirliği Allah'tan *bilmek* yerine *körmek* fiili kullanılmış yani fiil anlam değişirmiştir. Fiil

istemsel olarak yönelme ve yön halini istememektedir. Bulunma hali yüzey yapıda iki cümlede zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Kalan dokuz cümlede ise seçmeli katılan olarak bulunmuştur. Ayrılma hali bir cümlede zorunlu katılan olarak bulunurken fiil kalan cümlelerde seçmeli katılan olarak bulunmasını istemiştir.

NF KÖRER MEN

9-7 Üstün baqtım erse, körer-men bir yerli kökli arasında bir uluğ taht urulmuş

13-11 Ol vefâtı bolğandin berü körer-men üküş zaḥmat tegrü tururlar

16-7 Yā Abā leheb bu kün sēni iḥen qaḍğuluğ körer-men.

18-8 dünyādın barmışdın soḡ tüşimde körer-men ot yalıñ içinde turur

34-11 bu nevbette sökellikiñizni qatığraq körer-men

53-12, 13 Taqı Adam paygambar ‘as sag yanında neerseler körer-men.

55-1 Andın soḡ Hārūn qatında körer-men ḥalāyıq bar

56-5 Körer-men, bir adım ornı ḥālī ermez

56-11 Andın soḡ körer-men êkki türlüğ ḥalāyıq bolur; yarımınıñ tonları kâğıd meñizlig

62-5 Körer-men êkki qırañında yinçüdin qubbalar bar, taqı yāqūtdın qubbalar bar, taqı zebercedin qubbalar bar.

63-17 barduq uçtmaḥqa teferrüc qılmaḡqa körer-men, Ḥaq tv̄t mu‘min qulları üçün andağ maqāmlar âmāda qılmış.

64-13 Körer-men bir mu‘azzam sarāy qızıl altundın...

65-8. Yana bir cāriya körer-men

66-4 Körer-men tamuğnı iḥen uluğ, heybetlig

67-2 Yana bir qavmnı körer-men kim ferīsteler ol kişilerniñ etlerini keserler

67-15 Yana bir za‘īfanı körer-men tamuğ içinde, saçındın asılmış

68-1 Taqı bir za‘īfanı körer-men êkki elgi bağılığ taqı êkki aḍaqı bağılığ

68-5 Yana bir za‘īfanı körer-men, otdın tābūt içinde qoymışlar, êkki közi yoq êkki qulaqı yoq

102-5 erdi. Tüşümde körür-men Peyğambar ‘as‘nı aq ton keḍmiş yüzi nūr qumıyur.

- 126-3 Yā ‘Āyişe, ewde üküş ni‘ met körer-men
- 136-10 Medīne içinde yöriyür erken bir maḥallada körer-men ḥalāyıq yığılışıp tururlar
- 142-11 Ey Ḥasan atası, sēni qatıg emgeklig körer-men
- 169-13 Peygāmbar ‘as’nı körer-men mübārek başı üze topraq bar taqı meḥāsini üze hem topraq bar.
- 185-1 Ḥālī vāqı‘ ada körer-men kim Peygāmbar ‘as elginde bir sırça qarāba bar taqı içi toluğ
- 220-6 ḥālat körer-men
- 238-12 Ey baba körer-men ḥalāyıq ot yandursalar avval uşaq yıgaçlar qodarlar
- 239-12 Tüşüm bolur körer-men kim qıyāmat bolmuş
- 270-16 Tüşümde körer-men: Kökdin ekki ferişte nāzil bolur, yaşıl tonluğlar
- 271-7. Körer-men ḥalāyıq inen üküş
- 272-3 Rebbü’l-‘izzeni körer-men
- 275-1 Körer-men cümlesi hēç ticārat üçün kelmediler
- 276-5 Mustafānı körür-men
- 319-7 Tüşümde körer-men: Bir ḥoş çimgen bolur.
- 319-8 Bu çimgen içinde bir uluğ daraḥt körer-men.
- 322-16 Ğaflat ğālib boldı, virdimni qılu bilmedim, uyquğa bardım. Tüşümde körer-men Uçtmaḥ ḥūrılandın
- 352-11 körer-men, on bir ‘aşā yerde tikilmiş bolur taqı bir kiçig ‘aşā
- 369-11 Sēni körer-men hēç munlardın qılmadıñ taqı tā‘at ve ‘ibādat içinde közüñ yaşı aqar
- 374- 16 Men anıñ yüzinde Şeytān vesvesesiniñ eşerini körer-men
- 382-17 Ey ḥatun, körer men kim bu ḥōca sizke hēç maḥabbatı yoq.
- 385-8 Sizke ne boldı kim ekegünüñ ağızlarıñızda et qızılıqını körer-men?
- 386-6 ögür ḥalāyıqını körer-men kim öz tırnaqları birle yüzlerini tırmalar taqı yüzlerini pāra pāra qılurlar qanaturlar

430-9 Velikin bu qulumni körer-men, hemişe benim birle meşgöl turur nefsi birle meşgöl ermez.

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		9-7
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		13-11
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		16-7
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		18-8
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		34-11
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		53-12, 13
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		55-1
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		56-5
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		56-11
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		62-5
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		63-17
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		64-13
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		65-8
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		66-4
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		67-2
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		67-15
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		68-1
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		68-5
Körür-men	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		102-5
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		+(K)	Ø (SK)		126-3
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		+(K)	Ø (SK)		136-10
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		142-11
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		169-13
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		+(K)	Ø (SK)		185-1
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		220-6
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		238-12
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		239-12
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		270-16
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		271-7
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		272-3
Körer-men	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		275-1

Körür-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		276-5
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		319-7
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		319-8
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	+(K)		322-16
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		352-11
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		369-11
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		374-16
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		382-17
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		385-8
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		386-6
Körer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		430-9

NF 'te *körer-men* fiili 42 cümlede tespit edilmiştir. Buna göre yalın hal incelendiğinde özne bu cümlelerin yalnızca bir tanesinde yüzey yapıda görünerek zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Kalan 41 cümlede işaretlenmemiş ve derin yapıda kalmıştır. Yükleme hali ise yüzey yapıda 36 cümlede işaretlenmiş kalan 6 cümlede işaretlenmiş katılan olarak bulunmuştur. Yükleme halinde karşımıza farklı durumlar çıkmıştır. Bunlardan ilki ilk cümlede gerçekleşmiştir. Yine 319-8 numaralı beyitte yükleme hali işaretlidir.

Fiilin istemsel olarak yönelme ve yön halini istemediği bu eserde de görülmüştür. Bulunma hali cümlelerin 12 tanesinde zorunlu katılan olarak bulunurken kalan 30 cümlede işaretlenmiş katılan olarak bulunmaktadır. Ayrılma hali sadece 2 cümlede zorunlu katılan olarak bulunurken kalan 40 cümlede işaretlenmemiştir.

GÜLİSTAN KÖRER MEN

maşlahat anı körermen (52/4)

maşlahat anı körermen (261/8)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körermen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		52/4
Körermen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		261/8

Gülistan'da *körer-men* çekimli fiili incelendiğinde 2 cümlede geçtiği görülmüştür. Bu cümlelere göre özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali iki cümlede de bulunan *anı* sözcüğünün yardımıyla zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Fiil yönelme ve yön halini istemezken, bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak istemiştir.

GÜLİSTAN KÖRMEN

zâhirinde 'ayb körmən (97/9)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körmən	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		97/9

Gülistan'da *körmən* fiili tek bir cümlede bulunmuştur. Bu cümleye göre özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme halinde *ayb* sözcüğünün yardımıyla yüzeyde zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Bulunma hali *zâhirinde* sözcüğünün yardımıyla yüzeyde görünmüştür. Fiil ayrılma halini ise seçmeli katılan olarak almıştır.

KB KÖRÜR SEN

5193 séni teg et özlüg bayat kulların saña kıldı muñluğ körür sen barın

6174 munukı körür sen meniñ hâlimi saña bolsu 'ibret otı kıl emi

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körür- sen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5193
Körür- sen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6174

KB 'de *körür sen* çekimli fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlelerin ikisinde de özne işaretli katılan olarak derin yapıda bulunmaktadır. Yükleme hali yukarıdaki örnekle benzer bir şekilde iki cümlede de işaretlenmiştir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön halini istememiştir.

ATABETÜ'L-HAKAYİK KÖRÜR SEN

18 çıkarur körür sen mumı keđ aña

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körür sen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		18

AH'ta *körür sen* çekimli fiili tek bir cümlede bulunmuştur bu cümlede özne yalın halde işaretsiz katılan olarak bulunurken yükleme hali *mumı* sözcüğünün yardımıyla işaretlenerek zorunlu katılan olarak bulunmuştur.

NF KÖRER SEN

22-16 Bu qoy mundağ semrüdi kim körer-sen, taqı yelini uluğ boldı.

143-14 Ne rāy körer-sen?

184-11 İllāhī körer-sen, men maẓlūm öler-men

346-1 Körür-sen, aḥvālnı sormaq nē ḥācat?

391-4 Uşbu ādemīniñ başlarını kim körer-sen, munlar dünyāke ḥarīşlıq qılur erdiler.

391-6 Bukün körer-sen yā Abā Hureyre süñük bolup tururlar, hēç etleri yoq taqı terileri yoq.

391-7 Yā Abā Hureyre, bu nacāsatlar kim körer-sen munlarınñ cümlesi ta'amlar erdi

391-9 Yā Abā Hureyre bu eski çöpreklerni kim körer-sen

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körer-sen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		22-16
Körer-sen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		143-14
Körer-sen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		184-11
Körür-sen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		346-1
Körer-sen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		391-4
Körer-sen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		391-6
Körer-sen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		391-7
Körer-sen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		391-9

NF 'te *körer-sen* çekimli fiili tüm cümlelerde yalın halde işaretlenmemiş yani işaretsiz katılan olarak bulunmaktadır. Yükleme hali tüm cümlelerde zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Bulunma ve ayrılma halinde seçmeli katılan olarak bulunmuştur.

NF KÖRER MÜ SEN

391-12 körer mü sen, bu cānvarlar süñüklerini?

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körer mü sen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		391-12

NF'te bir cümlede tespit edilen *körer mü sen* fiili incelendiğinde öznenin yalın halde işaretlenmediği görülmüştür. Yükleme hali *cānvarlar süñüklerini* sözcüğünün bulunması sebebiyle zorunlu katılan olarak yüzey yapıda ortaya çıkmıştır. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak bulundururken yönelme ve yön halini istememiştir.

GÜLİSTAN KÖRER SEN

ni maşlaḥat körersen (68/11)

niçük körersen bu diba-yı mu' lemni ol ḥayvānı lā-ya' lem özre (191/2)

sen seni dāyim körersen özgelerden artuḡ ir (335/7)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körersen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		68/11
Körersen	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		191/2
Körersen	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		335/7

Gülistan'da *körer sen* fiili 3 cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlelerin ikisinde fiil yalın hali işaretsiz katılan olarak derin yapıda isterken birisinde zorunlu katılan olarak istemiştir. Yükleme hali bir cümlede işaretsiz katılan olarak bulunmuş diğer iki cümlede yüzey yapıda zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Fiil ayrılma halini yine üç cümlede seçmeli katılan olarak istemiştir.

GÜLİSTAN KÖRMESSEN

sen çerāğnı körmessen (150/5)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNM A	AYRILMA	YÖ N	BEYİT NUMARAS I
Körmessen	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		150/5

Gülistan'da *körmessen* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlede özne sözdiziminde işaretlenmiştir. Yükleme hali *çerāğnı* sözcüğünün bulunması sebebiyle zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Fiil yönelme ve yön halini almazken bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

KB KÖRÜR

289 ukuşun ağar ol biligin bedür bu iki bile er ağırlık körür

537 köñül kimni sewse kamuğı sewüg körür közke ursa körünmez bolur

2118 uluğsığ bedük tutsa begler köñül séziksiz uçuzluk körür ay oğul

2523 kamuğ neñke vakt ol üdi belgölüg üdi boldı erse körür iki köz

3268 kara edgü bolsa bir özke bolur begi edgü bolsa bodun kün körür

3785 ölügliğ körür sen ölüg sen tirig sizik tutma bir kün eşüney yérig

3966 tapuğçı köz açsa begini körür negü aysa begler anı ok kılur

5104 yanut bérdi odğurmuş aydı ay beg taçımın körür sen kişi öggü teg

5641 körür erdi közler bu künlük yérig tünerdi körümez katında erig

5678 kötürdi yaşık baktı maşrık tapa körür ağdı yérdin yokarı kopa

6241 anı kim küdezür igin kim körür ol ig birle yalñuz negü teg yatur

6432 munıñda uluğ pend takı ne bolur seniñde ozakı ölür köz körür

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELM E	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körür	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		289

Körür	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		537
Körür	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		1163
Körür	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2118
Körür	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		2523
Körür	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3268
Körür	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3785
Körür	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3966
Körür	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5104
Körür	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5678
Körür	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6241
Körür	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		6432

KB'de *körür* çekimli fiili 12 cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleler incelendiğinde 6 cümlede özne yalın halde işaretlenmiştir.

Kalan 6 cümlede özne işaretlenmemiştir. Yükleme hali 9 cümlede zorunlu katılan olarak tüzey yapıda bulunurken kalan 3 cümlede işaretli katılan olarak derin yapıda kalmıştır. Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini istememiştir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

DLT KÖRÜR

tirig äsän bolsa täñ üküš körür [I. 60/62] 43. Varak

qaraqşız täg körür [I. 409/494] 248. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körür	+(K) İŞZ	+(K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		43
Körür	+(K) İŞZ	+(K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		248

DLT'de *körür* fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Özne yalın halde iki cümlede de işaretlenmemiştir. Yükleme hali de benzer şekilde iki cümlede de işaretli katılan olarak

bulunmuştur. Fiil bulunma ve ayrılma halini de seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön halini istemediği görülmüştür.

ATABETÜ'L HAKAYIK KÖRÜR

458 ukuşsuzlar anı şebbedin körür

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körür	+(K)	+(K)		Ø (SK)	+(K)		458

AH'ta körür çekimli fiiline bir beyitte rastlanmıştır. Diğer eserlerde sık karşımıza çıkmayan yalın halin, yükleme halinin ve ayrılma halinin yüzey yapıda bu cümlede zorunlu katılan olarak bulunduğu görülmüştür. Yükleme hali *anı* sözcüğünün yardımıyla zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Ayrılma halinde ise *şebbedin* sözcüğü yüzey yapıda işaretlenmesine yardım etmiştir. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Bulunma hali ise seçmeli katılan olarak bulunmuştur.

NF KÖRER

45-7 Körer, Peygâmbar 'as yârânları birle olturup turur

61-4 körer Hâq te'âlâ qullarınğa tena'um qılmış

61-12 körer kim türlüğ 'uqubatlar

96-5 Körer, hêç kimerse yoq ol buthâna içinde.

134-10 Ol kêçe 'Oşmân razhu tüşinde Peygâmbar 'as'nı körer

142-13 Fâımanı körer, qarnı arsasınga yapşunmış, êkki közi çuqur bolmış

229-13 qarañqu tün içinde qara taş üzesindeki qara qarıñanıñ teprengenini körer

252-3 Ol kêçe qâzî tüşinde körer: Qıyâmat bolmış.

287-3 Bir kün 'Ömer razhu Ka'be yolında körer.

299-14 tüşinde körer: Hâq tut bu gâzîniñ atınga til bërür.

309-4 'aşılarnıñ ma'siyatlarını körer taqı tek turur

343-8 ol rāhib taqı anı körer

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körer	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		8
Körer	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		61-4
Körer	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		61-12
Körer	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		96-5
Körer	+(K)	+(K)		+(K)	Ø (SK)		134-10
Körer	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		142-13
Körer	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		229-13
Körer	+(K)	+(K)		+(K)	Ø (SK)		252-3
Körer	+(K)	+(K)İŞZ		+(K)	Ø (SK)		287-3
Körer	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		299-14
Körer	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		309-4
Körer	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		343-8

NF 'te *körer* fiili 12 cümlede tespit edilmiştir. Özne bu cümlelerin 4 tanesinde zorunlu katılan olarak bulunurken kalan 8 cümlede işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali şaşırtıcı bir şekilde bir cümle dışında (287-3) bütün cümlelerde yüzey yapıda zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini istememiştir. Fiil bulunma halini 5 cümlede zorunlu katılan olarak isterken kalan cümleleri seçmeli katılan olarak istemiştir. Ayrılma hali bütün cümlelerde seçmeli katılan olarak bulunmuştur.

GÜLİSTAN KÖRER

özini cümleden ' âciz körer ol (106/6)

ni kadar kim semiz irse biryan tereden kem körer anı toğ ir (180/6, 7)

körer miskin susamış uykusunda tamâmet yir yüzün tutmuş açar su (305/11)

eyle kim aḥvāl kişi birni bakıp iki körer (335/8)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körer	+(K)	+(K)		Ø (SK)	+(K)		106/6
Körer	+(K)	+(K)		Ø (SK)	+(K)		180/6, 7

Körer	+(K)	+(K)		+(K)	Ø (SK)		305/11
Körer	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		335/8

Gülistan'da *körer* fiili 4 cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlelerin hepsinde özne yalın halde zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Yükleme halinin de tüm cümlelerde zorunlu katılan olarak bulunuyor olması diğer eserlerdeki örnekler dikkate alındığında dikkat çekicidir. Hem yalın halin hem de yükleme halinin zorunlu katılan olarak tüm cümlelerde bulunması karşımıza sık çıkan bir durum değildir. Fiilin istemsel olarak yönelme ve yön halini istediği görülmemiştir. Bulunma hali 3 cümlede seçmeli katılan olarak bir cümlede *uykusunda* sözcüğünün yardımıyla zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Ayrılma hali iki cümlede zorunlu katılan olarak iki cümlede seçmeli katılan olarak bulunmuştur.

KB KÖRMEZ

6357 yarağsızka yakmaz yıratur özin kereksizni körmez yumıtur közin

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körmez	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6357

KB'de *körmez* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlede yalın hal işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali yüzey yapıda işaretlenerek zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini istememekle beraber bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

DLT KÖRMES

qačiš bolsa qaya körmäs [I. 306/367] 185. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körmes	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		I. 306/367

DLT'de *körmes* çekimli fiili bir cümlede geçmektedir. Bu cümle incelendiğinde yalın halin işaretli katılan olarak bulunduğu görülmüştür. Yükleme hali zorunlu katılan olarak işaretlenmiş bir şekilde bulunurken bulunma ve ayrılma hali seçmeli katılan olarak bulunmuştur. Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini istememiştir.

GÜLİSTAN KÖRMES

lā-cerem eygülük yüzün körmes (289/9)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körmes	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		289/9

Gülistan'da *körmes* çekimli fiili bir cümlede bulunmaktadır. Yalın halin işaretlenmediği, derin yapıda kaldığı görülmüştür. Yükleme hali *yüzün* sözcüğünün bulunması sebebiyle işaretlenerek zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön halini almadığı tespit edilmiştir.

ATABETÜ'L HAKAYIK KÖRÜR BİZ

505 köp ilni körür biz edip sözini

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körür	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		505

AH'ta bir cümlede tespit edilen körür biz çekimli fiili incelendiğinde bu fiilin yalın hali işaretsiz katılan olarak derin yapıda istediği görülmüştür. Yükleme hali *sözini* sözcüğünün yardımıyla zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak isterken yönelme ve yön halini istememiştir.

NEHCÜL FERADİS KÖRER-BİZ/ KÖRER-MİZ

11-5 Nêceke teği bu kâfırlar zaḥmatını meşaqatlarını körer-biz?

365-10 ma'şiyatını taqı fisq ve fücūrlarını iḡen üküş körer-miz

408-12 Nê emgek kim bizler bu isig havāda körer-miz

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körer-biz	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		11-5
Köermiz	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		365-10

Köremiz	+(K)	+(K)İŞZ		+(K)	Ø (SK)		408-12
---------	------	---------	--	------	--------	--	--------

NF'te *körer miz* fiili iki cümlede bulunmuştur. Bu cümlelerin ilkinde özne işaretlenmemiş diğerinde ise işaretlenmiştir. Yükleme halinde de aynı durum görülmektedir. İlk cümlede *fısq ve fücürlerini* sözcüklerinin yardımıyla zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. İkinci cümlede ise işaretlidir. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Ayrılma hali iki cümlede de seçmeli katılan olarak istenirken bulunma halin bir cümlede seçmeli katılan diğer cümlede havâda sözcüğünün yardımıyla zorunlu katılan olarak bulunmaktadır.

NF KÖRER-SİZ

119-13 kimni maslahat körer-siz?

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körer-siz	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		119-13

NF'de *körersiz* çekimli fiili bir örnekte tespit edilmiştir. Bu örnek incelendiğinde yalın halin işaretlenmediği yükleme halinin *maslahat* sözcüğü ile yüzey yapıda işaretlendiği görülmüştür. Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini istemezken bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

GÜLİSTAN KÖRERLER

illa barçadan yoğarı dağı özlerini özgeden artuğ körerler (309, 13, 310/1)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körerler	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)İŞZ		309,13, 310/1

Gülistan'da *körerler* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Burada özne işaretsiz katılan olarak bulunurken yükleme hali *özlerini* sözcüğünün yardımıyla işaretlenmiştir. Fiil yönelme ve yön halini istemsel olarak istememiştir. Bulunma hali seçmeli katılan olarak alınırken ayrılma hali de işaretsiz kalmıştır.

3. GELECEK ZAMAN

GÜLİSTAN KÖRGE SEN

şabr kıl düşmen qolın bağı katında körgesen (65/1,) 294/11

FİİL	YALIN	YÜKLEM E	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körgesen	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		65/1, 294/11

Gülstan'da *körgesen* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Yalın hal işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali ise zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Bulunma hali *katında* sözcüğünün olması sebebiyle yüzeyde işaretlenmiştir. Fiil ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön halini istememiştir.

GÜLİSTAN KÖRGEY SEN

çerâğ bilen ni körgeysen (150/6)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körgeysen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		150/6

Gülstan'da *körgey sen* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlede yalın hal işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali sözdiziminde zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almış, yönelme ve yön halini istememiştir.

GÜLİSTAN KÖRMEGEY SEN

qavî düşmenden zahmet körmegeysen (38/9)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körmegeysen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		38/9

Gülstan'da *körmegey sen* çekimli fiili bir cümlede bulunmaktadır. Özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunurken yükleme hali *zahmet* sözcüğünün varlığı sebebiyle zorunlu

katılan olarak sözdiziminde bulunmuştur. Fiil istem çerçevesinde yönelme ve yön halini istememekle birlikte bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

GÜLİSTAN KÖRGEY

şāh ilin bir yana kaçan körgey (96/6)

kügerçin öz vatanını yana kaçan körgey (197/4)

ni maşlahat reva körgey (314/12)

dağı her kim düşmenniñ kiççisin sehl körgey (324/6, 7)

otursa zerk üçün halvetde ‘ābid қаранғу көзгүде бакса ni körgey (341/12, 13)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körgey	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		96/6
Körgey	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		197/4
Körgey	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		314/12
Körgey	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		324/6, 7
Körgey	+(K)	+(K)		+(K)	Ø (SK)		341/12, 13

Gülistan’da *körgey* fiili 5 cümlede tespit edilmiştir. Yalın halde 3 cümlede sözdiziminde zorunlu katılan olarak bulunurken kalan iki cümlede işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali tüm cümlelerde yüzey yapıda işaretlenerek zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiilin yönelme ve yön halini istemediği görülmüştür. Fiil ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır. Bulunma hali yalnızca bir cümlede zorunlu katılan olarak işaretlenirken kalan cümlelerde seçmeli katılan olarak bulunmuştur.

KB KÖRGE

5933 sözü tutsa tutğıl kalı tutmasa özüñ körge şeksiz maña bütme

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körge	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		5933

KB'de *körge* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Özne yalın halde işaretlenerek zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali bu cümlede işaretlenmemiştir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak bulundururken yönelme ve yön halini istememiştir.

GÜLİSTAN KÖRMEGEY

körmegey yıllar kiçip köz ol küneşni bir yana (170/13)

ol yaşşı kim düşmen eygüni körmegey (213/2)

eygülük yüzün körmegey (334/5)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körmegey	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		170/13
Körmegey	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		213/2
Körmegey	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		334/5

Gülistan'da *körmegey* fiili 3 cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleler incelendiğinde yalın halin iki cümlede sözdiziminde işaretlendiği kalan cümlede ise işaretlenmeden derin yapıda bulunduğu görülmüştür. Yükleme hali cümlelerin hepsinde zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak derin yapıda isterken yönelme ve yön halini istememiştir.

KB KÖRMEGEYLER

3352 neçe bolmasa halkka méndin asıǵ yéme körmegeyler meniñdin yasıǵ

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körmegeyler	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		3352

KB'de *kör* fiilinin gelecek zaman çekimi olan *körmegeyler* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleye göre yalın hal işaretsiz katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali sözdiziminde zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil yönelme ve yön halini bulundurmamıştır. Fiil bulunma

halini seçmeli katılan olarak alırken ayrılma hali *meniñdin* sözcüğünün yardımıyla zorunlu katılan olarak bulunmuştur.

4. EMİR ÇEKİMİ

KB KÖREYİ

6604 ilâhî rûzî kıl sewüg sawçı yüzün yéme tört işiniñ yüzini köreyi

FİİL	YALIN	YÜKLEM E	YÖNELM E	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARAS I
Köreyi	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6604

KB'de *köreyi* çekimli fiili tek bir cümlede tespit edilmiştir. Özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunurken yükleme halinde yüzeyde işaretlenerek zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiilin yönelme ve yön halini istemediği görülmekle birlikte fiil bulunma ve ayrılma halini de seçmeli katılan olarak istemiştir.

KB KÖREYİN

104 akı sûretin kim köreyin tése kelip körsü hakan yüzini usa

107 tüzün kılkı alçak bağırsak köñül köreyin tése kel munı kör amul

509 hâcib aydı aşnu maña kelsüni köreyin anı men méni körsüni

570 eşitti ilig aydı keldür kanı kayuda-turur bir köreyin anı

579 ilig aydı ünde maña kirsüni köreyin anı men méni körsüni

4937 bu ol kör bu künki tilekim meniñ özüm bir yüzini köreyin anıñ

5958 bu er aydı odğurmuş ıdtı méni sözüm bar kadaşın köreyin kanı

5977 seniñ bir yüzüñni köreyin téyü saña tegdi emgek okıdım berü

6280 negü erki hâli köreyin anıñ tirig barmu erki kadaşım meniñ

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Köreyin	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		104
Köreyin	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		107

Köreyin	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		509
Köreyin	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		570
Köreyin	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		579
Köreyin	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4937
Köreyin	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5958
Köreyin	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5977
Köreyin	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6280

Köreyin çekimli fiiline KB’de 9 cümlede rastlanmıştır. Bu cümleler incelendiğinde yalın halin 4 cümlede zorunlu katılan olarak bulunduğu görülmektedir. Kalan cümlelerin hepsinde işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme halinde şaşırtıcı bir şekilde hepsi yüzeyde bulunmakta yani zorunlu katılan olarak işaretlenmektedir. KB’de yükleme hali kör- fiilinde çoğu kez yüzey yapıda işaretlenmemiştir. Yükleme halinin bu fiilin emir kipi I. tekil kişide hem köreyi hem de köreyin biçimlerinde ve tüm örneklerde işaretlenmiş olması acaba bu kipte ve şahısta çekimlenmiş olmasıyla mı ilgilidir? Diğer eserlerden sadece DLT’de bir örnekte tespit edilmiştir. Yükleme hali DLT’deki bu örnekte işaretli olmasına rağmen, KB için ise bu durumun etkisinden söz etmek mümkündür. Eserin üslubu da *köreyi/köreyin* çekimli fiilinin KB’de sürekli yükleme halini almasına etki etmiştir. Fiil yönelme ve yön halini istememektedir. Bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak bulundurmıştır.

DLT KÖREYİN

çiq et köräyin [III. 94/129] 500. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Köreyin	+(K)İŞZ	+(K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		500

DLT’de *köreyin* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunurken yükleme halinde de aynı durum tespit edilmiştir. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Ayrılma ve bulunma halini ise seçmeli katılan olarak bulundurmıştır.

KB KÖR

107 tüzün kılkı alçak bağırsak köñül köreyin tése kel munı kör amul

1208 bu ay toldı aydı ay oğlum eşit méni kör usanma yarınlık iş ét

1215 yana aydı ay toldı kör ay oğul ne hâlin barır-men méni kör odul

1283 tirildim bir ança barır-men sakın negü kıldı dünyâ maña kör bakın

5417 aniñda basa kör neçe işler ol anı barça körgü ölüm açsa yol

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Kör	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		107
Kör	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1208
Kör	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1215
Kör	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		1283
Kör	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		5417

KB'de *kör* fiili 5 cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlelere göre yalın hal tüm cümlelerde işaretlenmeden derin yapıda bulunmaktadır. Yükleme hali 3 cümlede zorunlu katılan olarak bu hali yansıtırken kalan iki cümlede işaretli katılan olarak bulunmaktadır. Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini istememektedir. Bulunma ve ayrılma halinde çoğu fiilde de görüldüğü üzere seçmeli katılan olarak bulunmuştur.

DLT KÖR

anig baqıgi kör [I. 310/372] 187. Varak

anig qarşāgi kör [I. 387/464] 234. Varak

anig yarmāq tēriği kör [II. 32/38] 285. Varak

anig bariği kör [II. 48/58] 297. Varak

anig kālīgi kör [II. 48/58] 297. Varak

kör [II. 122/155] 345. Varak

anig yük kötrügi kör [II. 130/166] 350. Varak

anig sūw kaçruği kör [II. 130/166] 350. Varak

ündāp uluğ tapāru tawraq kālīp yügürgil

qurğap yilin bodun kör qanda tüşār qodi il [III. 49/67] 473. Varak

anig ät toğrāgi kör [III. 233/315] 583. Varak

anig uğrāgi kör [III. 233/315] 583. Varak

anig mañigi kör [III. 269/364] 604. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Kör	+ (K) İŞZ	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		187
Kör	+ (K) İŞZ	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		234
Kör	+ (K) İŞZ	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		285
Kör	+ (K) İŞZ	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		297
Kör	+ (K) İŞZ	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		297
Kör	+ (K) İŞZ	+ (K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		345
Kör	+ (K) İŞZ	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		350
Kör	+ (K) İŞZ	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		350
Kör	+ (K) İŞZ	+ (K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		473
Kör	+ (K) İŞZ	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		583
Kör	+ (K) İŞZ	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		583
Kör	+ (K) İŞZ	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		604

Kör çekimli fiili DLT’de 13 cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleye göre yalın hal bütün cümlelerde işaretsiz katılan olarak bulunmuştur. Fiil yükleme halini 2 cümle dışında cümlelerin hepsinde zorunlu katılan olarak yüzey yapıda istemiştir. Fiilin yönelme ve yön halini istemediği görülmüştür. Bulunma ve ayrılma halini ise tüm cümlelerde seçmeli katılan olarak istemiştir.

KÖR GÜLİSTAN

...bu zamane zahidin kör ka⁶bege artın tönüp (116/10, 58b)

közetür özge ‘aybın sen anı kör (262/5,131b)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Kör	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		116/10, 58b
Kör	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		262/5,131b

Gülistan’da *kör* fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlelere göre yalın hal bir cümlede işaretli katılan olarak bulunurken diğerinde zorunlu katılan olarak görünmüştür. Yükleme halinin iki cümlede de zorunlu katılan olarak bulunduğu görülmüştür. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön halini istememiştir.

KB KÖRE

3505 kişisiz tirilme kişiler ara kişi ‘aybı körme özünü kör e

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Köre	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3505

KB’de *köre* fiili tek bir cümlede bulunmuştur. Bu cümleye göre yalın hal işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali ise yüzeyde işaretlenmiştir. Fiilin yönelme ve yön halini istemediği görülmüştür. Bulunma ve ayrılma halinde ise seçmeli katılan olarak bulunmuştur.

KB KÖRGİL-E

6298 ayur tur kadaşın gûrin körgile ziyâret kılıp sen yana yanğıla

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körgile	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6298

KB’de *körgile* çekimli fiili tek bir cümlede bulunmuştur. Yalın hal yüzey yapıda belirmemiştir. *Kadaşın gûrin* sözcüğünün yardımıyla yükleme hali yüzeyde zorunlu katılan olarak bulunmuştur.

Fiil diğer cümlelerde de olduğu gibi yönelme ve yön halini istememiştir. Ayrılma ve bulunma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

GÜLİSTAN KÖRGİL

ni özgeden özüñni, körgil artuğ (328/ 3, 164b)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		(328/3, 164b)

Gülistan'da *körgil* çekimli fiili tek bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümle incelendiğinde öznenin yalın halde işaretli katılan olarak bulunduğu görülmüştür. Yükleme hali zorunlu katılan olarak yüzeyde istenmiştir. Fiil yönelme ve yön halini istemezken bulunma halini seçmeli katılan olarak almıştır. Ayrılma hali *özgeden* sözcüğünün yardımıyla zorunlu katılan olarak bulunmuştur.

KB KÖRME

2145 sewinçlig tut ay beg kılıç urğuçig sewinçin tiril tutçı körme açığ

3505 kişisiz tirilme kişiler ara kişi 'aybı körme özüñni kör e

5744 özüñ edgölük kıl törü edgü ur tiril iki ajun isiz körme sen

FİİL	YALIN	YÜKLEM E	YÖNELM E	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körme	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		2145
Körme	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3505
Körme	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		5744

KB'de *körme* çekimli fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlelerden ilkinde yalın hal zorunlu katılan olarak yüzey yapıda ortaya çıkmıştır. Diğer cümlede ise işaretlenmemiştir. Yükleme halinde de aynı durum gözlemlenmiştir. İlk cümlede bu hal işaretlenmezken ikinci cümlede yüzeyde işaretlenmiştir.

DLT KÖRME

yūzkä körmä ärdäm tilä [II. 6/7] 267. Varak / [III. 104/142] 506. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Kör	+ (K) İŞZ	+(K)İŞZ	+ (K)	Ø (SK)	Ø (SK)		267/506

DLT’de *körme* çekimli fiili tek bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümle incelendiğinde öznenin yalın halde işaretlenmediği görülmektedir. Yükleme halinde de aynı şekilde yüzeyde işaretlenmeme durumu devam etmektedir. Buna ek olarak fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yön halini istememiştir. Yönelme hali ise *yūzkā* sözcüğü ile işaretlenmiştir.

GÜLİSTAN KÖRME

‘ār körme bilmegenni sormağa (350/12)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körme	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		350/12

Gülistan’da *körme* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Yalın hal işaretsiz katılan olarak bulunurken yükleme hali zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil yönelme ve yön halini istememekle beraber bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

ATABETÜ’L KÖRMEGİL

359 miñ er dostuñ erse öküñ körmegil

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körmegil	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		359

AH’ta *körmegil* çekimli fiiline bir cümlede rastlanmıştır. Yalın halde işaretlenmemiştir. Yükleme halinin de işaretlenmediği görülmüştür. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Bulunma ve ayrılma halini ise seçmeli katılan olarak almıştır.

GÜLİSTAN KÖRSÜN

ķandadur ŗir kilip penķede ķuvvet ķörsün (297/8, 149a)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körsün	+(K)	+(K)		+(K)	Ø (SK)		297/8, 149a

Gülistan'da *körsün* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Farklı bir şekilde bu cümlede fiil yalın hali, yükleme halini ve bulunma halini zorunlu katılan olarak yüzey yapıda istemiştir. Özne *Şir* sözcüğünün yardımıyla yalın halde görünmüştür. Yükleme hali *kuvvet* sözcüğünün yardımıyla zorunlu katılan olarak görünmüştür. Bulunma hali ise *pençede* sözcüğünün yardımıyla zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Bu hallerin zorunlu katılan olarak bulunması diğer cümlelerde karşımıza çıkan bir durum değildir. Fiil benzer şekilde yine yönelme ve yön halini istemezken ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

KB KÖRMESÜ

3235 tapuğ kizlegü kıl kişi körmesü bu söz sırrım erdi özüm sözledi

FİİL	YALIN	YÜKLEM E	YÖNELM E	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körmesü	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		3235

KB'de *körmesü* çekimli fiili tek bir cümlede tespit edilmiştir. Yalın hal yüzeyde bulunarak zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Yükleme hali ise işaretsizdir. Fiilin yönelme ve yön halini istemediği görülürken, bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

ATABETÜ'L-HAKAYİK KÖRÜD

yiümedi bardı körüñ hâlini

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körüñ	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		274

AH'ta *körüñ* çekimli fiili tek bir cümlede tespit edilmiştir. Yalın hal yüzey yapıda işaretlenmemiştir. Yükleme hali ise işaretlidir. Fiilin yönelme ve yön halini istemediği görülürken, bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

GÜLİSTAN KÖRÜNG

körün ol ğayreti yok ādemini (49/4, 25a)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körün	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		(49/4, 25a)

Gülistan'da *körün* çekimli fiili bir cümlede bulunmuştur. Bu cümle incelendiğinde özne yalın halde işaretlenmemiştir. Yükleme hali zorunlu katılan olarak istenmiştir. Yönelme ve yön halini istemeyen fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

GÜLİSTAN KÖRÜDÜZ

öfke bile ol kıya bakışın körünüz bu şive bilen köñül yakışın körünüz (253/11/12, 127a)

FİİL	YALIN	YÜKLEM E	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körünüz	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		253/ 11/ 12, 127a

Gülistan'da *körünüz* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlede yalın hal işaretlenmemiştir. Yükleme hali ise yüzey yapıda zorunlu katılan olarak ortaya çıkmıştır. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak isterken yönelme ve yön halini istememektedir.

KB KÖRMESÜNLER

6600 atım bilmesünler méni körmesünler tilep bulmasunlar sözümnü keseyi

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELM E	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körmesünler	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6600

KB'de *körmesünler* fiili tek bir cümlede tespit edilmiştir. Yalın hal bu cümlede işaretlenmemekle beraber yükleme hali zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil yönelme ve yön halini istememekte ve bulunma-ayrılma halini seçmeli katılan olarak bulundurmaktadır.

5. GEREKLİLİK

KB KÖRGÜ

4579 adaş koldaş ardaş kadaş aşları bolur erse körgü barıp işleri

5417 anında basa kör neçe işler ol anı barça körgü ölüm açsa yol

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Körgü	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4579
Körgü	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)?	Ø (SK)		5417

KB'de *körgü* fiili iki cümlede tespit edilmiştir. İki cümlede de işaretlenmeyen öznenin aksine yükleme hali iki bu cümlelerde işaretlenmiştir. Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini istememiştir. Buna ek olarak bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

Birleşik Fiil Yapısında Kör- Fiili

İstem konusu bakımından birleşik fiiller ayrı bir başlık altında incelenmekte, bu fiillerin iç ve dış istemsel boşlukları ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Kör- fiili incelediğimiz eserlerde zaman zaman birleşik fiil yapıları içinde kullanılmıştır. Bununla birlikte bu eserlerde zaman zaman bu birleşik fiillerin yapıca henüz geçiş aşamasında oldukları ve henüz tam bir birleşik fiil haline gelmedikleri görülmüştür. Yukarıda kör- fiilinin çekimli biçimleri incelenirken yeri geldiğinde bu duruma değinilmiştir. Aşağıdaki örneklerde yukarıda değerlendirdiğimiz tüş kör- fiili dışında birleşik fiil yapısında bulunduğu şüphe olmayan revā kör-, mürüvvet kör-, hata kör-, maşlahat kör- gibi örnekler ele alınmış ve bu birleşik fiil yapısında kullanılan kör- fiilinin istemi incelenmiştir.

Birleşik fiiller yukarıdaki incelemeden farklı bir şekilde şahıs ve zamana göre sınıflandırılmadan ele alınmıştır. Deyimleşmiş birleşik fiillerden olan örneğin *revā kör-* fiili istem değiştirmektedir. Kör- fiili istemsel olarak yönelme halini almazken *revā kör-* almaktadır. Bu durum *revā kör-* fiili deyimleşip anlam değiştirdiğinde istemin de değiştiğine dair bir kanıttır. Yönelmeyi bu sebeple almaktadır.

Neteg mundağ harāmı özünke revā körer-sen? 246-10 (NF)

mürüvvet körmedim bir fākırniñ cirāhati üstüne tuz koymağnı öz köñlüme (286/4, 5) (Gülistan)

munça cefanı aña revā körmegil (295/4, 5) (Gülistan)

aların ırulurkın revā kōrmegil (310/7) (Gūlistan)

ıata kōrmedim (35/9) (Gūlistan)

mařlařat kōrmedim (55/11) (Gūlistan)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Kōrer-sen	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ	+(K)	Ø (SK)	Ø (SK)		246-10
Kōrmedim	+(K)İŞZ	+(K)	+(K)	Ø (SK)	Ø (SK)		286/4, 5
Kōrmegil	+(K)İŞZ	+(K)	+(K)	Ø (SK)	Ø (SK)		295/4, 5
Kōrmegil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		310/7
Kōrmedim	+(K)İŞZ	+(K)İ		Ø (SK)	Ø (SK)		35/9
Kōrmedim	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		55/11

1.2. EŞİT- FİİLİNİN İSTEMİ

1. GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMAN

KB EŞİTTİM

526 bu ay toldı aydı ay hâcib kutı eşittim bu kün toğdı ilig atı

527 eşittim yraktın anıñ çawını biligin ukuşın silig sawını

751 ilig aydı barça eşittim sözüg yaruttı sözüg hem yaradı özüñ

854 bu ay toldı aydı eşittim munı takı bir sözüm bar ayu bér anı

982 bu til yasın aydıñ eşittim anı anıñ asğı barmu ayu bér kön

1665. yana aydı ilig eşittim bu söz tusulmaz kayu ol kışike yawuz

677 yana aydı ilig eşittim munı takı bir sözüm bar ayu bér anı

1832 yana aydı ilig eşittim bu söz takı bir sözüm bar ayıtđu bu öz

1903 ilig aydı uktum eşittim bu söz takı bir sözüm bar anı aysu öz

- 2517 üküş me eşittim bu til sözleşmiş köñül sırrı açılıp erin başlamış
- 2526 ilig aydı uktum eşittim bu söz takı bir söz aytur seniñdin bu öz
- 2669 ilig aydı uktum eşittim munı takı bir sözüm bar ayu bér anı
- 2880 élig aydı uktum eşittim munı takı bir sözüm bar ayu bér anı
- 3199 eşittim seniñ edgü kılkıñ yañıñ bu üdte yok ol tép saña tuş teñiñ
- 3303 eşittim séni men ilig birle tép bodunka tusulur bilig birle tép
- 3318 yanut bérdi odğurmuş aydı sözüg eşittim sözümni eşitgil özüñ
- 3334 yanut bérdi odğurmuş aydı bu söz eşittim eşitgil cevâb bér sü öz
- 3367 yanut bérdi ögdülmiş aydı sözüg eşittim eşit sen ewürme yüzüñ
- 3646 yanut bérdi ögdülmiş aydı bu söz eşittim sen aydıñ ayâ kutluğ öz
- 3821 yanut bérdi ögdülmiş aydı sözüg eşittim negü sözledi söz özüñ
- 3860 eşittim köñülke sığurdum anı katığlan tilekke tegürgil méni
- 3866 ilig aydı uktum eşittim sözüg bu söz işke kirmez yobatma özüñ
- 4159 yanut bérdi odğurmuş aydı bu söz eşittim men emdi ayâ edgü öz
- 4314 yanut bérdi odğurmuş aydı bu söz eşittim men emdi ayâ köñli tüz
- 4567 yanut bérdi odğurmuş aydı bu söz eşittim tükel-men ayâ kılkı tüz
- 4680 yanut bérdi odğurmuş aydı bu söz eşittim men emdi eşit ewre söz
- 4875 eşittim sözüñni ögün tıñladım sözüm kestim emdi sözüg teñledim

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		526
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		527
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		751
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		854
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		982
Eşittim	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1665
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		677

Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1832
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1903
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2517
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2526
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2669
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2880
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3199
Eşittim	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3303
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3318
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3334
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		3367
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		3646
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3821
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		3860
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3866
Eşittim	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		4159
Eşittim	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		4314
Eşittim	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		4567
Eşittim	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		4680
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4875

KB'de *eşittim* çekimli fiili 27 beyitte tespit edilmiştir. Yalın hal bu cümlelerin 6 tanesinde yüzey yapıda zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Kalan 21 beyitte fiil yalın hali işaretsiz katılan olarak yönetmiştir. Yükleme hali 7 beyitte işaretlenmemiş kalan 20 beyitte zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil istemselsel olarak yönelme ve yön halini istememektedir. Fiil bulunma halini tüm beyitlerde seçmeli katılan olarak almıştır. Ayrılma hali bir beyit hariç hepsinde seçmeli katılandır.

NF EŞİTTİM

7-6: Yā Hadīca, kökdin āvāz eşittim

19-3 Sizlerni eşittim

22-17 Abū Mu'īd aydı: Men eşittim kim Mekke'de bir peygamber çıktı tep.

33-17 bu qol etidin āvāz eşittim kim yā Resūlallāh, mēndin yemen kim men āguluğg turur-men tēp

107-17 Neteg kim yığmaqlarını eşittim,

109-2 peygambar ʿasdin andağ eşittim.

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		7-6
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		19-3
Eşittim	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		22-17
Eşittim	+(K)	+(K)		Ø (SK)	+(K)		33-17
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		107-17
Eşittim	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		109-2

NF’te *eşittim* çekimli fiili 6 cümlede tespit edilmiştir. Yalın hal 4 cümlede işaretli katılan olarak bulunurken kalan 2 cümlede yüzey yapıda zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali bir cümle hariç hepsinde zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini istememiştir. Bulunma hali ise tüm beyitlerde seçmeli katılan olarak bulunmuştur. Ayrılma halinde *kökdin*, *etidin*, *asdin* sözcüklerinin yardımıyla bu beyitlerde bulunma hali zorunlu katılan olarak bulunmuş kalanlar seçmeli katılan olarak alınmıştır.

GÜLİSTAN İŞİTTİM

muhaqqıqlarınñ ağızından niçe nevbet işittim men (131/11)

işittim köp mâlıñ bar imiş (182/5)

işittim kim ʿazim kıymeti bar (184/5)

işittim kiter idi bu beytni oqıyı (234/13)

işittim bir kün ikki beyt benim sözlerimden bir mecmaʿ içinde oqumış (240/6)

öz ʿabile ümden bir meşel işittim (267/8,9)

işittim ol oğlan yârânlarına aytur idi (269/9)

işittim kim aña bir belâ kilip (281/12)

...şeyhdan işittim... (287/ 9)

...işittim kim bir fakırını yaman işde tutup (307/8)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İşittim	+(K)	+(K)		Ø (SK)	+(K)		131-11
İşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		182-5
İşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		184-5
İşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		234-13
İşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		240-6
İşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		267-8,9
İşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		269-9
İşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		281-12
İşittim	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		287-9
İşittim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		307-8

Gülistan'da *işittim* çekimli fiiline 10 cümlede rastlanmıştır. Bu cümleler incelendiğinde yalın halin sadece ilk cümlede zorunlu katılan olarak bulunduğu kalan cümlelerin hepsinde işaretli katılan olduğu görülmüştür. Yükleme hali bütün cümlelerde zorunlu katılan olarak yüzey yapıda bulunmuştur. 182/5 numaralı beyitte olduğu gibi açıklama cümleleri *işitmek* fiilinin nesnesi olarak kabul edilmiş bu sebeple zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Kim/ki'li cümlelerin durumu daha önce başka fiillerle ilgili olarak değerlendirildiğinden burada ayrıca üzerinde durulmayacaktır.

Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini istememekle beraber bulunma halini tüm beyitlerde seçmeli katılan olarak bulundurmıştır. Ayrılma hali 3 cümlede zorunlu katılan olarak bulunurken kalan 7 cümlede seçmeli katılan olarak alınmıştır.

NF EŞİTMEDİM

202-3 heç kimersedin eşitmedim

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Eşitmedim	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		202-3

NF'te *eşitmedim* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Yalın hal işaretsiz katılan olarak bulunmuştur. Yükleme halinin de işaretlenmediği görülmüştür. Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini istememiştir. Fiil bulunma halini seçmeli katılan olarak alırken ayrılma halinde *kimersedin* sözcüğünün yardımıyla zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir.

GÜLİSTAN İŞİTMEDİM

hiç işitmedim kim anı kişi sevüp ' âşık bolğanın (133/4,5)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İşitmedim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		133-4,5

Gülüstan'da *işitmedim* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlede fiil yalın hali işaretsiz katılan olarak yönetirken yükleme hali kim'den sonra kurulmuş açıklama cümlesinin nesne olarak değerlendirilebileceği düşüncesiyle işaretlemiştir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak bulundururken yönelme ve yön halini istememiştir.

KB EŞİTTİD

1187 ayıttuñ eşittiñ yeme öğrenü sınyu tirildiñ kamuğnı körü

3588 bu üç neñ-turur dünyâ tatğı bütün yanutı eşittiñ ay kıkı tüzün

3812 ayur-men bitidim tilekim sözüm tilin sözlemiş söz eşittiñ tüzüm

3814 yalawaç söz éltür yanutı kolur yanut söz eşittiñ tegür ay unur

3961 kese sözledim söz eşittiñ anı nelük emgetür sen küçeyü meni

4156 men aydım eşittiñ sen öğrendiñ ul negü teg tapıngu tükel bildiñ ul

4866 bilig aytur erse unu bilmişim eşittiñ ayu bér negü aymışım

5435 üküş sözledim söz eşittiñ tükel sözüm işke tutğıl anıñ asğı al

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Eşitting	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		1187
Eşitting	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3588
Eşitting	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3812
Eşitting	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3814
Eşitting	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3961
Eşitting	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		4156
Eşitting	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		4866
Eşitting	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		5435

KB'de *eşittiñ* fiili sekiz cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleler incelendiğinde fiilin yalın hali 7 cümlede işaretli katılan olarak derin yapıda istediği görülmüştür. Yükleme hali 4 beyitte zorunlu katılan olarak bulunurken kalan dört beyitte sözdiziminde işaretlenmemiştir. Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini istemezken bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

GÜLİSTAN İŞİTTİD / İŞİTTİD Mİ

...hiç anı işittiñ mi (91/2)

söz bu durur kim işittiñ (255/8)

sen işittiñ kim anıñ 'ağıbeti ni boldı (319/7)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İşittiñ mi	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		91-2
İşittiñ	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		255-8
İşittiñ mi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		319-7

Gülistan'da *işitting ve işitding mi* çekimli fiili bir tabloda ele alınmıştır. Bu cümleler incelendiğinde iki cümlede öznenin yalın halde işaretli katılan olarak bulunduğu bir cümlede zorunlu katılan olarak bulunduğu görülmüştür. Fiil iki cümlede yükleme halini zorunlu katılan olarak yüzey yapıda istemiştir. Bir örnekte ise işaretlidir. Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini istememektedir. Bulunma ve ayrılma hali bütün cümlelerde seçmeli katılan olarak bulunmuştur.

GÜLİSTAN İŞİTMEĞİ Mİ

işitmediñ mi (113/6)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İşitmediñ mi	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		113-6

Gülistan'da *işitmediñ mi* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Yalın hal işaretli katılan olarak bulunurken aynı durum yükleme durumunda da görülmüştür. Yükleme hali işaretlenmemiştir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön halini almamıştır.

Éşit(me)diñ (mi) çekimli fiili olumlu, olumsuz ya da soru ekiyle çekimlenmiş olması yönüyle istemsel bakımdan herhangi bir farklılık göstermemektedir. Fiil aynı istem boşluklarını açmış genellikle yükleme halini işaretlemiş, yalın hali daha az biçimde yüzey yapıya taşımış, açılan diğer istem boşluklarını ise her zaman işaretli bırakmıştır.

KB EŞİTTİ

462 bir ay toldı atlığ er erdi tetig eşitti bu çawığ itindi itig

558 eşitti bu ay toldı barça sözüğ ayur serneyin men tutayın özün

570 eşitti ilig aydı keldür kanı kayuda-turur bir köreyin anı

593 eşitti bu söz kör sewindi ilig tilek teg bululdu sınağ erig

1029 bu sözler eşitti sewindi élig közin kökke tiki kötürdi elig

1067 bu ay toldı hâlin eşitti ilig ölüm tutğakı ig tegürmiş elig

- 1184 eşitti oğul kör atası sözün til açtı ataka ewürdi yüzün
1203. eşitti kör ögdülmiş aydı ata idi ked ukulmuş ölümüg yete
- 1249 eşitti kör ay toldı oğlı sözün kötürdi elig kökke tikti közin
- 1589 ilig yarlığını eşitti özüm künüm edgü boldı yarudı közüm
- 1684 sewindi ilig kör eşitti bu söz ayur öz tilekini buldı bu öz
- 1751 kopurdı kutı künde ögdülmişig saw aydı bodunka eşitti kişig
- 1872 bu sözler eşitti sewindi ilig ayur ay odunmuş sözi ög bilig
- 1887 adın él kişisi eşitti munı yüzün körgüke ârzûladı anı
- 2164 munukı men aydım eşitti ilig bu yañlıg kerek begke erdem bilig
- 2591 munukı men aydım eşitti ilig talu er tilese üdürsü bilig
- 2685 yazıldı ajunka anı tırgüsüz eşitti tüzü halk anı örtgüsüz
3015. bu sözler eşitti sewindi élig ayur ay ukuşluğ uruğı silig
- 3051 bu sözler eşitti sewindi élig du'â kıldı rabka kötürdi elig
- 3201 bu yañlıg kılınçıñ eşitti özüm sini ârzûladı ay körklüg yüzüm
- 3455 bu kün toğdı ilig eşitti séni öziñe kereklep kör ıdtı méni
- 3512 yanut bérđi odğurmuş aydı özüm sözüñni eşitti eşitgil sözüüm
- 3707 yanut bérđi ögdülmiş aydı sözüüm eşitgil eşitti sözüñni özüm
- 3810 takı ma negü söz yorımış alın kadaşım eşitti ötüñey tilin
- 3853 eşitti anıñ sözlerin kör ilig sözi erdi barça ukuş ög bilig
- 4313 ayu bérđim emdi eşitti özüñ köñülke alıñıl uzatma sözüg
- 4566 ayu bérđim emdi eşitti özüñ munı uktuñ erse kesildi sözüg
- 4677 munu sözledim men eşitti özüñ munı tapkıl emdi uzatma sözüg
- 4896 eşitti ilig kör añar kıldı yol bu kirdi iligke kawuşturdı kol
- 4979 eşitti ilig söz tükel tıñladı sözüñni eşitti üküş teñledi

5034 eşitti ilig kıldı yandru cevâb okıdı olarig yakınlık ulap

5392 munu sözledim söz eşitti özüñ yete baksa köñlüñ açılğa közüñ

5397 bu sözler eşitti élig yıǵladı ayur ay odǵurmış kişide kedi

5609 eşitti ilig söz sewindi katǵ köñül köz yaruttı bulundı tatǵ

5622 eşitti kör ödülmiş ilig sözün sewindi ilel tép yaruttı közin

5972 çéçeklikte sandwaç ünün sumlıdı üdiklig eşitti köñül yélgüdi

6304 eşitti ilig keldi ewdin turup añar ta'ziyet kıldı köñlin urup

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Eşitti	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		462
Eşitti	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		558
Eşitti	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		570
Eşitti	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		593
Eşitti	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1029
Eşitti	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1067
Eşitti	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1184
Eşitti	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		1203
Eşitti	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1249
Eşitti	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1589
Eşitti	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1684
Eşitti	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		1751
Eşitti	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1872
Eşitti	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1887
Eşitti	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		2164
Eşitti	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		2591
Eşitti	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2685
Eşitti	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3015
Eşitti	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3051
Eşitti	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		3201
Eşitti	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3455
Eşitti	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3512
Eşitti	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3707

Eşitti	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		3810
Eşitti	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3853
Eşitti	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		4313
Eşitti	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		4566
Eşitti	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		4677
Eşitti	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		4896
Eşitti	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4979
Eşitti	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4979
Eşitti	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		5034
Eşitti	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5392
Eşitti	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5397
Eşitti	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5609
Eşitti	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5622
Eşitti	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5972
Eşitti	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		6304

KB'de *eşitti* fiili 38 cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleler incelendiğinde öznenin yalın halde 11 cümlede işaretli katılan olarak bulunduğu kalan 27 cümlede zorunlu katılan olarak bulunduğu görülmüştür. Yükleme haline bakıldığında 13 tanesinde işaretli katılan olarak derin yapıda bulunduğu kalan 25 cümlede yüzey yapıda işaretlenerek zorunlu katılan olarak bulunduğu görülmüştür. Fiil 38 cümlelerin hepsinde bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak istemiştir. Yönelme ve yön halini istemediği tespit edilmiştir.

GÜLİSTAN İŞİTTİ

...ol big bu sözni işitti (223/4)

...ne maşlahat revâ körgey dip kâzî ikkimizniñ sözün işitti (314/12, 13)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İşitti	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		223-4
İşitti	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		314-12,13

Gülistan'da *işitti* fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlelere göre fiil iki cümlede de yalın hali zorunlu katılan olarak yönetmiştir. Bu durum yükleme hali için de aynı şekilde devam etmiştir. Yükleme hali *sözni* ve *sözün* sözcüklerinin yardımıyla yüzeyde işaretlenmiştir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön halini almamıştır.

GÜLİSTAN İŞİTMEĞİ

ol işitmedi (319/6, 7)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İşitmedi	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		319-6,7

Gülistan'da *işitmedi fiili* bir cümlede bulunmuştur. Özne bu cümlede zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali işaretlenmemiş, işaretli katılan olarak bulunmuştur. Fiilin istem çerçevesinde yönelme ve yön halini istediği görülmemiştir. Bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak istemiştir.

2. GENİŞ ZAMAN

NF EŞİTÜR MEN

69-17 tewelər āvāzı taqı qoylar āvāzı eşitür-men?

175-2 Biri ol turur kim eşitür-men Şām hālqı ata(m) emīrū'l-mu' minin 'Alī'bnü Tālibğa til tegürürler

202-3 cümlesiniñ ma' nılarını haqāyıqlarını özidin eşitür-men,

202-6 Ey baba, eşitür-men tegme bir namāz soñında İmām Şāfi' ğa du' ā qılur-siz

343-11 yıǵlamaqınıñ āvāzını taqı tesbīh ve tehlil āvāzını eşitür-men,

FİİL	YALIN	YÜKLEM E	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Eşitür-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		69-17
Eşitür-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		175-2
Eşitür-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		202-3
Eşitür-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		202-6
Eşitür-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		343-11

Eşitür men çekimli fiili NF’te beş cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlelerin hepsinde fiil yalın hali işaretli katılan olarak yönetmiştir. Yükleme halinin bütün beyitlerde zorunlu katılan olarak yüzeyde bulunduğu görülmüştür. Özellikle 175-2 numaralı beyitte açıklama cümlesinin fiilin nesnesi durumunda olduğu görülmüştür. Bu tip aktarma fiillerinde yan cümle nesne olarak kabul edilir. Bu durumda yükleme zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini istememektedir. Bulunma hali bütün cümlelerde seçmeli katılan olarak derin yapıda gizlidir. Ayrılma hali 4 cümlede seçmeli katılan olarak bulunurken bir cümlede *özidin* sözcüğünün yardımıyla zorunlu katılan olarak sözdiziminde işaretlenmiştir.

KB EŞİTÜR

3767 ötüğçi kereksiz muñadsa özüm tilim tepremedin eşitür sözüm

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Eşitür	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3767

KB’de *eşitür* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlede yalın hal işaretli katılan olarak derin yapıda kalmıştır. Yükleme hali *sözüm* sözcüğünün yardımıyla zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Fiil yönelme ve yön halini istememektedir. Bulunma ve ayrılma hali ise seçmeli katılan olarak kalmıştır.

DLT EŞİTÜR

kim ayip eştür qulāq

ay äwi artuč butāq [I. 313/375] 189.

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Eşitür	+(K)	+(K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		189

Dlt’de *eş(i)tür* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlede yalın hal işaretli katılan yükleme hali ise yüzey yapıda belirmemiştir. Diğer hal boşlukları da yüzey yapıda işaretlenmemiştir.

GÜLİSTAN İŞİTÜR

müteğayyir bolup naşihatni ğaraž bilen işitür (53/4)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İşitür	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		53-4

Gülistan'da *işitür* çekimli fiili bir cümlede bulunmuştur. Bu cümlede yalın hal işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali *naşihatni* sözcüğünün bulunması sebebiyle zorunlu katılan olarak sözdiziminde işaretlenmiştir.

GÜLİSTAN İŞİTMES

imdi bu kün sözüň işitmes (236/5)

niçe kim ol sa'âdetsiz işitmes (285/8)

FİİL	YALIN	YÜKLEM E	YÖNELM E	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İşitmes	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		236-5
İşitmes	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		285-8

Gülistan'da *işitmes* çekimli fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Özne ilk cümlede derin yapıda gizlenirken ikinci cümlede yüzey yapıda işaretlenmiştir. Yükleme hali *sözüň* kelimesinin varlığı ile zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Diğer cümlede ise işaretlidir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön halini istememiştir.

NF EŞİTÜR BİZ/MİZ

379-7 velikin eşitür-biz kim erte kēçe qatınqa dervīş kimerseler eski tonluğlar...bar .

387-15 Ęmdi eşitür-biz kim burunqı teg ermez ermiş.

342-16 eşitür-miz taqı hēç naşihatımızın eşitmez

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Eşitür-biz	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		379-7
Eşitür-biz	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		387-15
Eşitür- miz	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		342-16

Eşitür-biz/miz çekimli fiili NF'te üç cümlede tespit edilmiştir. Yalın halde bu üç örnekte de işaretlenmemiştir. Yükleme hali ise her üç cümlede de zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak isterken yönelme ve yön halini istememiştir.

GÜLİSTAN İŞİTİR BİZ

taşuğ nüktele körklü 'ibaret bilen andan işitür (227/10, 11)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İşitür	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		227-10,11

Gülistan'da *işitir biz* çekimli fiili bir cümlede bulunmuştur. Bu cümlede yalın hal işaretlenmemiştir. Aynı işaretlenmeme durumu yükleme halinde de görülmüştür. Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini istemezken bulunma halini seçmeli katılan olarak derin yapıda istemiştir. Ayrılma hali *andan* sözcüğünün yardımıyla zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir.

NF EŞİTÜRLER

222-7 yārān yığılışp Peygāmbār 'as'nuğ ḥadīşlerini andın eşitürler

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Eşitürler	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		222-7

NF'de *eşitürler* fiili bir cümlede bulunmuştur. Fiil bu cümlede yalın hali işaretsiz katılan olarak yönetmiştir. Yükleme hali *ḥadīşlerini* sözcüğünün bulunması sebebiyle zorunlu katılan olarak yüzeyde bulunmuştur. Fiil yönelme ve yön halini istemezken bulunma halini seçmeli katılan olarak almıştır. Ayrılma hali *andın* sözcüğünün yardımıyla işaretlenmiştir.

3. GELECEK ZAMAN

KB EŐİTGEY

4541 seweriñ eŐitgey elig tutmağay sini sewmegüçi küle tınmağay

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
EŐitgey	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4541

KB'de *eŐitgey* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Yalın hal işaretlenmemiştir. Yükleme hali yüzey yapıda zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini almamaktadır. Fiilin bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak aldığı görülmüştür.

GÜLİSTAN İŐİTKEY

...ol nitkey kim iŐitkey... (352/8, 9)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İŐitkey	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		352-8,9

Gülistan'da *iŐitkey* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Fiilin açtığı bütün istem boşlukları işaretsiz kalmıştır.

GÜLİSTAN İŞİTKEYSİZ

...iŐitkey siz...(217/11)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İŐitkey siz	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		217-11

Gülistan'da *işitkeysiz* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleye göre fiil yalın hali işaretli katılan olarak yönetmiştir. Yükleme hali işaretli katılan olarak bulunmuştur. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak bulundururken yönelme ve yön istememiştir.

4. EMİR

NF EŞİTEYİN

107-17 könlüm mecrüh boldı, külgenlerini taqı eşiteyin

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Eşiteyin	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		107-7

NF'te *eşiteyin* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali *külgenlerini* sözcüğünün yardımıyla yüzey yapıda işaretlenmiştir. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Buna ek olarak bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

KB EŞİT

B76 barur-men ajundın eşit sen özüñ üküş 'ibret alğıl ma açğıl közüñ

83 udır erdiñ erse tur aç emdi köz eşitmediñ erse eşit ménde söz

165 tilin emgemiş er negü tér eşit bu söz işke tutğıl özüñe iş it

346 negü tér eşit emdi kıkı silig sınayu tegip élke sunmış elig

359 sewinçin yoriğlı ay edgü yégit sözüñni yawa kılma köñlün eşit

426 negü tér eşit bu sınamış kişi başında keçürmiş yetürmiş yaşı

445 negü tér eşit bu ajun tutmuş er tükkel saklap ötrü yağğ utmuş er

452 negü tér eşit emdi köñli oduğ sözi kör çécek teg tümen tü boduğ

480 negü tér eşit emdi bilgi teñiz sözün yañzatur körse kızğu meñiz

602 negü tér eşit bu kutun kopmuş er kutı birle ârzû tilek bulmuş er

613 eşit emdi bilge sözi ne téyür sözün yañzatur sözke yinçe ayur

667 negü tér eşit emdi türkçe mesel başında keçürmiş bu kökçin sakal

755 negü tér eşit emdi bilge tetiğ özi bardı kodtı biziñe bitiğ

914 bu edgü tilegli negü tér eşit kamuğ edgülük kıl özüñke iş it

960 biliglig sözün sen eşit özneme ayıtmazda aşnu sözüg sözleme
 1167 bu ay toldı aydı eşit ay oğul sözümni unitma maña tut köñül
 1208 bu ay toldı aydı ay oğlum eşit méni kör usanma yarınlık iş ét
 1290 negü tér eşit bu köni kıklıg er bu iki ajunuğ köni kıklıg yér
 1295 yana aydı ay toldı oğlum eşit özüñ edgü birle tamudın köşit
 1306 muñar meñzer emdi bu sözni eşit bu söz işke tutğıl özüñke iş ét
 1407 negü tér eşit dünyâ ‘aybın bilip saña sözlegüçi ukuştın alıp
 1523 negü tér eşit emdi köñli köni osallık usındın odunmuş küni
 1567 negü tér eşit emdi öglüg kişi başında keçürmiş bilir él işi
 1608 negü tér eşit bu tapuğ kılğuçı tapuğ birle devlet atın miñüçi
 1656 ilig aydı emdi eşit ay oğul söz aytur özüm sen maña tut köñül
 1754 negü tér eşit emdi bilge öge biligsiz ukup emdi boynuñ ege
 1880 negü tér eşit bu tapuğçı tili begin inçke tegrür tapuğsak kuli
 2338 negü tér atıkmış yağıçı eşit bu söz eştip ötrü özüñke iş ét
 2625 bu beytig okıgıl negü tér eşit bilig birle başlap özüñke iş it
 2892 negü tér eşit ay biliglig бүgü boğuz ked küdezgü aş akru yégü
 3126 negü tér eşit emdi hakan tili ajun başlamış bütrü basmış éli
 3233 negü tér eşit emdi ma‘nî bu söz bu söz işke tutğıl ayâ edgü öz
 3367 yanut bérđi ögdülmiş aydı sözüg eşittim eşit sen ewürme yüzüñ
 3448 bu sözke yakar körse ma‘nî bu söz eşit işke tutğıl ayâ kıkı tüz
 3798 negü tér eşit boğuzı egni bütün barım tap tése er bolur beg kutun
 3829 negü tér eşit emdi bilgi koyuğ sınaп bilgüçi edgü isiz kamuğ
 3925 bu sözni eşit ay maña kelmedük negü tér arığ bilge bağı bedük
 3971 yanut bérđi ögdülmiş açtı tilin ayur ay kadaşım eşit söz bilin
 4059 kaya bakma anda solun ya oñun özüñ eymenü tur eşit söz ögün
 4119 bu üç neñ-turur er küdezmese öz başın alsıkar terk eşit uş bu söz
 4351 eşit ‘ilmi işlet tilin soñdama ya kılkın kılınçın yawuz tép teme
 4394 batıg yinçge sözler ukayın tése bulardın eşit söz ukulğay basa

- 4554 negü tér eşit köñli alçak kişi kişilik kılığlı kişilik tuşı
- 4636 negü tér eşit emdi kökçin sakal uka bar munı sen turu kalma kal
- 4680 yanut bérđi odğurmış aydı bu söz eşittim men emdi eşit ewre söz
- 4730 negü tér eşit dünyâ kodmış kişi yayığ dünyâka köñli todmış kişi
- 4813 negü tér eşit kör ay bilgi teñiz özi kodkı alçak ne köñli ediz
- 4828 negü tér eşit emdi köñli oduğ ölümke osal bolma teggey yoduğ
- 4910 negü tér eşit emdi köñli tirig saña yakşı sözlep bérür öt erig
- 4947 negü tér eşit yakşı yağma begi kamuğ iş içinde yetilmış ögi
- 4949 sözüñni tilin ay sözini eşit takı bir bitig ay tetig ne kerek
- 5112 negü tér eşit emdi köñli oduğ içiñni beze tutma taş sır boduğ
- 5155 muñar meñzer emdi eşit uş bu söz asığ kılğa tutsa ayâ özke köz
- 5713 negü tér eşit tıñla bilgi batığ saña ötler emdi ay köñli katığ
- 5724 olarda biri bu ayayın eşit yarağı körüp bil sen ötrü iş it
- 5742 negü tér eşit kılkı köñli köni saña ötledi kör unitma munı
- 5754 negü tér eşit emdi sartlar başı ajun tezginiğli hıtay arkışı
- 5849 közüm sen kulakım sen körgil eşit ne teñsiz körünse körü ıdma it
- 6147 muñar meñzer emdi eşit bu sözüğ köñülke alıñıl ewürme yüzüğ
- 6165 negü tér eşit köñli bısmış kişi ölümde oza işin itmiş kişi
- 6249 muñar meñzer emdi bu sözni eşit köñülke alın ötrü özke iş it
- 6398 okığıl bu beytig negü tér eşit uka barğıl emdi özüñ kılkı it

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Eşit	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		B76
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		83
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		165
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		346
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		359

Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		426
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		445
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		452
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		480
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		602
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		613
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		667
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		755
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		914
Eşit	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		960
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		1167
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1208
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1290
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		1295
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1306
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1407
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1523
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1567
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1608
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		1656
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1754
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1880
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		2338
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2625
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2892
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3126
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3233

Eşit	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		3367
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3448
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3798
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3829
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3925
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3971
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4059
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4119
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4351
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		4394
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4554
Eşit	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4636
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4680
Eşit	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4730
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4813
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4828
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4910
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4947
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4949
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5112
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5155
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5713
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		5724
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5742
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5754
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		5849
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6147

Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6165
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6249
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6398

KB'de *eşit* fiili 62 beyitte tespit edilmiştir. Bu beyitler incelendiğinde özne 5 beyitte zorunlu katılan olarak yüzey yapıda bulunmuştur. Kalan 57 beyitte fiil yalın hali işaretli katılan olarak yönetmiştir. Yükleme hali dokuz örnekte işaretliken, diğer beyitlerde zorunlu katılan olarak yüzey yapıdadır. Yükleme halinde çoğunlukla karşımıza çıkan “negü ter işit” örneklerinde *negü ter* kısmı “*ne dediğini*” işit gibi algılanıp nesnesi olarak değerlendirilerek zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Fiilin yönelme ve yön halini istemediği görülmüştür.

DLT EŞİT-

bilgä ärig ädgü tutup sözin eşit

ärdäm ini ögränibän işqa sür-ä [I. 357/426] 215. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Eşit	+(K) İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		215

DLT'de *eşit* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Yalın hal bu cümlede işaretlenmemiştir. Yükleme hali *sözin* sözcüğüyle işaretlenerek yüzey yapıda görülmüştür. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

ATABETÜ'L HAKAYİK EŞİT-

21 eşit emdi kaç söz hâbib fâzlındın

62 ziyâdet ula ʿâdl eşit uq mını

147 eşit büt bu sözke kâmuğ tañda ten

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		21
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		62
Eşit	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		147

AH'ta *eşit* fiili 3 cümlede tespit edilmiştir. Özne yalın halde işaretli katılan olarak derin yapıda bulunmuştur. Yükleme hali *söz* ve *muni* sözcüklerinin yardımıyla ilk iki cümlede zorunlu katılan olarak işaretlenirken kalan cümlede işaretli olarak bulunmuştur. Fiil yönelme ve yön halini almamıştır. Bulunma hali bütün cümlelerde seçmeli katılan olarak alınmıştır. Ayrılma hali ilk cümlede *fażlındın* sözcüğünün yardımıyla yüzey yapıda işaretlenmiş kalan cümleler seçmeli katılan olarak bulunmuştur.

GÜLİSTAN İŞİT

İşit öğüt könisin (27/7)

‘âlem ü perdeniñ kelâmın işit (153/9)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İşit	+(K) İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		27-7
İşit	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		153-9

Gülistan'da *işit* fiili 2 cümlede bulunmuştur. Bu cümlelerde yalın hal işaretlenmemiştir. Yükleme hali *öğüt könisin* ve *‘âlem ü perdeniñ kelâmın* sözcüklerinin yardımıyla zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön halini istemediği gözlemlenmiştir.

KB EŞİTGİL

153 bu sözke tanukı muni keldi söz bu sözni eşitgil sözüg munda üz

196 negülük tése sen ayayın saña eşitgil sözümi ay ersig toña

216 negü tér eşitgil bu él kend begi ukuşka biligke yetürmiş ögi

233 negü tér eşitgil kişi edgüsi yorıp tın tokıǵlı âhır ölgüsi

261 negü tér eşitgil biliglig kişi ajunda sınayu yetilmiş yaşı

333 eşitgil negü tér büğü bilge teñ bu söz işke tutǵıl ayâ kızǵu eñ

336 eşitgil negü tér biliglig kişi biliglig sözi çın sewüg cân tuşı

490 negü tér eşitgil ukuşluk bilip saña sözledi söz biligdin alıp

533 negü tér eşitgil sewitmiş kişi sewitse kişi kör mün erdem başı

- 544 negü tér eşitgil bodun başlar er kamuğ işni yetrü körüp işler er
- 631 negü tér eşitgil biliglig tilin iwe kılmış işler ökünçi yılın
- 640 negü tér eşitgil ukuş meñzetü kıyâs ma'nî birle añar yañzatu
- 657 küle aydı ay toldı uktı özüm ayıttıñ munı sen eşitgil sözüm
- 723 negü tér eşitgil sınımış karı sınımış karılar sözi söz korı
- 742 takı bir bu ma'nî ayayın saña eşitgil anı sen munu büt maña
- 841 negü tér eşitgil ıla atlıǵı tapuǵun bedümiş kişi kutluǵı
- 880 muñar meñzetü aydı türkçe mesel eşitgil munı sen ukup özke al
- 946 negü tér eşitgil tapuǵ kılmış er tapuǵ birle ârzû tilek bulmış er
- 965 negü tér eşitgil özin kışǵan er esen tirlür inçin özin başǵan er
- 1009 üküş söz eşitgil telim sözleme ukuş birle sözle bilig birle tüz
- 1063 negü tér eşitgil sakınuk kişi sakınuk kişi ol kişiler başı
- 1076 negü tér eşitgil büğü él begi bodun başlaǵuçı kişide yégi
- 1100 yine yakşı aymış büğü bilgi kéñ eşitgil munı sen ayâ kızǵu eñ
- 1104muñar meñzetü aydı şâ'ir bu söz eşitgil munı sen ayâ edgü öz
- 1133 negü tér eşitgil yiti közlüg er kişike baǵırsak köni sözlüg er
- 1146 negü tér eşitgil ukuşluǵ bilir bu söz işke tutsa kör asǵı alır
- 1177 negü tér eşitgil odulmuş kişi ölümüǵ ukup yetrü bilmiş kişi
- 1191 negü tér eşitgil közi tok kişi tuz etmek idisi akı er başı
- 1195 yanut bérđi ay toldı aydı oǵul eşitgil sözümni bu iştin tünül
- 1222 negü tér eşitgil oǵulluǵ kişi başında keçürmiş yetilmiş yaşı
- 1266 negü tér eşitgil sakınuk kişi sakınuk kişi ol kişiler başı
- 1277 meniñde kédin sen negü kılǵuñı ayayın eşitgil ukulmuş teñi
- 1318 negü tér eşitgil seriñen kişi serinse iter er buzulmuş işi
- 1336 negü tér eşitgil sınımış kişi sınımış kişiler bilir iş başı
- 1357 negü tér eşitgil baǵırsak kişi baǵırsaklık ol kör kişilik başı
- 1369 negü tér eşitgil köni sözlüg er kiçigde odunmış yiti közlüg er
- 1398 negü tér eşitgil odunmış kişi odunmış ta kédin ökünmiş kişi

- 1442 negü tér eşitgil sakınuk kişi sakınuk kişi ol ajunda başı
- 1447 negü tér eşitgil ölügli tirig ölünde béríp bardı öt saw erig
- 1448 ölügli tirigke bérür pend tilin eşitgil anı sen köñülke alın
- 1457 negü tér eşitgil ay bilge külüg bu sözdin kötürgil özüñke ülüg
- 1475 negü tér eşitgil ögi yetmiş er ölümüg ölünde oza ukmış er
- 1492 negü tér eşitgil karı köklemiş sınımış ukup hem bilip sözlemiş
- 1514 negü tér eşitgil ölügli ök er ölümke ökünüp ulıǵlı bek er
- 1536 negü tér eşitgil odunmış kişi ölümüg ukup yolka könmiş kişi
- 1594 negü tér eşitgil uç ordu begi bilip sözlemiş sözke yetrüp ögi
- 1616 negü tér eşitgil sınımış kişi sınıp edgü isizni bilmiş kişi
- 1620 negü tér eşitgil bu şı‘r ayǵuçı sözüg ma‘nı birle tizip kodǵuçı
- 1638 negü tér eşitgil awıçǵa sözi awıçǵa sözün tut unıtma kozi
- 1673 negü tér eşitgil saranıǵ bilig ay çırguy ay muñluǵ ay tügmiş elig
- 1689 negü tér eşitgil kişi üdrümi kişi üdrümi hem bodun ködrümi
- 1724 negü tér eşitgil yetilmiş yaşı tiriglikte kızrak bütün çın kişi
- 1741 negü tér eşitgil ukuşluǵ amul yoriǵlı tınıǵlı küdezçisi ol
- 1779 negü tér eşitgil ıla beg sözi sözi ma‘nisi ol sözüñke tözi
- 1913 negü tér eşitgil sınımış bügü sözüg sözlemegü eşitgü ögü
- 1945 negü tér eşitgil baǵırsak kişi baǵırsaklık ol kör kişilik başı
- 1955 negü tér eşitgil bilig bilmiş er başında keçürmiş üküş yılmış er
- 1962 negü tér eşitgil ötügen begi sınıp sözlemiş sözni yetrüp ögi
- 1992 negü tér eşitgil ay ilçı başı örüg ked köñüllüg sınımış kişi
- 2019 negü tér eşitgil yaǵıçı kür er bu saklık bile öz yaǵısın urar
- 2031 negü tér eşitgil biliglig sözün yéyümedi küçkey ilin kéc uzun
- 2040 negü tér eşitgil vefâlǵ kişi vefâ ol kişike kişilik başı
- 2052 negü tér eşitgil urup yégli er urup al ay alp er yana erke bér
- 2088 negü tér eşitgil sınımış kişi başında keçürmiş yaşamış kişi
- 2095 negü tér eşitgil bilig bérgüçi biligsizni bordın söküp tıdǵuçı

- 2100 negü tér eşitgil sakınuk tili bu söz işke tutğıl ay boğuzı kuli
- 2117 negü tér eşitgil ukuşluğ yég er bodunda talası biliglig beg er
- 2141 negü tér eşitgil ajun tutğuçı kılıç baldu birle yağığ utğuçı
- 2153 negü tér eşitgil ukuşluğ sözi ukuşluğ sözi körse yinçü tözi
- 2167 negü tér eşitgil biliglig tetig biliglig tetig bilgi ilke itig
- 2196 negü tér eşitgil törülüg kişi törülüg kişi boldı él tör başı
- 2204 negü tér eşitgil uwutluğ tüzün saña ötler emdi bağırsak özün
- 2214 negü tér eşitgil sınımış kişi sınıp edgü isizni bilmiş kişi
- 2231 negü tér eşitgil kör alçak amul ne edgü bolur erke kodkı köñül
- 2243 negü tér eşitgil ay bilgi ögüz bilig birle köñli yarunmış kögüz
- 2287 negü tér eşitgil azıglığ kür er ölümüg unıtsa yağısın urar
- 2306 negü tér eşitgil ay kılkı tüzün bu beytig okığıl awıngıl özün
- 2319 negü tér eşitgil ıla atlığı tuz etmek kénüt ay kişi kutluğı
- 2367 negü tér eşitgil yağı sançmış er başında keçürmiş közün körmiş er
- 2379 negü tér eşitgil karışğan kür er seriñil seriñen yağısın urar
- 2424 negü tér eşitgil kör ilçi büğü büğü sözlerin bulsa aş teg yégü
- 2477 negü tér eşitgil kişi alçakı köñül til kiçig tut ay er kıwçakı
- 2513 negü tér eşitgil büğü bilge beg bu söz işke tutsa saña bolğa yég
- 2521 negü tér eşitgil ukuşluğ tili ukuşluğ tili açtı ma'nî yolu
- 2569 negü tér eşitgil tapu kılmış er tapuğ birle begde ağır bolmış er
- 2602 negü tér eşitgil ajunçı beg er bodun başlağuçı biliglig yég er
- 2614 negü tér eşitgil közi tok kişi közi tok kişi boldı baylar başı
- 2644 negü tér eşitgil bilir kök ayuk bu söz ukmasa er anıñ ögi yok
- 2657 negü tér eşitgil bu beyt ayğuçı okığıl açılğay taşı hem içi
- 2690 negü tér eşitgil bu beytig okı köñül sırrı kizle ay köñlüm tokı
- 2696 negü tér eşitgil ıla sır teñi idi edgü yañ bu bitig söz yañı
- 2718 muñar meñzetü keldi emdi bu söz eşitgil munı sen ayâ edgü öz
- 2745 negü tér eşitgil bu şartlar başı ajun tezigini neñeke tegmiş kişi

- 2758 negü tér eşitgil bağırsak sözi bu söz işke tutğıl ay ajun tözi
- 2777 negü tér eşitgil bağırsak kişi sakış birle bek tutğu işçi işi
- 2785 negü tér eşitgil ay bilge bögü biliglig sözi bolsa aş teg yégü
- 2809 negü tér eşitgil akılar başı köñülke alñıl ay çırğuy kişi
- 2818 negü tér eşitgil bu kökçin saña muñadmış muñña yara ay toña
- 2838 negü tér eşitgil kişi edgüsi kalı teñlemiş teg ukuş belgüsi
- 2863 negü tér eşitgil köni kıklığ er köni kıkı bolsa ajun bütrü yér
- 2874 negü tér eşitgil ukuşluğ kişi ukuşluğ kişi ol kişide başı
- 2922 negü tér eşitgil bu beyt ayğuçı eşitgil munı sen ayâ bilgüçi
- 2935 negü tér eşitgil kēñeşçi öge kēñeşte töker begke yünçü üke
- 2941 negü tér eşitgil öge buyrukı unitma munı sen bitı hem okı
- 2966 negü tér eşitgil uç ordu hanı bodunda talusı kişide çını
- 2984 negü tér eşitgil awuçğa sözi awuçğa sözi ol yégitler közi
- 3002 negü tér eşitgil bu sartlar başı öz asğın tilep dünyâ kezgen kişi
- 3012 negü tér eşitgil ürün başlığ er ajunuğ karıtmış uzun yaşlığ er
- 3029 negü tér eşitgil bögü beg tili bu beglik işiñe ol urmış ulı
- 3035 negü tér eşitgil biliglig tilin saranlık bile beg yéyümez élin
- 3071 negü tér eşitgil kutı belgülüg kutı birle élda çawıkımış külüg
- 3085 negü tér eşitgil ay köñli süzük kamuğ iş içinde ay köñli tüzük
- 3142 negü tér eşitgil ay ilçi bögü bögülep kılur ilçi künde ögü
- 3167 muñar meñzer emdi bu söz belgülüg eşitgil munı sen ay ersig külüg
- 3181 negü tér eşitgil ay aslı ağı kara köñlin awlar begi yarlığı
- 3211 negü tér eşitgil bu şı'r ayğuçı ikigü yaraşsa asığ yér tuçı
- 3222 negü tér eşitgil bilig bérgüçi bilig birle tâ'at tapuğ kılğuçı
- 3265 negü tér eşitgil tejik bilgesi tejik bilgeleri çawıkar küsi
- 3278 biliglig negü tér eşitgil özün yalawaç tetig id tutuzma sözüğ
- 3299 negü tér eşitgil bağırsak kadaş yakınlık ulağlı köñüldeş adaş
- 3312 negü tér eşitgil küsemiş kişi keçer üdlekiğ ked sınamış kişi

- 3318 yanut bérđi odğurmuş aydı sözüg eşittim sözümnı eşitgil özüñ
- 3323negü tér eşitgil sınamış sözi anıñ ma'nısi uk ay köñli yazı
- 3334 yanut bérđi odğurmuş aydı bu söz eşittim eşitgil cevâb bérđü öz
- 3343negü tér eşitgil sakınuk kişi havâ bire bolmaz bütün dın işi
- 3360 negü tér eşitgil bu beyt ayğuşı taşı körme ma'nı baka kör içi
- 3372 negü tér eşitgil kişi üdrümi uruğ kesmegüke kisi ol emi
- 3400 negü tér eşitgil yağılığ kişi yağı birle urşu tükemiş yaşı
- 3403 yanut bérđi ögdülmiş açtı tilin ayur söz eşitgil köñülke alın
- 3420 negü tér eşitgil kör erdemlig er bu erdem bile er tilek ârzü yér
- 3429 negü tér eşitgil kişi edğüsi bu edğü bile yadmış atı küsi
- 3460 negü tér eşitgil bu él kend begi ajun başlap ilke yetilmiş ögi
- 3491 negü tér eşitgil biliglig çigil biligsiz eşitgil boyun bir egil
- 3512 yanut bérđi odğurmuş aydı özüm sözüñni eşitti eşitgil sözüñ
- 3516 negü tér eşitgil bu sewmiş kişi sewügke sewüg 'aybı erdem başı
- 3552 negü tér eşitgil sakınuk oduğ yırak tur bu dünyâ tegürgme yoduğ
- 3566 negü tér eşitgil sakınuk başı bu dünyâ işindin sakınmış kişi
- 3583 negü tér eşitgil bu beyt ayğuşı tişi hem oğul kız üzer er küçi
- 3613 negü tér eşitgil sakınuk çığay çığay erse neñke közi köñli bay
- 3632 negü tér eşitgil odunmuş kişi kamuğ bulğanuktın süzülmiş kişi
- 3639 negü tér eşitgil özin basmış er havâ boynı yençip özin tutmış er
- 3647 munı ma eşitgil takı belgülig biligke ukuşka bu söz ülgülig
- 3700 negü tér eşitgil bağırsak kişi yakınlık ulağlı tapuğsak kişi
- 3707 yanut bérđi ögdülmiş aydı sözüñ eşitgil eşitti sözüñni özüm
- 3752 idi yakşı aymış süzülmiş köñül eşitgil ay bilge ukuşluğ amul
- 3770 negü tér eşitgil yazukluğ kulı köñül sırrı açtı kör ötnür tili
- 3815 negü tér eşitgil uç ordu hanı tüzü ilke yañzap söz aymış köni
- 3872 negü tér eşitgil bu beytig okı anıñ ma'nısi uk ay köriğlüm tokı
- 3878 negü tér eşitgil ukuşluğ saña sözüg saknu sözle ay ersig toña

3912 okıdım bitigniñ ukuldı bu söz sözümnı eşitgil kaçurmağıl öz
 3914 eşitgil yana bu meniñ sözlerim köñülke alın ay bağırsak erim
 3962 negü tér eşitgil bilig bérgüçi sınaş edgü isiz kişig bilgüçi
 3978 yéme yakşı aymış akılar başı eşitgil munı sen ay edgü kişi
 3999 negü tér eşitgil tapuğ bilgüçi sınaş bilmişin aydı azrak üçü
 4029 men emdi ayayın eşitgil ögün sen ögren yazılsu saña bu tügün
 4050 negü tér eşitgil tapuğ kılğuçı tapuğ yetrüp ötrü tilek bulğuçı
 4082 negü tér eşitgil törü bérgüçi törü birle beglik işin itgüçi
 4103 negü tér eşitgil özin tutnur er ödinde kirip kör ötüğ ötnür er
 4152 negü tér eşitgil awuçğa sözi awuçğa sözi tutsa açlur közi
 4170 negü tér eşitgil tapuğ kılğuçı törü birle başlap kapuğ tüzgüçi
 4189 negü tér eşitgil ay köñli oduğ yağı yası tegrüp tokımış yoduğ
 4197 negü tér eşitgil ay ilçi başı sınaş edgü isiz keçürmiş yası
 4207 negü tér eşitgil adaş tutmış er adaş asğı yası sınaş bilmiş er
 4261 negü tér eşitgil yağılarnış er yağısı özele elig bulmış er
 4290 negü tér eşitgil törülüg kişi otundın yıramış ukuşluğ başı
 4319 kerek bolğu sözni ayıttıñ maña ayayın eşitgil munı men saña
 4326 negü tér eşitgil kara kılkınnı sınaş sözlegüçi kişi barkını
 4333 negü tér eşitgil özin tutmış er tilin bek tutuğlı bilig bilmiş er
 4406 negü tér eşitgil sakınuk başı kamuğ törlüg iştin sakınmış kişi
 4434 negü tér eşitgil ajun kezmiş er başında keçürmiş telim körmüş er
 4480 negü tér eşitgil sınaş kişi sınaş kişiniñ bışığ ol işi
 4533 negü tér eşitgil ukuşluğ saña bu söz işke tutğıl ay bilgi kéñ e
 4588 negü tér eşitgil boğuz tıdğuçı özi boğuzıña erk bolup tutğuçı
 4631 negü tér eşitgil otaçı sözi munıñ ma'nisi uk tirilgil kozi
 4691 ne edgü bilig bérdi bilgi ögüz eşitgil munı sen ayâ köñli tüz
 4707 idi yakçı aymış büğü bilgi kéñ eşitgil munı sen ayâ kızgu eñ
 4752 negü tér eşitgil ıla erkini tapuğçı törüsin ayur kör anı

- 4766 negü tér eşitgil bağırsak sözi ünürde turuğlı sakınuk özi
- 4795 negü tér eşitgil süzülmiş kişi idisi bile çın tüzülmiş kişi
- 4977 keligli kadaşı ayur ay tüzüm kaşın tügme aşnu eşitgil sözüm
- 4983 negü tér eşitgil ukuşluğ tili kamuğ neñke yañzağ bu ol söz ulı
- 4998 negü tér eşitgil ay bilgi teñiz ukuşluğ amul köñli yüksek ediz
- 5024 muñar meñzetür emdi bilge sözün negü tér eşitgil bu tüpi tözin
- 5043 negü tér eşitgil böke yawğusı ukuş birle yadmış ajunka küsi
- 5057 muñar meñzetü keldi emdi bu söz eşitgil munı sen ayâ köñli tüz
- 5085 negü tér eşitgil ürün başlığ er ajunuğ keçürmiş uzun yaşlığ er
- 5123 negü tér eşitgil yazukluğ kulu yazukın bilip ‘udri koldı tili
- 5182 negü tér eşitgil bu karşı saña baka körse çın ok ayur ay toña
- 5199 negü tér eşitgil ay bilgi teñiz bilig birle işlep kızartğıl meñiz
- 5238 negü tér eşitgil bilig bulmış er bilig birle ilde ağır bolmış er
- 5287 negü tér eşitgil bodun başçısı törü birle ilde yadığlı küsi
- 5325 negü tér eşitgil ay aslı bedük bağırsak sözi tutsa aşğı ked ök
- 5335 muñar meñzetü keldi emdi sözüm eşitgil munı sen ay körklüg yüzüm
- 5354 negü tér eşitgil uluğ kend begi kamuğ iş içinde yetürmiş ögi
- 5385 negü tér eşitgil közi tok kişi bu köz toklukı ol bu baylık başı
- 5394 negü tér eşitgil ukuşluğ tili saña ötler emdi eşitse kalı
- 5411 negü tér eşitgil özin bilmiş er havâsın ukuşka bulun kılmış er
- 5419 negü tér eşitgil bilig bérgüçi bilig birle himmet ulu tutğuçı
- 5430 negü tér eşitgil ay kılkı arığ bu üdle okı birle köñli balığ
- 5461 negü tér eşitgil bu sü başlar er tiriglik ıdıp beg işin işler er
- 5473 negü tér eşitgil bilig bérgüçi bilig birle nefsig havâğ başğuçı
- 5480 negü tér eşitgil yağıçı kür er kümüş bérse altun yağısın urar
- 5509 negü tér eşitgil köni köñli tüz köñül til kılınçı kamuğ kılkı uz
- 5523 negü tér eşitgil böke yawğusı bayusa baş egmez bodun yuwğası
- 5543 negü tér eşitgil bağırsak kişi bağırsaklıkı kör söziñe tuşı

- 5569 negü tér eşitgil uç ordu hanı at edgü tile ay ölügli kanı
- 5599 negü tér eşitgil ay köñli yaruk munıñ ma'nısi kör bu sözke anuk
- 5651 negü tér eşitgil kişi tildemi kamuğ kılğu işke kéñeş ol emi
- 5658 negü tér eşitgil kéñeşür kişi kéñeşin éter ol kişi öz işi
- 5721 yanut bérdi odğurmış aydı kadaş eşitgil sözümnı ay köñli tüdeş
- 5729 negü tér eşitgil tusulur kişi tusulur kişi ol kişide başı
- 5762 bu bir törlügi ol takı birsini ayayın eşitgil aç-a-men anı
- 5776 muñar meñzetü keldi emdi sözümn eşitgil munı sen ay körklüg yüzüm
- 5787 negü tér eşitgil kişi edgüsi kişilik bolur çın kişi belgüsi
- 5795 negü tér eşitgil ay köñli yakın kişilik kılığlı bağırsaklıkın
- 5843 negü tér eşitgil ukuşluğ sözi bu söz işke tutsa tap ol ay kozi
- 5861 negü tér eşitgil toña alp erig bilip sözlemiş kör bu öt saw erig
- 5873 saña kim yoñasa eşitgil sözin çımın yalğanın ked ayıt tüp tözin
- 5877 eşitgil sözüg irte yalğan çımığ çımığ özke alğıl kına yalğanığ
- 5891 negü tér eşitgil kişi edgüsi könilik bile halkka yadmış küsi
- 5980 negü tér eşitgil biliglig sözi bilig ol kiterdeçi köñül tozı
- 6002 negü tér eşitgil ay bilgi teñiz bu söz işke tutğıl kızartğıl meñiz
- 6020 negü tér eşitgil mu'abbir hakım ayıtğu kerek er tüşer erse kim
- 6051 tükel yörmediñ tüş yörügin maña eşitgil bu tüş men yöreyin saña
- 6061 negü tér eşitgil ukuşluğ büğü bügüler sözin sözke ul tüp téğü
- 6081 negü tér eşitgil bilig bérgüçi bağırsak bu öt saw erig bérgüçi
- 6119 negü tér eşitgil ay köñli oduğ bu söz işke tutsa tokınmaz yoduğ
- 6130 negü tér eşitgil sakınuk başı sakınğıl ay devlet idisi kişi
- 6138 negü tér eşitgil bu bodun begi sınap sözlemiş sözni yetlip ögi
- 6177 negü tér eşitgil ölügli kişi ölürde ulıp yérke çalmış başı
- 6261 negü tér eşitgil ay kılkı amul bayat kullarıña bağırsak köñül
- 6330 negü tér eşitgil kılınçı silig ukuş birle işke yetürmiş elig
- 6448 eşitgil negü tér bilig bérgüçi ay emgek bile sen sabır kılğuçı

6478 negü tér eşitgil sakınuk kişi köñülke alın sen ay edgü başı

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		153
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		196
Eşitgil	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		216
Eşitgil	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		233
Eşitgil	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		261
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		333
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		336
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		490
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		533
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		544
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		631
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		640
Eşitgil	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		657
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		723
Eşitgil	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		742
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		841
Eşitgil	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		880
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		946
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		965
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1009
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1063
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1076
Eşitgil	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1100
Eşitgil	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1104

Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1133
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1146
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1177
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1191
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1195
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1222
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1266
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1277
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1318
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1336
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1357
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1369
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1398
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1442
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1447
Eşitgil	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1448
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1457
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1475
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1492
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1514
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1536
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1594
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1616
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1620
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1638
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1673
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1689

Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1724
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1741
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1779
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1913
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1945
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1955
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1962
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1992
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2019
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2031
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2040
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2052
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2088
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2095
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2100
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2117
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2141
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2153
Eşitgil	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2167
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2196
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2204
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2214
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2231
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2243
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2287
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2306
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2319

Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2367
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2379
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2424
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2477
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2513
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2521
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2569
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2602
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2614
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2644
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2657
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2690
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2696
Eşitgil	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2718
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2745
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2758
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2777
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2785
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2809
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2818
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2838
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2863
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2874
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2922
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2935
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2941
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2966

Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2984
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3002
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3012
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3029
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3035
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3071
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3085
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3142
Eşitgil	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3167
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3181
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3211
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3222
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3265
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3278
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3299
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3312
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3318
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3323
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3334
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3343
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3360
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3372
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3400
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3403
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3420
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3429
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3460

Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3491
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3941
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3512
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3516
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3552
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3566
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3583
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3613
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3632
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3639
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3647
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3700
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3707
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		3752
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3770
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3815
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3872
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3878
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3912
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3914
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3962
Eşitgil	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3978
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3999
Eşitgil	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		4029
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4050
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4082
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4103

Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4152
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4170
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4189
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4197
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4207
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4261
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4290
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4319
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4326
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4333
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4406
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		4434
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4480
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4533
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4588
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4631
Eşitgil	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4691
Eşitgil	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4707
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4752
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4766
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4795
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4977
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4983
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4998
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5024
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5043
Eşitgil	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5057

Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5085
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5123
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5182
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5199
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5238
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5287
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5325
Eşitgil	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5335
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5354
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5385
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5394
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5411
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5419
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5430
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5461
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5473
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5480
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5509
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5523
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5543
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5569
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5599
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5651
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5658
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5721
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5729
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5762

Eşitgil	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5776
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5787
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5795
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5843
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5861
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5873
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5877
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5891
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5980
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6002
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6020
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6051
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6061
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6081
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6119
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6130
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6138
Eşitgil	(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6177
Eşitgil	(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6261
Eşitgil	(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6330
Eşitgil	(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6448
Eşitgil	(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6478

KB'de *eşitgil* çekimli fiili 235 beyitte tespit edilmiştir. Eşit- fiili en çok emir II. tekil kişide çekimlenmiştir. Beyitlerin 19 tanesinde yalnız hal zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Kalan 116 beyitte yalnız hal işaretlenmeden derin yapıda kalmıştır. Yükleme hali yalnızca 2 beyitte işaretlenmeden bulunmuştur. Kalan beyitlerin hepsi yüzey yapıda zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Burada beyit sayısının fazla olmasının da etkisi bulunarak yükleme halinin yüzey

yapının neredeyse tamamında işaretlendiği tespit edilmiştir. Burada yine yukarıdaki fiilde de aynı şekilde açıklandığı üzere *Negü ter* kısmını eşit- fiilinin nesnesi olarak değerlendirdik.

ATABETÜ'L HAKAYIK EŞİTGİL

129 eşitgil biliglig negü tip ayur

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Eşitgil	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		129

AH'ta *eşitgil* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Fiil bu cümlede yalın hali işaretli katılan olarak yönetmiştir. Yükleme halinin de işaretlenmediği görülmüştür. Fiil bulunma ve ayrıma halini seçmeli katılan olarak istemiştir.

GÜLİSTAN İŞİTKİL

işitkil bu hikâyet ni haber dir (156/8)

işitkil bu hikâyet ni haber dir (262/7)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İşitkil	+(K)İŞZ (2)	+(K) (2)		Ø (SK)	Ø (SK)		156-8, 262-7

Gülistan'da *işitkil* çekimli fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleler incelendiğinde yalın halin işaretlenmediği, yükleme halinin işaretli olduğu görülmüştür. Fiil bulunma ve ayrıma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön halini istememiştir.

GÜLİSTAN İŞİTME

mühmel sözün oturup işitme (215/3)

sen anı sözün işitme (327/8)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İşitme	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		215-3

İşitme	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		327-8
--------	------	------	--	--------	--------	--	-------

Gülistan'da *işitme* çekimli fiili 2 cümlede tespit edilmiştir. Özne ilk cümlede işaretlenmezken ikinci cümlede görünmüştür. Yükleme hali *mühmel sözün* ve *anıñ sözün* gruplarının olması sebebiyle işaretlenmiştir. Fiil bulunma ve ayrılma halini yüzeyde istememiş seçmeli katılan olarak bulundurmıştır. Fiilin yönelme ve yön halini almadığı görülmüştür.

KB EŞİTSÜN

3813 tilin me ötüñil eşitsün ilig kodu bérsü méndin kötürsü elig

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Eşitsün	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		3813

KB'de *eşitsün* çekimli fiili bir cümlede bulunmuştur. Bu cümlede fiil yalın hali zorunlu katılan olarak yönetmiştir. Yükleme halinin işaretlenmediği görülmüştür. Fiil yönelme ve yön halini istemezken bulunma hali ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak bulundurmıştır.

KB EŞİTSÜ

513 séni körsü bilsü eşitsü sözün tilekiñ ne erse tilin ay özüñ

638 yazukum ne erki bilümez özüm ayu bérsü ewre eşitsü sözüm

1019 bu ay toldı aydı eşitsü ilig tilin sözlemese kalur bu bilig

1920 eşitsü ayayın özüm bilmişin ilig me keçürsün hatâ bolmışın

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Eşitsü	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		513
Eşitsü	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		638
Eşitsü	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		1019
Eşitsü	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1920

KB'de *eşitsü* çekimli fiili dört cümlede tespit edilmiştir. Yalın hal bir cümle dışında işaretlenmiş katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali bir cümle dışında zorunlu katılan olarak

yüzeyde görünmüştür. Fiilin bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak istediği yönelme ve yön halini istemediği görülmüştür.

GÜLİSTAN İŞİTING

...işitiñ... (108/2)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İşitiñ	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		108-2

Gülistan'da *işiting* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Fiilin açtığı bütün istem boşlukları işaretli kalmıştır.

5. GEREKLİLİK

KB EŞİTGÜ (KEREK)

1011 kimiñdin eşitgü kerek söz çını sözüg kimke ayğu maña ay munı

1012 bu ay toldı aydı sözüg bilgedin eşitgü biligsizke aysa kédin

1013 uluğdın eşitgü kereklig sözüg kiçigke ayu bérgü tutsa özün

1913 negü tér eşitgil sınamış bügü sözüg sözlemegü eşitgü ögü

2949 seniñdin eşitgü kerek barça söz biligke teriz sen ukuşka ögüz

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Eşitgü kerek	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		1011
Eşitgü	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		1012
Eşitgü	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		1013
Eşitgü	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1913
Eşitgü	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		2949

KB'de *eşitgü* fiili beş cümlede tespit edilmiştir. Fiil yalın hali bütün cümlelerde işaretli katılan olarak yönetmiştir. Yükleme hali bütün cümlelerde zorunlu katılan olarak yüzey yapıda görünmüştür. Fiilin yönelme ve yön halini istememiştir. Bulunma hali bütün beyitlerde seçmeli

katılan olarak bulunurken ayrılma hali *kimiñdin, bilgedin, uluğdın ve seniñdin* sözcüklerinin varlığı ile zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir kalan bir cümle işaretlidir.

1.3. İÇ- FİİLİNİN İSTEMİ

1. ÖĞRENİLEN GEÇMİŞ ZAMAN

KB İÇTİM

5704 yédim içtim ud teg yorıdım yawa açıp suwsatayın munı men éve

6054 başña ağıp men ol atçı kelip maña bérduki suwnı içtim alıp

6060 ıdıışlığ suwuğ içtim emdi tükel tükettim tiriglik esen edgü kal

6535 yémek içmek erse yidim içtim ud teg tilek sürmek erse tümen toğ toztıtım

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçtim	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		5704
İçtim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6054
İçtim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6060
İçtim	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		6535

İçtim fiili KB'de 4 cümlede tespit edilmiştir. Öznenin sözdiziminde ilk katılan olarak bulunması hem yüzey yapıda hem derin yapıda gerçekleşebilir. Bu cümlelere göre *içtim* çekimli fiili yalın hali bütün cümlelerde işaretli katılan olarak yönetmiştir. Öznenin sözdiziminde görünmemesi anlamında ya da isteminde bir eksiklik doğurmamıştır. Yükleme hali incelendiğinde iki örnekte işaretli katılan olarak bulunduğu kalan iki örnekte ise zorunlu katılan olarak yüzey yapıda belirlediği tespit edilmiştir. Bütün cümlelerde fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır. Fiilin yönelme ve yön halini ise istemediği görülmüştür.

KB İÇTİ

3947 tegip tüşti oldurdu ewke kirip yédi içti tındı bir ança serip

4883 yédi içti ança sakındı özün eşitmiş sözini bışurdı uzun

4962 yédi içti yundı yetürdi namâz töşek koldı yattı udıp bardı az

5441 elig sundı odğurmuş aldı tégü yédi içti azrak ol içgü yégü

6210 yédi içti öğdülmiş az inçrünüp namâzın yetürdi adakın turup

6341 unıttı bu kadġu sakınçıġ y me y di i ti k ldi sewindi yana

6421 kelip t sti kirdi ewi ne yorıp y di i ti yattı bir an a serip

FİİL	YALIN	Y�KLEME	Y�NELME	BULUNMA	AYRILMA	Y�N	BEYİT NUMARASI
İ�ti	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		∅ (SK)	∅ (SK)		3947
İ�ti	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		∅ (SK)	∅ (SK)		4883
İ�ti	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		∅ (SK)	∅ (SK)		4962
İçti	+(K)İŞZ	+(K)		∅ (SK)	∅ (SK)		5441
İçti	+(K)	+(K)İŞZ		∅ (SK)	∅ (SK)		6210
İçti	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		∅ (SK)	∅ (SK)		6341
İçti	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		∅ (SK)	∅ (SK)		6421

KB 'de *içti*  ekimli fiili incelendiġinde 7 beyitte olduġu gözlemlenmiştir. Bu beyitlere göre fiillerden altısı yalın hali işaretsiz katılan olarak derin yapıda istemiştir. Diġer bir özne ise eyleyen olarak yüzey yapıda bulunmuştur. *İ *- fiili tümce yapısında bir özneye ihtiyaç duymaktadır ancak bu ögenin yansıtılması zorunlu olmadıġı ve bir eksiklik yaratmadıġı için  oġu cümlede yüzeye yansımamıştır.

Yükleme hali 6 fiilde işaretsiz katılan olarak bulunurken, bir fiil zorunlu katılan olarak bu hali yüzeye yansıtılmıŐtır. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almaktadır. Fiilin diġer eserlerde de olduġu gibi yönelme ve y n halini istemediġi görülmüştür.

DLT İÇTİM

ot içtim [I. 37/34] 29. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	Y�N	BEYİT NUMARASI
İçtim	+(K) İŞZ	+ (K)		∅ (SK)	∅ (SK)		29

DLT'de *içtim* fiili tek bir cümlede tespit edilmiştir. Yalın halde işaretsiz katılan olarak işaretlenen eyleyenin ( zne) aksine, fiil yükleme halini zorunlu katılan olarak almıştır. Buna ek olarak bulunma ve ayrılma hali seçmeli katılan olarak bulunmaktadır. Fiil yönelme ve y n halini istememektedir.

DLT İÇDİ

aniñ işin kaçürdüm

ēşin yemä qaçürdüm

ölüm otin içürdüm

İçti bolup yūzi turi [I. 47/46] 35. Varak

içdi [I. 143/163] 92. Varak

är sūw içdi [I. 143/163] 92. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçti	+(K)İŞZ	+ (K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		35
İçdi	+(K)İŞZ	+ (K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		92
İçdi	+ (K)	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		92

DLT’de *içdi* fiiline 3 cümlede rastlanmıştır. İlk iki cümlede öznenin derin yapıda kaldığı yani işaretli olarak yüzeye yansımadağı görülmektedir. Üçüncü cümlede ise öznenin yüzey yapıda zorunlu katılan olarak bulunduğı görülmüştür. Yükleme haline bakıldığında ilk iki örnekte işaretli katılan olarak bulunduğı son örnekte ise *sūw* sözcüğünün yardımıyla zorunlu katılan olarak bulunduğı tespit edilmiştir. Bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak bulduran fiil yönelme ve yön halini istememiştir.

NF İÇTİM

57-10 men sūt qadaḡ(ı)nı aldım taqı içtim

296-14 bu çeşmedin içtim

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçtim	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		57-10
İçtim	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		296-14

NF’te *içtim* çekimli fiili iki cümlede tespit edilmiştir. İki cümlede de özne yalın halde zorunlu katılan olarak bulunmuştur. İlk cümlede, ikinci cümlede ise yükleme hali işaretli

katılan olarak bulunmaktadır. Bulunma halini seçmeli katılan olarak alan fiil ayrılma halinde farklılık göstermiştir. İlk cümlede seçmeli katılan olarak bulunan ayrılma halinde bulunan isim, ikinci cümlede zorunlu katılan olarak yüzey yapıda işaretlenmiştir. Sözdiziminde bulunma hali için yeri özellikle belirtmek daha önce de belirtildiği gibi tercihe bağlıdır. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir.

NF İÇMEDİM

267-6 musulmān bolmışdın soñ hēç qandurğan neersenı qanğınça içmedim

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçmedim	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		267-6

NF'te *içmedim* fiili tek bir beyitte tespit edilmiştir. Cümlede fiil derin yapıda bulunan özneyi yüzey yapıya yansıtmamış ve işaretli bırakmıştır. Fiilin istemi çevresinde bulunan yükleme hali işaretli, bulunma ve ayrılma halindeki isimler ise sözdizimsel olarak sadece seçmeli katılan olarak kalmıştır. Fiilin yönelme ve yön halini almadığı görülmüştür.

NF İÇMEDİD

369-9 hēç ne erse içmedid

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçmedid	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		369-9

NF 'te *içmedid* çekimli fiili tek bir cümlede tespit edilmiştir. *Ne erse* sözcüğüyle temsil edilen yükleme hali zorunlu katılan olarak cümlede bulunmuştur. Bulunma ve ayrılma hali ise diğer eser ve örneklerde görüldüğü gibi bu cümlede de genellikle seçmeli katılan olarak derin yapıda kalmıştır. Yönelme ve yön hali istenmemiştir.

NF İÇTİ

22-11 Ança içti kim qandı.

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçti	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		22-11

NF 'te *İçti* fiili tek bir cümlede tespit edilmiştir. *İçti* fiili yalın hali işaretli katılan olarak yönetmiştir. Yükleme halinde de işaretli katılan olarak bulunan fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak bulundururken yönelme ve yön halini istememiştir.

NF İÇMEDİ

99-13 içmedi

196-17 şerbet bédiler erse bildi, içmedi

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçmedi	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		99-13
İçmedi	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		196-17

NF'te *içmedi* çekimli fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlelerde özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunurken, yükleme hali de işaretli katılan olarak bulunmuştur. Bulunma ve ayrılma halleri ise seçmeli katılan olarak yine derin yapıda kalmıştır. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir.

NF İÇMENİ

66-17 Hamr içmen

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçmen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		66-17

NF'te özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali eki *Hamr* sözcüğünün yardımıyla zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Fiilin yönelme ve yön halini istemediği görülmüştür. Bulunma ve ayrılma halini ise sadece seçmeli katılan olarak istemiştir.

NF İÇTİLER

43-16 Ol yerde suw az erdi, anı içtiler

44-4 Cümle hălâyıq içtiler

44-4 Cümle cānvarlar içtiler

FİİL	YALIN	YÜKLEM E	YÖNELM E	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçtiler	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		43-16
İçtiler	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		44-4
İçtiler	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		44-4

NF 'te 3 cümlede tespit edilen *içtiler* fiili incelendiğinde üç cümleden ikisinde öznenin yüzeyde zorunlu katılan olarak bulunduğu bir cümlede ise işaretli katılan olarak bulunduğu gözlenmiştir. Öznenin yüzeyde belirtilmesi ya da belirtilmemesi anlamında bir değişikliğe yol açmamaktadır. Bununla birlikte öznenin özellikle belirtilmesi gereken durumlarında metnin yazarının bağlama bağlı kalarak yalın hali yüzey yapıya taşıdığı söylemek mümkündür. Yükleme haline bakıldığında fiil yükleme halini iki cümlede işaretli katılan olarak isterken kalan bir cümlede yüzeyde görünmesini yani zorunlu katılan olarak bulunmasını istemiştir.

Yönelme ve yön halini almayan fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

GÜLİSTAN İÇTİM

fi'l-cümle şerbetni ol ḥabib ilinden alıp içtim (243/10)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçtim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		243-10

Gülistan'da *içtim* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunurken yükleme hali *şerbetni* sözcüğüyle zorunlu katılan olarak yüzeyde kendisini göstermiştir. Yönelme ve yön halini istemeyen fiil bulunma halinde seçmeli katılan olarak işaretlenmiştir. Ayrılma hali *ilinden* sözcüğüyle zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir.

GÜLİSTAN İÇTİ

...zâhid içti (116/9)

...su içti... (204/3)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçti	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		116-9
İçti	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		204-3

Gülistan'da *içti* fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Cümlelerden ilkinde özne yalın halde *zahid* sözcüğünün olması sebebiyle zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. İkinci cümlede ise işaretsiz katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali incelendiğinde ilk cümlede işaretsiz katılan olarak bulunan yükleme hali, ikinci cümlede *su* sözcüğünün bulunması sebebiyle yüzey yapıda zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Yönelme ve yön hali istemeyen fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

2. GENİŞ ZAMAN ÇEKİMİ

KB İÇER

73 kayusı kıpar kör kıyusı kınar kıyusı çapar kör kıyusu suw içer

814 urâğün yeme ol kişiler içer özi küçkey erse könidin kaçar

1735 kayu art aşar kör öğüzler keçer kayu yer kazar suw kuduğda içer

2467 idi edgü neñ bu kişi körki yüz bu yüz körkiñe suw içer iki köz

4099 kalı basnu tegse buşar baş keser tamurın teşer kör sorup kan içer

4664 biregü barır aşka ündeseler aş içgü içer yer negü børseler

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçer	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		73
İçer	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		814
İçer	+(K)	+(K)		Ø (SK)	+(K)		1735
İçer	+(K)	+(K)	+(K)	Ø (SK)	Ø (SK)		2467
İçer	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4099
İçer	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4664

KB'de *içer* fiili 6 cümlede tespit edilmiştir. Bu 6 cümleden dördünde özne yalın halde zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Kalan iki cümlede işaretsiz katılan olarak derin yapıda gizlenmiştir. *İç-* fiilini esas alarak incelediğimiz eserlerde yükleme halinin genellikle yüzey

yapıya yansımadağı görülmüştür. Bununla birlikte KB’de geniş zaman ekiyle çekimlenmiş III. teklik kişi durumundaki *ıçer* çekimli fiili bütün cümlelerde yükleme halini işaretli olarak istemiştir. İçer fiili istemsel olarak yükleme halini isteyen bir fiil olmasına karşın bütün eserlerde kendisini göstermemiştir. Ancak KB’de fiilin geniş zamanlı çekimine baktığımızda derin yapıda kalmadığı yazarın tercihiyle sözdiziminde belli edildiği görülmektedir. Fiil bulunma halini bütün örneklerde seçmeli katılan olarak almıştır. Ayrılma hali *kudugda* sözcüğü ile işaretlenmiştir. Yönelme hali ise bir örnekte körkiñe sözcüğü ile zorunlu katılan olarak bulunmuştur.

ATABETÜ’L HAKAYIK İÇMEZ

Yıgar yimez içmez tutar berk anı

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçmez	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		262

AH’ta bir cümlede tespit edilen *ıçmez* fiili incelendiğinde öznenin yalın halde derin yapıda gizlenerek işaretli katılan olarak bulunduğu görülmüştür. Yükleme halini işaretli katılan olarak alan fiil bulunma ve ayrılma halini de seçmeli katılan olarak bulundurmıştır. Yönelme ve yön halini istememiştir.

NF İÇER MEN

369-10 ne erse taqı içer-men

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçer-men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		369-10

NF’te bir cümlede tespit edilen *ıçer-men* fiili incelendiğinde öznenin yalın halde işaretli katılan olarak bulunduğu görülmüştür. Yükleme hali *ne erse* sözcüğüyle yüzey yapıda zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Bulunma ve ayrılma hali eki seçmeli katılan olarak bulunurken yönelme ve yön hali istemsel olarak alınmamaktadır.

NF İÇMEZ MEN

297-11 içmez-men

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçmez-men	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		297-11

NF 'te *İçmez men* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleye göre özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme halinin de işaretli katılan olarak yüzey yapıda yer almadığı görülmektedir. Fiil bulunma ve ayrılma hallerini seçmeli katılan olarak isterken yönelme ve yön halini istememektedir.

NF İÇER

183-10 Yezîd hamr içer

400-10 sağraqlarını büküp andın çıqğan sütüni içer

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçer	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		183-10
İçer	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		400-10

NF 'te *İç* fiilinin geniş zamanlı çekimi olan *İçer* fiilinin 2 cümlede olduğu tespit edilmiştir. Bu cümlelerden ilkinde özne yalın halde yüzey yapıda işaretlenerek tercihen zorunlu katılan olarak bulunmuştur. İkinci cümlede ise özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali iki cümlede de yüzey yapıda görünmekte yani zorunlu katılan olarak bulunmaktadır. Fiil bulunma ve ayrılma hallerini seçmeli katılan olarak işaretlemiştir. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir.

NF İÇMEZ SİZ

297-10 Yā şeyḥ, bu arıq suwlarıdın nişe içmez-siz?

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçmez-siz	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		297-10

NF'te tek bir beyitte tespit edilen *İçmez siz* fiili incelendiğinde öznenin yalın halde işaretli katılan olarak bulunduğu görülmüştür. Fiil yükleme halini işaretli katılan olarak derin

yapıda istemiştir. Fiil yönelme ve yön halini almamıştır. Cümlede bulunma halinin seçmeli katılan olarak bulunduğu tespit edilirken *Suvarıdan* sözcüğünün yardımıyla ayrılma hali yüzey yapıda zorunlu katılan olarak bulunmuştur. İstemsel olarak iç- fiili ayrılma halini alabilmektedir bu sebeple seçmeli katılan olarak diğer eserlerde de gösterilmektedir. Ancak her cümlede kendini göstermediği için NF 'te göstermiş olması bakımından önemlidir.

NF İÇERLER

44-11 ol yunğan suvını biri biridin qunuşup alurlar, taqı içerler

362-17 Yā Resulallāhi bizim elde tarıgdın neerse qılurlar taqı anı içerler

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçerler	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		44-11
İçerler	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		362-17

NF'te iki cümlede tespit edilen *içerler* fiilinde özne iki cümlede de yalın halde işaretli katılan olarak bulunmuştur. Fiilin istemsel olarak aldığı yükleme haline bakıldığında ilk cümlede sıralı bağlı cümlenin yükleme halindeki ortak ögesini aldığını, ikinci cümlede de bir zamirin yükleme halini alarak yüzey yapıda zorunlu katılan olarak bulunduğu görülmüştür. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır. Yönelme ve yön halini ise sözdiziminde istememiştir.

GÜLİSTAN İÇER MEN

içer-men (60/7, 30b)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçer-men	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		60-7,30b

Gülüstan'da bir cümlede tespit edilen çekimli *içer men* fiili incelendiğinde öznenin yalın halde işaretli katılan olarak bulunduğu görülmüştür. Fiil istemsel olarak yükleme halini işaretli katılan olarak almıştır. Fiilin bulunma ve ayrılma halini de seçmeli katılan olarak bulundurduğu ve yönelme ve yön hali almadığı görülmüştür.

GÜLİSTAN İÇMES

susamış ol şeker suvın içmes (96/4)

FiİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçmes	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		96-4

Gülistan'da *içmes* fiili tek bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleye göre diğer eserlerde görünen genel çerçevenin aksine özne yalın halde yüzeyde görünmüştür. Bu da zorunlu katılan olarak işaretlenmesi anlamına gelmektedir. *Suvın* sözcüğüyle yükleme hali yine yüzey yapıda zorunlu katılan olarak kendisini göstermiştir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak bulundururken yönelme ve yön halini istememektedir.

GÜLİSTAN İÇERLER

...halayık fulüs birip su içerler... (202/9, 10)

FiİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçerler	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		202-9,10

Gülistan'da *içerler* fiili bir cümlede bulunmuştur. Bu cümlede özne yalın halde yüzeyde bulunarak zorunlu bir katılan konumundadır. İstem açısından incelendiğinde hallerin yüzeyde ortaya çıkıp çıkmaması yazan kişiye bağlıdır. Bu cümlede yüzeyde bulunması bir tercihten ibarettir. Yükleme halinde de aynı durum görülmüş ve bu hal zorunlu katılan olarak yüzeyde belirlemiştir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir.

3.GELECEK ZAMAN

DLT İçgäy män

äşyäk ayur başım bolsa sondurida sūw içgäy män [I. 406/490] 246. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçgey men	+ (K) İŞZ	+ (K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		246

DLT’de *içgey men* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümle incelendiğinde özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali de yine aynı şekilde işaretli katılan olarak bulunmuştur. Fiil yönelme ve yön halini istememektedir. Bulunma ve ayrılma halleri ise seçmeli katılan olarak bulunmuştur.

NF İÇGEYLER

63-8, 9 medineke hicret qılğan muhâcirlar içgeyler

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçgeyler	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		63-9

NF’te bir cümlede tespit edilen *içgeyler* fiili incelendiğinde öznenin yalın halde zorunlu katılan olarak işaretlendiği yükleme halinin ise işaretli katılan olarak bulunduğu görülmektedir. Yönelme ve yön hali almayan fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

GÜLİSTAN İÇKESEN

kūzege ni qoysañ anı içkesen (9/3)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçkesen	(K) İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		9-3

Gülistan’da *içkesen* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümle incelendiğinde öznenin yalın halde işaretlenmediği yani işaretli katılan olarak bulunduğu, yükleme halinin ise *anı* sözcüğünün yardımıyla yüzeyde görüldüğü yani zorunlu katılan olarak bulunduğu görülmüştür. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli olarak alırken yönelme ve yön halini istememiştir.

4. EMİR ÇEKİMİ

KB İÇEYİ

6590 ya sewdâ küçedip meñim artadı ol közümke mü körnür özüm hab içeyi

FİİL	YALIN	YÜKLEM E	YÖNELM E	BULUNM A	AYRILM A	YÖN	BEYİT NUMARAS I
İçeyi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6590

KB'de *içeyi* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleye göre özne yalın halde zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali bir ekle belirlenmemesine rağmen zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak derin yapıda bırakmıştır. Yönelme ve yön halini ise istememiştir.

KB İÇ-

4622 isig artsa terkin soğık iç öze soğık artar erse isigin tüze

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İç-	+(K)İŞZ	+(K)	+(K)	Ø (SK)	Ø (SK)		4622

KB'de fiilin emir çekimli hali olan *iç* fiili bir beyitte tespit edilmiştir. Bu cümleye göre özne yalın halde işaretsiz katılan olarak bulunmaktadır. Diğer çekimlerde çok fazla görülmeyen yükleme halinin zorunlu katılan olarak bulunması *soğık* sözcüğünün yardımıyla bu eserde kendini göstermiştir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yön halini almamıştır. Yönelme hali ise *öze* sözcüğüyle işaretlenmiştir. Yönelme hali sadece bu örnekte yüzey yapıda belirmiş diğer eserlerde ve KB'deki diğer örneklerde derin yapıda kalmıştır.

KB İÇME

1302 kişig tepsemegil yéme içme soñ bu iki kılınçlığ bulur tutçı muñ

1334 bor içme fesâdka katılma yıra zinâ kılma fâsık atanma kara

1337 bor içme zinâka katılma hader bu iki çığaylık tonını keder

1434 bor içme fesâddın yırak tur tez e bu kaç neñ yorır tutçı beglik buza

2096 bor içme ayâ borçı boğuzı kulı bor içse açıldı çığaylık yolu

2655 bor içme bor içse barır er kutı bor içse bolur tilve munduz atı

4061 süçig içme boşlağ yorıma yawa yarağsız yawuz işte kaçğıl éve

5208 erejke awınma sen içme süçig teñiz ol bu iki añar yok keçig

5263 bor içme fesâdka katılma yıra bu iki buzar karşı ordu tura

FIİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçme	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		1302
İçme	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1334
İçme	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1337
İçme	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)?		1434
İçme	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2096
İçme	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2655
İçme	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4061
İçme	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5208
İçme	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		5263

KB'de *içme* çekimli fiili 9 cümlede tespit edilmiştir. Bu dokuz cümle incelendiğinde 8 cümlede özne yalın halde işaretli olarak derin yapıda gizlenirken bir cümlede yüzeyle belirmiş ve zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Yükleme haline baktığımızda dokuz fiilin ikisi derin yapıda kalarak işaretli katılan olarak bulunmuştur. Geride kalan yedi fiilin diğer eserlerde görülme sıklığına bakıldığında fiilin bu çekiminde yükleme halinde yüzeyle yapıda görülme sıklığı fazladır. Yedi örnekte yükleme hali zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır. Yönelme ve yön halini ise istememiştir.

DLT İÇELİM

ottuz içälim [I. 126/141] 83. Varak

tünlä bilä köçälim

yamar suwin kääçälim

tärñük suwin içälim

yuwğa yağı uwulsün [II. 5/5] 266. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçelim	+(K)İŞZ	+(K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		83
İçelim	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		266

DLT’de *ıçelim* fiili 2 cümlede tespit edilmiştir. Bu iki cümlede de özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunurken yükleme halinde durum farklılaşmıştır. Fiil yükleme halini ilk cümlede işaretli katılan olarak, ikinci cümlede ise zorunlu katılan olarak istemiştir. Bulunma ve ayrılma halleri de benzer bir şekilde seçmeli katılan olarak bulunmuşlardır. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir.

NF İÇEYİN

99-10 içeyin

365-1 hamr içeyin,

370-4 Hamr içeyin

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçeyin	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		99-10
İçeyin	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		365-1
İçeyin	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		370-4

NF’te *ıçeyin* fiili 3 cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlelere göre özne yalın halde tüm cümlelerde işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme halinde ise farklılaşmalar olmuştur. İlk cümlede yüzey yapıda işaretlenmeyen hal bu sebepten işaretli katılan olarak bulunurken diğer iki cümlede zorunlu katılan olarak görünmüştür. Yukarıda *bor iç- süçig iç-* gibi KB’de geçen birleşik fiiller gibi *hamr iç-* fiili de aynı istemsel durumu göstermiş ve tarafımızdan bunların ele alındığı şekilde incelenmiştir. Diğer eserlerdeki genel duruma benzer şekilde fiil bulunma, ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır. Yönelme ve yön halini ise almamıştır.

NF İÇGİL

298-8 Ey oğlum bu sütni içgil

298-12.İçgil

370-3 andağ erse hamr içgil

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		298-8
İçgil	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		298-12
İçgil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		370-3

NF'te *İç-* fiilinin emir çekimi olan *İçgil* fiili 3 cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlelerin tümünde fiil yalın hali işaretli katılan olarak derin yapıda istemmiştir. Yükleme haline bakıldığında 3 cümleden birinin derin yapıda bulunması ve yüzeyle yansımaması durumundan dolayı işaretli katılan olarak bulunduğu ikisinin yüzeyle belirerek zorunlu katılan olarak bulunduğu görülmüştür. Fiil bulunma ve ayrılma halini tüm cümlelerde seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön hali almamıştır.

NF İÇELİNG

366-16 velikin hamr içeliŋ

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçeliŋ	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		366-16

NF'te *İçeling* fiili bir cümlede bulunmaktadır. Özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunurken yükleme hali eki yüzeyle yansımış ve zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil bulunma ve ayrılma halini ise seçmeli katılan olarak almıştır. Fiilin yönelme ve yön halini aldığı tespit edilememiştir.

NF İÇİNG

118-12 Yā emire'l-mu' minin, bu sütni içiŋ

366- hamr içiŋ

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçiŋ	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		118-12
İçiŋ	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		366-14

NF'te *İçing* fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleler incelendiğinde öznenin iki cümlede de yalın halde işaretli katılan olarak bulunduğu görülmüştür. Yükleme hali iki cümlede

de zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Yönelme ve yön hali fiilin açtığı istemsel boşluklardan biri değildir.

5. GEREKLİLİK

KB İÇMEZ KEREK

2091 bor içmez kerek beg fesâd kılmasa bu iki kılıktın kaçar kut basa

2649 bor içmez kerek ked özin tutğuçı özin tutğuçı er bulur kut küçi

2729 bor içmez kerek bolsa kılkı arığ yarağsız kılınçığ yıratsa arığ

2764 bor içmez kerek hem özin tutğuçı özin tutğuçı er kutuğ tapğuçı

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçmez kerek	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2091
İçmez kerek	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2649
İçmez kerek	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2729
İçmez kerek	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2764

KB'de 4 cümlede tespit edilen *içmez kerek* fiili incelendiğinde üç cümlede özne işaretlenmemiş bir cümlede ise yine tercihe bağlı olarak yüzeyle zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Diğer eserlerde sıkça görülmeyen bir durum olarak yükleme hali dört cümlede de zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır. Yönelme ve yön halini istememiştir.

BİRLEŞİK FİİLLERDE İÇ-

NF ANT İÇ-

41-15 ant içti

134-6 Emîrû'l-muminîn ' Osmân yalğan and içmez

199-4 ' ömrüm içinde men hergîz ant içmedim hem rāst hem taqı

289-10 anam ant içti

418-15 ant içti

418-17 Abū bekr kînelig bolmasun taqı ant içmesün

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
İçti	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		41-15
İçmez	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		134-6
İçmedi m	+(K)	+(K)İŞZ		+(K)	Ø (SK)		199-4
İçti	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		289-10
İçti	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		418-15
İçmesün	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		418-17

Sadece NF'te rastladığımız deyimleşmiş birleşik fiiller genel değerlendirmenin dışında tutulmuştur. Tablo birleşik fiillerde zaman ve şahısla ilgili bir ayırım yapılmaksızın oluşturularak toplu bir şekilde ele alınmıştır. Diğer eserlerde yapılan zaman ve şahsa göre ayırım burada yapılmadığı için en genel değerlendirme olarak şunları söylemek mümkündür. Birleşik fiil olarak iç- fiili 6 cümlede karşımıza çıkmıştır. Bu cümlelerin ikisinde özne işaretli katılan olarak bulunurken 4 tanesinde zorunlu katılan olarak yüzeyde gösterilmiştir. Yükleme hali bütün cümlelerde işaretli katılan olarak bulunmaktadır. Fiil bulunma halinde sadece bir cümlede zorunlu katılan olarak bulunurken ayrılma halini diğer eserlerde de benzer bir şekilde görüldüğü üzere seçmeli katılan olarak istemiştir. Fiiller yönelme ve yön halini istememiştir.

1.4.YE- FİİLİNİN İSTEMİ

1. GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMAN

ATABETÜ'L YİMİŞ

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yimiş	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		466

AH'ta yalın hal işaretli katılan olarak bulunurken aynı durum yükleme halinde de görülmüştür. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir.

NF YEMİŞ

416-7 taqı évke ağlaq kirip ol ħamīrni yemiş.

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yemiş	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		416-7

NF'te *yemiş* çekimli fiili bir cümlede bulunmuştur. Yalın hal işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali *ħamīrni* sözcüğü ile işaretlenmiştir. Fiil yönelme ve yön halini istemezken bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

2. ÖĞRENİLEN GEÇMİŞ ZAMAN

DLT YEDİM

yāš yēdim [III. 119/159] 515. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yedim	+(K)İŞZ	+(K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		515

DLT'de *yedim* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Yalın hal işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme halinin de özne gibi derin yapıda kaldığı görülmüştür. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır. Yönelme ve yön halini istemediği görülmemiştir.

NF YEDİM

299-17 Men ol ʿalifni yēdim,

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yedim	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		299-17

NF'te *yedim* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Buna göre yalın hal yüzey yapıda *men* sözcüğü ile belirtilmiştir. Yükleme hali *ʿalifni* sözcüğünün bulunmasıyla zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Fiil yönelme ve yön halini istemezken bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

GÜLİSTAN YİDİM

264/6 5 cehân honının elvan ni'metinden biş altı lukma yidim (264/ 5,6)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELM E	BULUNMA	AYRILM A	YÖ N	BEYİT NUMARAS I
Yidim	+(K)	+(K)		Ø (SK)	+(K)		264-5-6

Gülistan'da *yidim* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Özne yüzey yapıda yalın halde zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Yükleme hali ise *lukma* sözcüğü ile işaretlenmiştir. Fiil yönelme ve yön halini almamıştır. Bulunma hali seçmeli katılan olarak alınırken ayrılma hali *nimetinden* sözcüğü ile işaretlenmiştir.

NF YEMEDİM

199-1 on altı yılqa tegi men toya ta'âm yemedim

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELM E	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARAS I
Yemedim	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		199-1

NF'te *yemedim* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Özne yalın halde *men* sözcüğü ile işaretlenmiştir. Yükleme hali *ta'âm* sözcüğünün varlığı ile zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir.

GÜLİSTAN YİMEDİM

anlar nazarında anıñ kibi yimek yimedim (104/12)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yimedim	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		104-12

Gülistan'da *yimedim* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Yalın hal işaretlenmezken, yükleme hali *yimek* sözcüğü ile sözdiziminde işaretlenmiştir. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Bulunma hali yüzey yapıya taşınmış, ayrılma hali ise seçmeli katılan olarak almıştır

KB YEDİD

1106 tū ni‘met yēdiñ me tiriglik yēdiñ ölüm yér séni sen usanma üküş

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yēdin	+(K)İŞZ (2)	+(K)(2)		Ø (SK)	Ø (SK)		1106

KB’de *yediğ* fiili bir beyitte 2 yerde tespit edilmiştir. Bu cümlede fiil yalın hali işaretsiz katılan olarak yönetmiştir. Yükleme hali örneklerde *tū nîmet* ve *tiriglik* sözcüklerinin bulunması sebebiyle zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Fiil yönelme ve yön halini istememekteyken bulunma ve ayrılma halini ise seçmeli katılan olarak bulundurmıştır.

DLT YEDİ

ol ärük çap çap yēdi [I. 267/318] 160. Varak

ol çar çur yēdi [I. 272/323] 163. Varak

at arpāni kürt kürt yēdi [I. 286/341] 172. Varak

är tarmuzni qarč qurč yēdi [I. 287/343] 173. Varak

är aš yēdi [III. 48/64] 472. Varak

ol qāğūnuğ šāp šāp yēdi [III. 106/144] 507. Varak

ol aš yēdi [III. 187/247] 554. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yedi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		160
Yēdi	+(K)	+(K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		163
Yēdi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		172
Yēdi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		173
Yēdi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		472
Yēdi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		507
Yēdi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		554

DLT’de *yedi* çekimli fiiline 7 cümlede saptanmıştır. Yalın halin bütün beyitlerde zorunlu katılan olarak yüzey yapıda bulunmuştur. Yükleme hali ise sadece bir cümlede yüzey yapıda

belirmemiştir. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

NF YEDİ

112-10 Yūsufnı böri yèdi,

281-6 èkkisini özi yèdi

296-10 Bu qoy ḥarām ‘ alaf yèdi.

299-17 Men ol ‘ alifni yèdim,

431-3 taqı ḥōcaḡqa aysaḡ kim bu qoynı böri yèdi,

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yèdi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		112-10
Yèdi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		281-6
Yèdi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		296-10
Yèdi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		299-17
Yèdi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		431-3

NF’te *yedi* çekimli fiili 5 cümlede tespit edilmiştir. Öznenin bütün beyitlerde zorunlu katılan olarak bulunduğu görülmüştür. Yükleme hali bütün örneklerde zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. 296. ve 299. örneklerde aynı sözcüğün biri yükleme halini almış biri almamış biçimiyle yükleme halini işaretlemeleri, yükleme halinin yalın halde de bu hali karşıladığını göstermesi bakımından önemlidir. Yalın haldeki bir isim eyleyen olarak sadece özneyi değil belirsiz durumdaki yükleme halini de işaretleyebilmektedir.

Fiil yönelme ve yön halini bulundurmazken bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

GÜLİSTAN YİDİ

fakir ol altunı bir niçe künde yidi(41/8)

ol vakt kim ta‘âm yimege oturdılar zâhid yimek az yidi (104/1,2)

...yimek köp yidi (204/ 2,3)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yidi	+(K)	+(K)		+(K)	Ø (SK)		41-8
Yidi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		104-1,2
Yidi	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		204-2,3

Gülistan'da *yidi* fiili 3 cümlede tespit edilmiştir. Yalın hal ilk iki cümlede zorunlu katılan olarak işaretlenirken kalan bir beyitte işaretlidir. Yükleme hali üç cümlede de işaretlidir ve yüzey yapıdadır. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Bulunma hali ilk cümlede *bir niçe künde* sözcüğünün bulunması ile işaretlenmiştir. Kalan iki cümlede seçmeli katılandır. Ayrılma hali bütün beyitlerde seçmeli katılan olarak bulunmuştur

GÜLİSTAN YİMEDİNG

ay ata da'vette yimek yimeding (104/11)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yimedın	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		104-11

Gülistan'da *yimedıng* fiili bir cümlede bulunmuştur. Yalın hal işaretli katılan olarak bulunurken yükleme hali *yimek* sözcüğü ile işaretlenmiştir. Fiil bulunma halini yüzey yapıda işaretlerken ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

NF YEMEDİ

108-14 aq etmekdin toya yemedi,

108-14 sufrasında ekki türlüg ta'âm yemedi,

296-17 Neçe kün ol zından içinde hêç ta'âm yemedi.

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yemedi	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		108-14/2
Yemedi.	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		108-14/2

Yémedi.	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		296-17

Yémedi çekimli fiili NF’te 3 cümlede tespit edilmiştir. Özne yalın halde üç cümlede de işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali ilk cümlede işaretliken kalan iki cümlede *fa‘âm* sözcüğünün olması sebebiyle zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Bulunma hali iki cümlede yüzey yapıda belirmiş, bir cümlede ise derin yapıda kalmıştır. Ayrılma hali ise sadece ilk cümlede işaretlenmiş geri kalan örneklerde yüzey yapıda belirmemiştir.

KB YİMEDİ

38 künün yémedi kör tünün yatmadı séni koldı rabda adın kolmadı

5442 elig tarttı aştın yémedi adın şükür kıldı rabka atadı atın

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yémedi	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		38
Yémedi	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		5442

KB’ de *yimedi* fiili iki cümlede bulunmaktadır. Özne bu iki cümlede de işaretli katılan olarak bulunmaktadır. Yükleme halinde de aynı işaretlenmeme durumu devam etmiştir. Yükleme hali derin yapıda gizlenmiştir. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Bulunma hali beyitlerde seçmeli katılan olarak bulunmuştur. Ayrılma hali ilk cümlede seçmeli katılan olarak bulunurken ikinci cümlede *aştın* sözcüğünün bulunması sebebiyle zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir.

GÜLİSTAN YİMEDİ

her ki dünya terk itip nefsin yenip çerb ü şirin yimedi (142/5)

...yimedi... (320/10, 160b)

...yūsuf şiddik ‘aleyhi’ s-selâm mışrda kızlık yıl toyğunça yimek yimedi... (343/13, 344/2)

ol kim yıgdı dağı yimedi (355/1,)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yimedi	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		142-5
Yimedi	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		320-10,160b
Yimedi	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		343-13, 344-2
Yimedi	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		355-1

Gülstan'da *yimedi* fiili 4 cümlede tespit edilmiştir. Yalın halde 2 cümlede işaretlenmemiş, 2 cümlede zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali 1. ve 3. cümlelerde işaretli, 2. ve 4. cümlelerde ise işaretsizdir. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

NF YEMEDİNGİZ

5-10 Bu kün ne boldı kim bu ta'āmnı yemediñiz?

199-2 ta'ām yemediñiz

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yemediñiz	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5-10
Yemediñiz	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		199-2

NF'te *yemediñiz* fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Buna bu cümlelerde fiil yalın hali işaretsiz olarak istemiştir. Yükleme hali ekli bir şekilde *ta'āmnı* sözcüğü ve yükleme hali olmaksızın *ta'ām* sözcüğüyle işaretlenmiştir. Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini istemezken bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

NF YEDİLER

29-17 keldiler taqı yədiler.

108-2 ol bulamaqdın bərđi, anlar taqı yədiler,

121-7 kişiler cümlesi yədiler taqı toydılar

389-1 Bukün ğıybat qılıştılar taqı musulmānlarning etlerini yədiler.

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yédiler.	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		29-17
Yédiler.	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		108-2
Yédiler.	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		121-7

NF'de *yédiler* fiili iki cümlede işaretli katılan olarak bulunurken bir cümlede zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Yükleme hali ilk iki beyitte işaretliken son beyitte *musulmānların etlerini* sözcük öbeğiyle işaretlenmiştir. Fiil yönelme ve yön halini istememektedir. Bulunma ve ayrılma hali seçmeli katılan olarak bulunmuştur.

GÜLİSTAN YİDİLER

Yidiler ol kiçe köp türlü halvâ (275/12)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yidiler	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		275-12

Gülistan'da *yidiler* çekimli fiili bir cümlede bulunmuştur. Yalın hal zorunlu katılan olarak sözdiziminde işaretlenmiştir. Yükleme hali de katılan olarak bulunmuştur. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön halini almamıştır.

GÜLİSTAN YİMEDİLER

...anıñ kim tirlikinde itmekin yimediler... (343/12)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yimediler	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		343-12

Gülistan'da *yimediler* çekimli fiili bir beyitte görülmüştür. Fiil yalın hali işaretli katılan olarak yönetmiştir. Yükleme hali *itmekin* sözcüğü ile işaretlenmiştir. Bulunma hali yüzey yapıda işaretlenmiş, ayrılma hali ise seçmeli katılan olarak derin yapıda kalmıştır.

3. GENİŞ ZAMAN

NF YEYÜR-MEN

263-4 yeyür-men

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yeyür- men	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		263-4

NF'te *yeyür-men* çekimli fiiline bir cümlede rastlanmıştır. Yalın hal işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme halinin de işaretlenmediği görülmüştür. Fiil yönelme ve yön halini istemezken bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

GÜLİSTAN YİR MEN

... şaydınıñ fažlasın yir men... (46/12, 13)

...yir-men (60/7)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yir men	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		46-12,13
Yir men	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		60-7

Gülistan'da *yir men çekimli* fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Yalın halde iki cümlede de işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali ilk cümlede *fažlasın* sözcüğü ile işaretlenirken diğer cümlede işaretlidir. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

NF YEMES MEN

297-15 velikîn neçe yıllardın berü yemes-men

141-3 men bu kèçe hêç neerse yemez-men

298-1 satar bolsalar taqı anı bilmedin tenāvul gılsem, tēp yemez-men

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
------	-------	---------	---------	---------	---------	-----	-------------------

Yemes- men,	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		297-15
Yemez- men	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		141-3
Yemez- men	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		298-1

NF'te *yemes-men* fiili 3 cümlede tespit edilmiştir. Yalın halde iki cümlede işaretli bulunurken bir cümlede *men* sözcüğü ile işaretlenmiştir. Yükleme hali yine aynı şekilde iki cümlede işaretli katılan olarak bulunurken ikinci cümlede *neerse* sözcüğü ile işaretlenmiştir. Fiil yönelme ve yön halini almamıştır. Bulunma hali ve ayrılma hali bütün beyitlerde seçmeli katılındır.

KB YİYÜR

164 til arslan turur kür eşikte yatur ayâ ewlig er sak başıñnı yéyür

170 bilip sözlese söz biligke sanur biligsiz sözi öz başını yéyür

966 kara baş yağısı kızıl til-turur neçe baş yédi bu takı ma yéyür

4328 telim halklar öldi bu boğuzı üçün kara yér katında yéyür ot öçün

4563 bu et özke bérme tilek ârzûsın tilek bulsa yéyür idisi başın

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yéyür	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		164
Yéyür	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		170
Yéyür	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		966
Yéyür	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		4328
Yéyür	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4563

KB'de *yiyür* çekimli 5 beyitte tespit edilmiştir. Özne (Yalın hal) beyitlerin birinde zorunlu katılan olarak bulunurken kalan 4 cümlede işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali 4 cümlede sözdiziminde işaretlenirken bir cümlede işaretlidir. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Bulunma hali 4 cümlede seçmeli katılan olarak bulunurken bir cümlede *katında* sözcüğünün varlığı ile işaretlenmiştir. Ayrılma hali bütün beyitlerde seçmeli katılındır.

KB YİR

225 bu iki birikse bolur er tüköl tüköl er ajunuğ temâm yér tüköl

330 bolur ötrü işler bütün hem bışığ biliglig kişiler bışığ yér aşığ

682 bu kut kelse yalñuk kutadur köni tümen ârzû birle talulap yér aş

913 kim erse bu künlük tilese sewinç isizlik kılur ol yarın yér sakınç

1106 tü ni‘met yédiñ me tiriglig yédiñ ölüm yér séni sen usanma üküş

1126 yése todsa kılkı bolur buğrağú kalı karnı açsa bilip yér ağı

1166 oğul kızda ötrü ata yér etin oğul kız atamaz atası atın

1290 negü tér eşit bu köni kılklığ er bu iki ajunuğ köni kılklığ yér

1736 kayusı çerigde kılıç baldu yér kayusı turada yuluğda karır

1740 bayatka bütügli biliglig kişi tegürmiş üdinde tüköl yér aşı

2076 ajun bodnı barça añar kul bolur ajun yér bu begler tilekin bulur

2142 ayâ él tutuğlı ilig saklağú osallık bile yér yégüçi ağı

2156 bu yañlığ-turur barça beglik işi kayusı erej yér kayu öz başı

2233 uluğluk uzun yér kişi kodkısı bedüklükke tegmez bodun katkısı

2296 bedük tutsa köñlin bu sü başlar er séziksiz yağdın bu er berge yér

2355 yağı sançğuka tutğú iki tolum bu iki tolumdın yağı yér ölüm

2456 ukuşluğ yése yér ikigün ajun ukuşluğ atanur atansa tüzün

2463 sakınuk kişi yér kişi kadğusı sakınuk kişi ol kişi edğüsü

2510 adın üç iş ol kör tapuğçı işi küdezmeşe andın özi yér başı

2518 yana aydı bilge büğü sözledi özin tutnumaz er başın yér tédi

2726 kümüş körse altun añar arsıkar idisi başın yér ya baş alsıkar

2845 arığ boldı begler tadusı özi arığ bolmasa aş kaçan yér kozı

2863 negü tér eşitgil köni kılklığ er köni kılkı bolsa ajun bütrü yér

- 2961 isig tumlıg aç tok yadağ hem yalıñ kılıç baldu ok yér ay élig biliñ
- 3009 ajunçika erdem kerek miñ tümen bu erdem bile yér ajunçı cihân
- 3110 ikinci basınçak bodun başlar er üçünçi suk erse bodun bağı yér
- 3143 üküş bolsa ilke basutçı tile él itlür bedük beg yatıp yér küle
- 3211 negü tér eşitgil bu şı'r ayğuçı ikigü yaraşsa asıg yér tuçı
- 3266 begi bolsa edgü bodunka bütün anıñ asğı barça bodun yér kutun
- 3336 kadaş kadğuların kadaş yémese adın yat kaçan yér kadaş bolmasa
- 3539 yana dınka öçlög bu dünyâ neñi yése dünyâ dın yér baka kör munı
- 3554 séni kim yése yér sen âhır etin öçüñni alır sen kara yér katın
- 4078 uluğlukka tegse ukuşsuz kişi idisi başın yér ay ilçi başı
- 4233 adaş tut kişide talusın kedin yawuz bolsa iş tuş ökünç yér kédin
- 4253 tepizlik ig ol bir otatğu uzun yémişi anı yér sızar bu özün
- 4331 tilin sözle yumşak negü kolsa bér bérigli alır kör anıñ asğı yér
- 4417 kamuğ teprenigli tüzü yér oñı yoriğlı aşı ol uçuğlı meñi
- 4664 biregü barır aşka ündeseler aş içgü içer yér negü bérseles
- 4665 yana öz ewiñe okımaz kişi başı büñnü yér ewde yalñuz aşı
- 4666 takı bir kişi körse aşka barır aşın yér anı yandru aşka okır
- 4819 kerek erse bay bol kerek yok çığay tiriglikni yér bu keçer yıl kün ay
- 5242 kayusı kötürmiş bolur küç irinç kayusı çığaylık bile yér sakınç
- 5338 bu dünyâ itiglig bu tirki sanı yoriğlı bu yalñuk neçe yér anı
- 5418 bu halıg bilirdede ukuşluğ kişi negü teg udır inç neteg yér aşı
- 5534 işiñ iş biliglig kişilerke bir kılı bilmesede iş sınıp kadğu yér
- 5886 kaçan yér ilin ol tünermiş kün e sınamış kişig ol sınasa yana
- 6140 uluğlukka esrüp kim ahsumlasa kara yér katında kıyın yér basa

6389 özi igdür ök san özi semritür özi ök etin yér özi yawritur

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		225
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		330
Yér	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		682
Yér	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		913
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1106
Yér	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1126
Yér	+(K)	+(K)		+(K)	Ø (SK)		1166
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		1290
Yér	+(K)	+(K)		+(K)	Ø (SK)		1736
Yér	+(K)	+(K)		+(K)	Ø (SK)		1740
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2076
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2142
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2156
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2233
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	+(K)		2296
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	+(K)		2355
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2456
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2463
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	+(K)		2510
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2518
Yér	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2726
Yér	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		2845
Yér	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2863
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2961
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3009
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3110
Yér	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		3143
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3211
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3266
Yér	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		3336
Yér	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3539
Yér	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3554

Yér	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4078
Yér	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4233
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4253
Yér	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4331
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4417
Yér	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		4664
Yér	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		4665
Yér	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4666
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4819
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5242
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5338
Yér	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5418
Yér	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5534
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5886
Yér	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		6140
Yér	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6389

KB'de *yır* çekimli fiili 48 beyitte tespit edilmiştir. Özne yalın halde 15 beyitte işaretli katılan olarak bulunurken kalan 33 beyitte zorunlu katılan olarak sözdiziminde bulunmuştur. Yükleme hali 4 beyitte işaretli katılan olarak bulunmuştur. Bu halde zorunlu katılan sayısının fazla olduğu görülmüştür. Bulunma hali 5 kez yüzey yapıda belirmiş, diğer örneklerde derin yapıda kalmıştır. Ayrılma halinin yüzey yapıda sadece 3 örnekte belirmiştir.

DLT YÉR

sartnîg azuqî arîg bolsa yol ūzâ yér [I. 63/65] 45. Varak

sart azuqî arîg bolsa yér [I. 286/341] 172. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yēr	+(K) İŞZ	+(K) İŞZ		+(K)	Ø (SK)		45
Yēr	+(K) İŞZ	+(K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		172

DLT'de *yer* fiili iki cümlede bulunmuştur. Bu cümleler incelendiğinde bulunma hali dışında (1 cümlede) açılan istem boşluklarının yüzey yapıda dolmadığı görülmektedir. Fiil yönelme ve yön halini istememektedir.

ATABETÜ'L YİYÜR

120 anın öz tili öz başını yiyür

264 ölür qalür aḥir yiyür duşmanı

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yiyür	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		264
Yiyür	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		120

AH'ta *yiyür* çekimli fiilinin yönettiği ki cümlede yalın halin yüzey yapıda işaretlendiği, yükleme halinin ise bir örnekte yüzey yapıda bulunduğu diğer örnekte ise işaretlenmediği görülmektedir. Fiilin istemi çevresinde açtığı diğer boşluklar da işaretlenmemiştir.

GÜLİSTAN YİR

dem-be-dem ma' nî yimişin taze yir(12/7)

ay niçe fir' avn mağzın tâze yir (80/2)

ya'ni ' âkil yimek yir tirilmek üçün dağı câhil tiri ir yimek üçün (166/13, 167/1, 84a)

...kavusi künde-üç nevbet yimek yir (167/7)

...kögermiş kuru itmek tapup sükker bigin yir (178/10, 11)

aç yarlı tapıp bişi şalgam şişlemiş kaz iti bigin hoş yir (180/8, 9)

hüner körgüzgen ir şehd ü şekker yir (192b/6,)

dağı anasıñ bağarsuğın yir (289/4,)

ol biçâre yük tartıp tiken yir (293/9)

...yir anı özge kilip... (311/5)

on kişi bir sofrada yimek yir (332/2)

ölümün aramayın altun gamın yir (345/7)

münâfık şuhbetinde ni'metîñ yir (349/3)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yir	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		12-7
Yir	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		80-2
Yir	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		166-13 167-1 84a
Yir	+(K)	+(K)İŞZ		+(K)	Ø (SK)		167-7
Yir	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		178-10,11
Yir	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		180-8,9
Yir	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		192b-6
Yir	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		289-6
Yir	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		293-9
Yir	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		311-5
Yir	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		332-2
Yir	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		345-7
Yir	+(K)	+(K)		+(K)	Ø (SK)		349-3

Gülîstan'da *yir* fiili 13 cümlede tespit edilmiştir. Yalın hal 4 cümlede işaretliştir. Kalan 9 cümlede yüzey yapıda zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Yükleme hali 6 cümlede işaretlenirken kalan cümlelerde işaretlidir. Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini istememiştir. Ayrılma hali bütün beyitlerde seçmeli katılan olarak bulunmuştur. Bulunma hali *künde* (167-7) ve *şuhbetinde* (349-3) sözcükleri ile iki cümlede işaretlenirken kalan cümlelerde seçmeli katılıdır.

KB YİMEZ

B4 sakıŝsız bérigli kamuğka rûzî yétürür kamuğni ma yémez özi

1738 bu emgek neçe boğuzı egni üçün tirer neñ yémez ölse emger küçün

2027 osal bolsa begler işin bütrümez osal beg bütün bilgü beglik yémez

2030 bu küçkey kişi kendü beglik yémez bu küçkey küçini bodun kötrümez

2144 kılıç teprer erken yağı tepremez kılıç kınka kirse beg inçlik yémez

3032 er at bolsa begler éli eksümez er at bolmasa beg élin kéc yémez

3766 özüñ todmağınça maña tegmez aş mini todrur öñdün özi yémez aş

6158 kayusu yémez aş özin sızğurur kayu tünle yatmaz adakın turur

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yémez	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		B4
Yémez	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		1738
Yémez	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2027
Yémez	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2030
Yémez	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2144
Yémez	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3032
Yémez	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		3766
Yémez	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6158

KB'de *yimez* çekimli fiili 8 beyitte tespit edilmiştir. Fiil bu cümlelerin 7 tanesinde yalın hali zorunlu katılan olarak yönetmiştir. Kalan bir cümlede işaretlidir. Yükleme hali bir cümlede işaretsizken kalan 7 cümlede yüzey yapıda işaretlenmiştir. Fiil yönelme ve yön halini almazken bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

DLT YEMES

ăç nă yēmăs toq nă tēmăs [I. 74/78] 52. Varak

itqa uwut itsă uldaŋ yēmăs [I. 104/114] 70. Varak

năgin tutar băklăyü özi yēmăs

saranliqin sigtayı altun yigăr [I. 415/501] 251. Varak

aş tatği tüz yoğrın yemăs [III. 22/29] 457. Varak

böri qoşnışin yēmăs [III. 166/220] 542. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yēmăs	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		52

Yēmäs	+(K) İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		70
Yēmäs	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		251
Yēmäs	+ (K)	+ (K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		457
Yēmäs	+ (K)	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		542

DLT’de *yemes* çekimli fiili 5 cümlede tespit edilmiştir. Özne yalın halde bir cümle hariç sözdiziminde zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali 4 cümlede zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Kalan bir cümlede işaretlidir. Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini almamıştır. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

ATABETÜ’L HAKAYIK YİMEZ

262 yıgar yimez içmez tutar berk anı

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yimez	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		262

AH’ta *yimez* çekimli fiili bir cümlede bulunmuştur. Fiil yalın hali işaretli katılan olarak yönetmiştir. Yükleme halinin işaretlenmediği görülmüştür. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön halini istememiştir.

GÜLİSTAN YİMES

yimes it sarkıtın kilip arsalan(174/8)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yimes	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		174-8

Gülistan’da *yimes* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Yalın hal bu örnekte zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Yükleme hali ilk cümlede *it sarkıtın* sözcük grubuyla ile işaretlenmiş, bulunma ve ayrılma hali seçmeli katılan olarak kalmıştır.

NF YEYÜR BİZ

257-6 Bizler ta‘ām yeyür-biz

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yeyür- biz	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		257-6

NF'te *yeyür biz* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Özne yalın halde *bizler* sözcüğü ile işaretlenmiştir. Yükleme halinin de *ta'ām* sözcüğü ile sözdiziminde işaretlendiği görülmüştür. Fiil yönelme ve yön halini istemezken bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

NF YEMEZ SİZ

297-15 Nişe yemez-siz?

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yemez siz	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		297-15

NF'te *yemez siz* çekimli fiili bir cümlede bulunmuştur. Özne yalın halde işaretlenmemiştir. Yükleme hali de işaretsiz katılan olarak bulunmuştur. Fiil yönelme ve yön halini istemezken bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

NF YEYÜRLER

67-3 yigrenü yigrenü öz etlerini yeyürler.

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yeyürler	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		67-3

NF'te *yeyürler* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Özne (yalın hal) işaretlenmemiştir. Yükleme hali *etlerini* sözcüğü ile sözdiziminde işaretlenmiştir. Fiil yönelme ve yön halini istemezken bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

GÜLİSTAN YİRLER

...halvânı dağı bir qurla yirler (216/9)

andan sonra özleri yirler (302/2)

...hakimler yimekni kiç kiç yirler (336/10)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yirler	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		216-9
Yirler	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		302-2
Yirler	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		336-10

Gülîstan'da *yirler* fiili 3 cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleler incelendiğinde özne ilk iki cümlede işaretlenirken son cümlede *hâkimler* sözcüğü ile işaretlenmiştir. Yükleme hali bütün beyitlerde zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön istememiştir.

GÜLİSTAN YİMESLER

...kâşır-ı himmet kâfir-i ni' met mâl yıgarlar dağı yimesler... (316/8, 9)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yimesler	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		316-8,9

Gülîstan'da *yimesler* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Fiil yalın hali işaretlenirken yönetmiştir. Yükleme hali katılan olarak işaretlenmiştir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön halini istememiştir.

4.GELECEK ZAMAN ÇEKİMİ

NF YEMEGEY-MEN

268-5 hergiz toya yemegeymen

298-7 yemegeymen, meger mu' ayyen bilsem halallığını, andın soñ yegeymen

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yemegeymen	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		268-5
Yemegeymen	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		298-7

NF'te *yemegey-men* çekimli fiilin açtığı istem boşluklarının hiçbiri yüzey yapıda işaretlenmemiştir.

GÜLİSTAN YİGEY-MEN

Sen saşınma kim yigey-men kayğu ol dem cân için (112/6)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yigey- men	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		112-6

Gülistan'da *yigey-men* çekimli fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Fiilin açtığı istem boşlukları işaretlenmemiştir.

GÜLİSTAN YİGEYSEN

Soşudan kayğusun yigey-sen (125/8)

ay şâlib-i rızķ oltur kim yigey sen (344/12)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yigey-sen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	+(K)		125-8
Yigey-sen	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		344-12

Gülistan'da *yigeysen* çekimli fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Yalın hal iki cümlede de işaretlenmemiştir. Yükleme hali ilk cümlede zorunlu katılan olarak *kayğusun* sözcüğü ile işaretlenirken diğer cümle işaretsiz katılan olarak bulunmuştur. Fiil yönelme ve yön halini istemezken bulunma halini seçmeli katılan olarak almıştır. Ayrılma hali ilk cümlede *soşudan* sözcüğü ile işaretlenmiş kalan cümle seçmeli katılan olarak bulunmuştur.

GÜLİSTAN YİMEGEYSEN

rızkını ğaflet bilen yimegey-sen (6/10)

ğaflet bile ni‘met yimegey-sen (6/12)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yimegey-sen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6-10
Yimegey-sen	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6-12

Gülistan’da *yimegeysen* çekimli fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Yükleme hali dışında açılan istem boşluklarının işaretlenmediği görülür.

NEHCÜL FERADİS YÉGEY

354-6 bu Yūsufnı bōri yégey,

435-2 Bu qaçan ekin ekgey taqı qaçan ol ekinni yégey?

138-2 men bu quşnı anıñ yégeyim,

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yégey	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		354-6
Yégey	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		435-2
Yégeyim	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		138-2

NF’te *yegey* çekimli fiili 3 cümlede tespit edilmiştir. Özne yalın halde 2 cümlede zorunlu katılan olarak bulunurken kalan bir cümlede işaretsizdir. Yükleme hali bütün cümlelerde sözdiziminde işaretlenerek zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

GÜLİSTAN YİGEY

yiz ârmüdun yigey bir qıl (61/8)

ni yigey kış (90/10)

irte oğul kız turup ni yigey (146/1)

...dağı alında ni bolsa yigey... (160/4, 5)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yigey	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		61-8
Yigey	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		90-10
Yigey	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		146-1
Yigey	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		160-4,5

Gülstan'da *yigey* fiili 4 cümlede tespit edilmiştir. Fiil yalın hali 3 cümle de işaretli katılan olarak yönetmiştir. Yükleme hali son cümle dışında işaretlenmiştir. Bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

GÜLİSTAN YİGEYLER

...İli altındağları yigeyler (301/12, 13)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yigeyler	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		301-12,13

Gülstan'da *yigeyler* çekimli fiili bir cümlede bulunmuştur. Özne (yalın hal) işaretli katılan olarak derin yapıda bulunurken yükleme hali *il altındağları* sözcüğünün yardımıyla zorunlu katılan olarak yüzeyde işaretlenmiştir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön halini istememiştir.

GÜLİSTAN YİMEGEYLER

iştihâları gâlib bolmayınça ta'âm yimegeyler 165/ 12,13)

FİİL	YALIN	YÜKLEM E	YÖNELM E	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yimegeyler	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		165-12,13

Gülistan'da *yimegeyler* fiili bir cümlede bulunmuştur. Yalın hal işaretlidir. Yükleme hali *ta'âm* sözcüğünün yardımıyla sözdiziminde işaretlenmiştir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön halini almamıştır.

5.EMİR ÇEKİMİ

KB YİYEYİN

1. 2033 uzun él yiyeyin tése ay bögü törü tüz yoritğu bodunuğ kögü

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yiyeyin	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2033

KB'de *yiyeyin* çekimli fiili bir cümlede geçmektedir. Bu cümleye göre yalın hal işaretlidir. Yükleme hali yüzey yapıda işaretlenmiştir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön halini almamıştır.

KB YE

4613 aşığ teñleyü yé yéme aş üküş maña mundağ aydı ukuşluğ küşüş

4823 meniñ kadğımı sen yéme ay kadaş sen öz kadğıñı yé töküp közde yaş

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yé	+(K) İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4613
Yé	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4823

KB'de *ye* fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Özne(yalın hal) ilk cümlede işaretlenmezken ikinci cümlede *sen* sözcüğü ile yüzey yapıda işaretlenmiştir. Yükleme hali iki cümlede de zorunlu katılan olarak bulunmaktadır. Fiil yönelme ve yön halini istemezken bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

DLT YE

yond başın yuvârlap kenki ye [III. 6/8] 448. Varak

yâz oq ye [III. 11/15] 451. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Ye	+ (K)İŞZ	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		448
Ye	+ (K)İŞZ	+ (K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		451

DLT'de *ye* fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlelere göre özne yalın halde işaretlenmemiştir. Yükleme hali ilk cümlede *kenki* sözcüğü ile işaretlenirken ikinci cümlede işaretsizdir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön halini istememiştir.

KB YEGİL

4770 toru ölmegüçe yégil ây kadaş yéme udlayu sen taduñ bolğa baş

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
yégil	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		4770

KB'de *yégil* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Fiilin açtığı istem boşluklarının tümü işaretsiz kalmıştır.

DLT YEGİL

üzüm yegil azu qağun yegil [I. 81/86] 56. Varak

bır çöp yegil [I. 267/318] 160. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yegil	+(K) İŞZ(2)	+(K) İŞZ(2)	E	A	A	N	I 56
Yegil	+ (K) İŞZ	+ (K) İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		160

DLT'de *yegil* fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlelere göre fiil yalın hali işaretli katılan olarak yönetmiştir. Yükleme hali iki cümlede de işaretli katılındır. Fiil yönelme ve yön halini almazken bulunma ve ayrılma hali seçmeli katılındır.

NEHCÜ'L-FERADİS YÉGİL

266-8 taqı ta' amnı az yégil

281-7 Sen taqı yégil.

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yégil.	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		266-8
Yégil.	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		281-7

NF'te *yegil* fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlelere göre özne ilk cümlede işaretli diğer cümlede *sen* sözcüğü ile işaretli durumdadır. Yükleme hali ilk cümlede *ta' amnı* sözcüğü ile işaretlenirken diğer cümlede derin yapıda kalarak yüzey yapıya yansımamıştır. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön hali istememiştir.

GÜLİSTAN YİGİL

yigil sen iy sa' âdetli muzaffer (187/7)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yigil	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		187-7

Gülistan'da *yigil* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleye göre özne (yalın hal) zorunlu katılan olarak yüzey yapıda işaretlenmiştir. Yükleme hali işaretli katılan olarak bulunmuştur. Fiil yönelme ve yön halini almazken bulunma ve ayrılma halini fiil seçmeli katılan olarak almıştır.

KB YÉME

2514 başñ kolsa begler sözin sözleme yana ilke yazma başñnı yéme

4613 aşğ teñleyü yé yéme aş üküş maña mundağ aydı ukuşluğ küsüş

4668 ölüğ ol munı sen tirigke sama katılma muñar sen tiriglik yéme

4770 toru ölmeğüçe yégil ây kadaş yéme udlayu sen taduñ bolğa baş

4823 meniñ kadğumı sen yéme ay kadaş sen öz kadğuñı yé töküp közde yaş

5228 isizlik ağu ol yéme bu ağu ağu yégli bolmaz tiriglik yéğü

6188 yana aydı odğırımı emdi yorı meniñ kadğumı sen yéme ay urı

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yéme	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		2514
Yéme	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		4613
Yéme	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4668
Yéme	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		4770
Yéme	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		4823
Yéme	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5228
Yéme	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		6188

KB'de *yeme* fiili 7 cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleler incelendiğinde özne (yalın hal) dört cümlede zorunlu katılan olarak bulunurken kalan 3 cümlede işaretlidir. Yükleme hali 5 cümlede zorunlu katılan olarak yüzey yapıya yansımıştır. Kalan cümleler derin yapıda gizlenerek işaretli katılan olarak bulunmuştur. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

GÜLİSTAN YİME

...derâhim bolmasa borçka yime (170/5)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yime	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ	+(K)	Ø (SK)	Ø (SK)		170-5

Gülistan'da *yime* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunurken yükleme halinde de işaretlenmemiştir. Fiil yön halini istememiştir. Buna ek olarak bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

KB YİMEGİL

4132 teşi teg yémegil yéme tawrakın silig bolma artuk tişi teg sakın

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yemegil	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		4132

KB'de *yemegil* fiili bir cümlede bulunmuştur. Bu cümleye göre özne (yalın hal) işaretli katılan olarak bulunurken aynı durum yükleme hali için de geçerlidir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön istememiştir.

NEHCÜL FERADİS YEMEGİL

263-2 et yemegil

419-9 Munça ni' meti birle taqı bu bir yığaçdın yemegil

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yemegil	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		263-2
Yemegil	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		419-9

NF'te *yemegil* fiili iki cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlelere göre yalın hal her iki cümlede de işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali bir cümlede işaretli kalmış, bir örnekte ise işaretlenmiştir. Fiil yönelme ve yön halini istemezken bulunma halini seçmeli katılan olarak almıştır. Ayrılma hali ilk cümlede seçmeli katılan olarak bulunmuş, ikinci cümlede *yığaçdın* sözcüğü ile işaretlenmiştir.

GÜLİSTAN YİMEGİL

...köp yimegil (168/8)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yimegil	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		168-8

Gülistan'da *yimegil* fiili bir cümlede geçmektedir. Fiil yalın hali işaretli katılan olarak yönetmiştir. Yükleme hali işaretli katılan olarak derin yapıda bulunmuştur. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak alırken yönelme ve yön halini istememiştir.

KB YÉSÜ

4646 arıĝ it aş içĝü tatıĝlıĝ silig yésü ârzû birle sunuĝlı elig

5395 nasihat kişike kılur ol tusu nasihat tigüle tilese yésü

5396 kalı bu tégüni yéyü bilmese katılma kodu bér küyer ot yésü

FiİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yésü	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		4646
Yésü	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		5395
Yésü	+(K)İŞZ	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5396

KB'de *yésü* fiili 3 cümlede tespit edilmiştir. Yalın hal ilk cümlede işaretlenirken diğer iki cümlede işaretlenmemiş, son cümlede *ot* sözcüğünün yardımıyla zorunlu katılan olarak yüzey yapıda bulunmuştur. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır. Buna ek olarak diğer fiillerde de olduğu gibi yönelme ve yön halini istememiştir.

DLT YÉSÜ

körüp năčük qačmadin

yamar suwin kăčmädiŋ

tawăriŋni sačmadinŋ

yésü sâni âr böri [I. 74/78] 52. Varak

FiİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yesü	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		52

DLT'de *yésü* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleye göre yalın hal ve yükleme hali yüzey yapıda işaretlenmiştir. Fiil bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

GÜLİSTAN YİSÜN

az yisin her yemekni vahtında (166/5)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yisün	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	Ø (SK)		166-5

Gülistan'da *yisün çekimli* fiili bir cümlede bulunmuştur. Fiil bu cümlede yalın hali işaretli katılan olarak yönetmiştir. Yükleme hali *yemekni* sözcüğü ile yüzey yapıda işaretlenmiştir. Fiil bulunma halinde *vahtında* sözcüğünün olması sebebiyle zorunlu katılan olarak işaretlenmiştir. Ayrılma hali bu cümlede seçmeli katılan olarak bulunmuştur. Fiilin yönelme ve yön halini istemediği görülmüştür.

KB YÉMESÜN

5073 uluğluk yémesün ol elgi uzun yanar erse tilde yoritmiş sözün

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yémesün	+(K)	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		5073

KB'de *yémesün* fiili bir cümlede bulunmuştur. Yalın hal zorunlu katılan olarak sözdiziminde bulunmuştur. Yükleme hali *uluğluk* sözcüğü ile işaretlenmiştir. Fiil istemsel olarak yönelme ve yön halini istemezken bulunma ve ayrılma halini seçmeli katılan olarak almıştır.

NEHCÜL FERADİS YÉMESÜN

295-16 Yolda kişiniñ ekinidin yā taqı bağıdın neerse yemesün

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yemesün	+(K)İŞZ	+(K)		+(K)	+(K) (2)		295-16

NF'te *yémesün* fiili bir cümlede tespit edilmiştir. Özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunurken aynı durum yükleme hali zorunlu katılan olarak *neerse* sözcüğü ile işaretlenmiştir. Fiil yönelme ve yön halini istememektedir. Diğer eserlerde karşımıza çıkmayan yükleme, bulunma ve ayrılma halinin yüzey yapıda görünmesi burada görülmektedir. Bulunma hali *yolda* sözcüğü ile ayrılma hali ise *ekinidin* ve *bāğıdın* sözcükleri ile işaretlenmiştir.

NF YEMED

33-16 Yā Resūlallāh, mēndin yēmeñ

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yemeğ	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		33-16

NF'te *yémeng* fiili bir cümlede bulunmuştur. Bu cümlede özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali de yüzey yapıda işaretlenmemiştir. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Bulunma hali seçmeli katılan olarak bulunurken ayrılma hali *méndin* sözcüğü ile işaretlenmiştir.

NEHCÜL FERADİS YÉSÜNLER

107-16 Ançaqa tegi şabur qılaling kim bu oğlanlar bu ta'āmdın yésünler

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yésünler	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		107-16

NF'te *yésünler* fiili bir cümlede bulunmuştur. Fiil yalın hali zorunlu katılan olarak yönetmiştir. Yükleme hali işaretli katılan olarak derin yapıda bulunmuştur. Fiil yönelme ve yön halini istememiştir. Bulunma hali seçmeli katılan olarak bulunurken ayrılma hali *ta'āmdın* sözcüğü ile işaretlenmiştir.

Ye- İle Kurulan Birleşik Fiillerin İstemi

Ye- fiiliyle kurulan ve yukarıda konu ettiğimiz yemek *ye-* ve ta' am *ye-* gibi tarafımızdan ayrı değerlendirilen yapılar dışında deyimleşmiş olan *nedāmat yé-*, *hāyr yé-*, *pişīman yé-*, *gam yé-*, *(tilek) ārzū yé-* gibi birleşik fiil yapıları bulunmaktadır. Bu birleşik fiillerden sadece *nedāmat yé-* fiilinin *ye-* basit fiiline göre istemsel boşluklarında değişiklik olmuştur. Diğer birleşik fiillerin anlamsal değişikliklerine rağmen istemlerinde değişme olmamıştır. *Nedāmat yé-* birleşik fiilinde *ye-* fiilinde açılmayan yönelme hali boşluğu açılmıştır (434-13).

16-6 nedāmat yégey-sen

45-17 Andın soñg üküş nedāmat yédi

122 biligsizlik içre xanı hāyr yidi

194-5 Yana bir qaç eyyāmdın soñg bu boyağçı pişīman yédi,

...iliñdegi nağd kitse köp zahmetler çekip nedāmet yige-y-sen (284/ 2,3)

bu kün tañda üçün câhil yimes ğam (284/10)

kirek kim soñra nedâmet yigeý (294/2)

ķış ferâgat bolup yimegeý ğam (303/8) (Gülistan)

...nedâmet yimegil (323/6)

425-5 üküş nadâmat yêgeý-sen

434-13 Şaqîq andağ ayġanınġa nadâmat yêdi

567 kamuġka tusulur kör erdemlig er bu erdem bile er tilek ârzû yér

2709 yumıtsa kayuda bu üç törlüg er tilekin bulur er tümen ârzû yér

4072 bu kurka tegip er tapınsa birer idi ked tusulur begi ârzû yér

5887 kalı ârzû yér ol törü bérgüçi köni yalġanıġ adra tutmaz tuçı

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yêgeý-sen	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		16-6
Yemediñiz	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		25-10
Yêdi	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		45-17
Hayr-yidi	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		122
Yêdi	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		194-5
Yigeý-sen	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		284-2,3
Yigeý	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		294-2
Yimegil	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		323/6
Yimegeý	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		303-8
Yêgeý-sen	+(K)İŞZ	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		425-5
Yêdi	+(K)	+(K)İŞZ	+(K)	Ø (SK)	Ø (SK)		434-13
Yér	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		567

Yér	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		2709
Yér	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		4072
Yér	+(K)	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		5887

1.5. UĞI- /UYU- FİİLİNİN İSTEMİ

1. GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMAN

KB UDIDI

3837 ajun türtti yüzke kömür teg boduğ körür köz yumuldı udıdı oduğ

5671 namâz kıldı yattı töşekke kirip bir ança udıdı ol ança érip

5672 bir ança udıdı bir ança oduğ kopa keldi saknu toğa keldi toğ

5673 töşek koldı yattı udıdı uzun belliñlep odundı özi yalñuzun

5826 töşek koldı yattı bir az inçrünüp udıdı bir ança süçig amrulup

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Udıdı	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	3837
Udıdı	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	5671
Udıdı	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	5672
Udıdı	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	5673
Udıdı	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	5826

KB'de *udı-* fiilinin görülen geçmiş zaman çekimi olan *udıdı* fiili için 5 beyit tespit edilmiştir.

Özne yalın halde dört cümlede işaretlenirken, kalan bir cümlede zorunlu katılındır.

Fiilin yükleme halini istemediği gözlemlenmiştir. Buna ek olarak *udıdı* fiili yönelme ve bulunma hali ekini tüm beyitlerde seçmeli katılan olarak almıştır. Fiilin ayrılma ve yön halini de almadığı gözlemlenmiştir.

NEHCÜL FERADİS UDİMADI

191-3 Kêçe erteke tegi Naşr ibnü Muḥammed uğımadı, bir müngüşte ol namāz qıldı taqı bir müngüşte cāriyası namāz qıldı.

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Udımadı	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	191-3

NF'te *udıdı* fiili bir beyitte tespit edilmiştir. Bu beyite göre özne yalın halde zorunlu katılan olarak bulunmuştur. *Udı-* fiili istemsel olarak bir özne istemektedir. Ancak her zaman yüzey yapıda işaretlenmemektedir. Burada zorunlu katılan olarak yansımış olması önemlidir. Yükleme, ayrılma ve yön halini istemeyen fiil yönelme ve bulunma halini seçmeli katılan olarak almıştır. KB ve NF'te *udı-* fiilinin görülen geçmiş zamanın III. tekil kişi ekli çekiminde olumlu ve olumsuzluğa rağmen bir fark ortaya çıkmadığı görülmektedir.

2. GENİŞ ZAMAN

NEHCÜL FERADİS UDİMAS-SEN

289-9 hêç uğımas-sen

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Udımas-sen	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	289-9

NF'te bir beyitte tespit edilen *Udımas-sen* fiili incelendiğinde yalın halde öznenin işaretsiz katılan olarak bulunduğu görülmüştür. Fiilin geçtiği diğer eserlerdeki örneklerde görüldüğü gibi yükleme, ayrılma ve yön hali eki almama durumu burada da kendini göstermiştir. Fiil yönelme ve bulunma halini ise seçmeli katılan olarak almıştır.

KB UDİR

447 osal arşıkâr kör osalın udır osal bolma saklan ay kılkı kadir

2182 séziksiz kerek boldı begke vezîr edgü bolsa beg inçin udır

2260 bu yañlığ bulunsa ay ilig vezîr begin inçke tegrür karası udır

5418 bu halığ bilird e ukuşluğ kişi negü teg udır inç neteg yér aşı

6143 bu devlet esürtse adın adlumaz ölüm tutmağınça udır odnumaz

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Udır	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	447
Udır	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	2182
Udır	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	2260
Udır	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	5418
Udır	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	6143

KB'de *uyu* fiilinin geniş zaman çekimli hali olan *udır* fiili 5 beyitte tespit edilmiştir.

Bu incelemelere göre bu beş beyitten üçünde özne yalın halde zorunlu katılan olarak yüzey yapıda görünmektedir. Geriye kalan iki fiilin işaretli katılan olarak derin yapıda gizlendiği görülmektedir. Fiil yükleme hali ekini sözdizimsel, anlamsal ve mantıksal olarak istememektedir. Buna ek olarak ayrılma ve yön hali ekini de almamıştır. Fiil yönelme ve bulunma hali ekini tüm beyitlerde seçmeli katılan olarak bulundurmıştır.

KB UDİR MU

6405 udır mu üni yok ya tınmaz tını negü erki hâli biligli kanı

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Udırmu	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	6405

KB'de *udır mı* fiili bir beyitte tespit edilmiştir. Bu beyitte yalın hal işaretli katılan olarak bulunmaktadır. Yükleme, ayrılma ve yön hali eki almayan fiil yönelme ve bulunma hali ekini seçmeli katılan olarak almıştır.

KB UDIMAZ

17 yorımaz ne yatmaz udımaz oduğ ne meñzeg ne yañzağ kötürmez boğuğ

4782 tilegli udımaz tile tınmağıl tilep bulmadım tép titip yanmağıl

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Udımaz	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	17
Udımaz	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	4782

Udımaz fiili KB’de 2 beyitte tespit edilmiştir. Bu cümlelere göre 2 fiil de derin yapıda bulunan ancak yüzey yapıda gizlenen öznelere yalın halde işaretsiz katılan olarak istemektedir. Yükleme, ayrılma ve yön halini almadığı tespit edilen fiil yönelme ve bulunma hali ekini seçmeli katılan olarak bulundurmıştır.

GÜLİSTAN UYUR

...evle vakt bir zâlim uyur (40/4)

...halayık yatıp uyur (105/10)

bu benî âdem yatıp gâfil uyur (127/10)

FİİL	YALIN	YÜKLEM E	YÖNELM E	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Uyur	+(K)		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	40-4
Uyur	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	105-10
Uyur	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	127-10

Gülistan’da 3 beyitte tespit edilen *uyur* fiilinin yalın halde diğer eserlerdeki genel görünüşün aksine zorunlu katılan olarak yüzey yapıda kendini gösterdiği tespit edilmiştir. Yükleme, ayrılma halini istemeyen fiil, bulunma halini iki cümlede seçmeli katılan olarak bir cümlede ise yüzey yapıda zorunlu katılan olarak söz diziminde yüzey yapıya katmıştır.

GÜLİSTAN UYUMAS

ikki kiçe uyumas ol kim boğaz esiri (337/2)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Uyumas	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	337-2

Gülistan'da *uyumas* fiili tek bir beyitte tespit edilmiştir. Bu beyite göre yalın hal zorunlu katılan olarak yüzey yapıda görünmektedir. Fiil yükleme ve ayrılma halini almamıştır. Bulunma ve yönelme hali ise seçmeli katılan isteme dâhil olmuştur.

GÜLİSTAN UYURLAR

niçeler ol muğaylânınñ túbünde kiçeler hoş uyurlar terk itip cân (111/ 6,7)

FİİL	YALIN	YÜKLEM E	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Uyurlar	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	111- 6,7

Gülistan'da *uyurlar* fiili tek bir cümlede tespit edilmiştir. Bu cümleye göre özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunmuştur. *Uyu-* fiili istemsel yükleme ve ayrılma hallerini almadığı için bu cümlelerde de almadığı görülmüştür. Yönelme halini seçmeli olarak alan fiilin bulunma halini zorunlu katılan olarak bulundurduğu tespit edilmiştir.

3. EMİR ÇEKİMİ

KB UDIMA

3786 usanma ay ilig udıma odun özüñde kédin edgü atñ kodun

5148 yawa kıldıñ erse tiriglik kalı ökünç birle tün kün udıma ulı

5234 udıma bu ğaflet bile ay ilig esürme bu beglik bile ay silig

5310 usanma oduğ tur udıma odun udır köz oduğ tut unıt bu unı

6643 tiliñ tıd boğuz yığ udıma üküş közüñ yum kulak tu bir inçin tur a

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Udıma	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	3786
Udıma	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	5148
Udıma	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	5234
Udıma	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	5310
Udıma	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	6643

KB’de *udıma* fiili 5 beyitte tespit edilmiştir. Bu beyitlerin hepsinde özneler yalın halde işaretli katılan olarak bulunmuştur. Emir cümlelerinde özne yapandır ve bu cümleler sözdizimsel, anlamsal ve mantıksal açıdan bir özne bulundurmamak zorundadır. Cümlelerde özne yüzey yapıda görünmemiş, derin yapıda gizlenmiştir. Fiil yükleme ve ayrılma hali almama durumunu bu cümlelerde de sürdürmüştür. Fiil yönelme ve bulunma hali ekini ise seçmeli katılan olarak bulundurmıştır.

NF UDIGİL

266-8 taqı az uğıgıl

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Udıgıl	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	266-8

NF’te bir beyitte tespit edilen *udıgıl* fiili incelendiğinde yalın halde işaretli katılan olarak bulunduğu tespit edilmiştir. Yükleme, ayrılma hali almayan fiil, yönelme ve bulunma halini seçmeli katılan olarak bulundurmıştır.

NF UDIMAGİL

71-6 Bu keçe erteke tegi uğımağıl

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Udımağıl	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	71-6

NF’te bir beyitte tespit edilen *udımagıl* fiili incelendiğinde özne yalın halde işaretli katılan olarak bulunmuştur. Diğer eserlerde de görüldüğü gibi yükleme ve ayrılma halini almayan fiil bulunma ve yönelme hali ekini seçmeli katılan olarak almıştır.

1.6.YAT- FİİLİNİN İSTEMİ

1. GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMAN

NF YATTIM

137-2 keçe yattım.

272-2 Taqı ol keçe yattım

289-11 anam töşekinge kirip yattım

414-16. Uyqu galaba qıldı erse yattım

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yattım	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	137-2
Yattım	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	272-2
Yattım	+(K)İŞZ		+(K)	Ø (SK)		Ø (SK)	289-11
Yattım	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	414-16

Yattım fiili NF ’te dört cümlede tespit edilmiştir. Bu cümlelere göre yalın hal işaretli katılan olarak bulunmaktadır. Fiil yükleme halini istememektedir. *Yattım* çekimli fiili yönelme halini 3 örnekte seçmeli katılan olarak alırken bir örnekte zorunlu katılan olarak bulundurmıştır. Fiil bulunma ve yön halini tüm beyitlerde seçmeli katılan olarak almıştır.

GÜLİSTAN YATTIM

uykusuzlukdan yürümege takatim kalmayın tüşüp yattım (110/ 12,13)

mağrib vaktin bir ağaç tübüne yitip yattım (272/9)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yattım	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	110-12,13
Yattım	+(K)İŞZ		+(K)	+(K)		Ø (SK)	272-9

Yattım fiilini incelediğimizde 2 yerde bulunduğunu görüyoruz. Bu iki beyitte de yalın hal işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali istemsel olarak kabul edilmemektedir. Yönelme hali ise bir cümlede seçmeli katılan olarak diğer cümlede ise zorunlu katılan olarak görülmektedir.

KB YATTI

489 muñadı muyanlıkta tüşti barıp kéçe yattı anda tünedi serip

952 kıyiksız tapuğ kıldı anda naru tüni yattı yatğakta kündüz öri

1056 tutup çaldı yérke ağır ig kelip töşekke kirip yattı muñluğ ulıp

1606 tapındı kéçe tañda tepremedi tünin yattı yatğak aş anda yédi

3285 turup yundı kıldı bu yatğu namâz töşek koldı yattı udıp bardı az

3835 atın mindi ögdülmiş ewre yanıp ewiñe kelip tüşti yattı tınıp

3838 töşek koldı yattı kör ögdülmiş e udıp bardı ança kötürdi baş a

3950 töşek koldı yattı sakındı özün negü sözlegüsi kadaşı közün

4887 yunup kıldı yatğu namâzın turup töşek koldı yattı yarağın körüp

4890 yana yattı ança usı kelmedi kezigliğ kişi teg közin yummadı

4891 usuz yattı saknu bir ança oduğ kalık kırtışı tuttı kâfûr boduğ

4962 yédi içti yundı yetürdi namâz töşek koldı yattı udıp bardı az

4964 oduğ yattı ança anı tıñlayu awındı ol ünke turup tañlayu

5661 kéçe yattı erte turup yundı kör atın mindi ilig tapa bardı kör

5671 namâz kıldı yattı töşekke kirip bir ança udıdı ol ança érip

5673 töşek koldı yattı udıdı uzun beliñlep odundı özi yalñuzun

5674 yumulmadı yandru ikile közi oduğ yattı saknu irikti özi

5706 telim yattı inçin tilekçe turu bu kün tursu emdi adakın öri

5826 töşek koldı yattı bir az inçrünüp udıdı bir ança süçig amrulup

5940 k ce yattı erte yana atlanıp turup karşıka kirdi attın  nip

6212 töşek koldı yattı usı kelmedi sakınç kad u birle közin yummadı

6421 kelip tüşti kirdi ewi e yorıp yedi içti yattı bir an a serip

FİİL	YALIN	Y�KLEME	Y�NELME	BULUNMA	AYRILMA	Y�N	BEYİT NUMARASI
Yattı	+(K) İŞZ		� (SK)	+(K)		� (SK)	489
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	+(K)		� (SK)	952
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	� (SK)		� (SK)	1056
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	� (SK)		� (SK)	1606
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	� (SK)		� (SK)	3285
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	� (SK)		� (SK)	3835
Yattı	+(K)		� (SK)	� (SK)		� (SK)	3838
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	� (SK)		� (SK)	3950
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	� (SK)		� (SK)	4887
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	� (SK)		� (SK)	4890
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	� (SK)		� (SK)	4891
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	� (SK)		� (SK)	4962
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	� (SK)		� (SK)	4964
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	� (SK)		� (SK)	5661
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	� (SK)		� (SK)	5671
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	� (SK)		� (SK)	5673
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	� (SK)		� (SK)	5674
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	� (SK)		� (SK)	5706
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	� (SK)		� (SK)	5826
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	� (SK)		� (SK)	5940
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	� (SK)		� (SK)	6212
Yattı	+(K)İŞZ		� (SK)	� (SK)		� (SK)	6421

KB'de *yattı* fiili 22 beyitte tespit edilmiştir. Bu fiillerin sadece bir tanesi yalın halde zorunlu katılan olarak bulunmakla birlikte geriye kalan 21 fiil derin yapıda olan ancak y zey yapıda g r nmeyen özneleri işaretsiz katılan olarak göstermiştir. Yükleme hali eki almayan fiil, yönelme halini ise bütün beyitlerde seçmeli katılan olarak bulundurmυřtur. Bulunma hali 20 beyitte seçmeli katılan olarak bulunurken 2 fiilde zorunlu katılan olarak yüzey yapıda ortaya çıkmıştır. Fiil y n halini tüm beyitlerde seçmeli katılan olarak yansıtımtıştır.

DLT YATTI

är yatti [II. 252/313] 422. Varak

är öñrä yatti [III. 279/377] 609. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yattı	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	422
Yattı	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		+(K)	609

Yatti fiiline DLT'de iki yerde rastlanmıştır. İki beyitte de özne yalın halde zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Yükleme ve ayrılma hali eki almayan fiil yönelme ve bulunma hali ekini seçmeli katılan olarak bulundurmıştır. Beyitlerden ilkinde yön hali eki seçmeli katılan olarak bulunurken diğer beyitte *öñrä* sözcüğünün yardımıyla yön hali eki zorunlu katılan olarak bulunmuştur.

NF YATTI

196-9 Bir qaç eyyām zindānda yattı.

223-5 taqı yattı,

238-2 taqı bēhūş bolup yattı.

258-6 soñra yattı.

267-7 peygambar ʿas bir kēçe arpa etmekini toya yēdi erse, uyqu ğalaba qıldı taqı yattı uyıdı erse, ol kēçe virdini qılu

299-14 Ol kēçe yattı,

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yattı	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	196-9
Yattı	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	223-5

Yattı	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	238-2
Yattı	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	258-6
Yattı	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	267-7
Yattı	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	299-14

Yattı fiili NF’te 6 cümlede tespit edilmiştir. Bu altı fiilin 4 tanesi yalın hali işaretli katılan olarak almıştır. Geriye kalan 2 fiil de ise yalın hal zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Yükleme hali istemeyen fiil, yönelme halini tüm beyitlerde seçmeli katılan olarak almıştır. Ayrılma hali eki almayan fiil, yön hali ekini tüm beyitlerde seçmeli katılan olarak almıştır.

GÜLİSTAN YATTI

ol tacir ölüm hâline tüşüp yattı (115/11,12)

köp yidi dağı su içti uykusu kilip yattı (204/3, 4)

...kirip yattı ol ikkisi bir ivge (276/1)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yattı	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	115-11,12
Yattı	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	204-3,4
Yattı	+(K)		+(K)	Ø (SK)		Ø (SK)	276-1

Gülîstan’da *yattı* fiili 3 cümlede geçmektedir. Bu fiillerden ikisi yalın hali zorunlu katılan olarak bulundururken bir tanesi işaretli katılan olarak bulundurmıştır. *Yattı* fiili genel anlamda yükleme hali eki almadığı için burada da aldığı görülmemiştir. İki fiil yönelme hali ekini seçmeli katılan olarak bulundururken bir tanesi zorunlu katılan olarak bulundurmıştır. Gülîstan’da *yattı* fiili bulunma halini ve yön halini bütün beyitlerde seçmeli katılan olarak bulundurmıştır.

KB YATMADI FİİLİ

38 künün yemedi kör tünün yatmadı seni koldı rabda adın kolmadı

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatmadı	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø(SK)	38

Yatmadı fiilinin olumsuz olan *yatmadı* fiili KB’de bir beyitte tespit edilmiştir. Bu beyite göre yalın hali işaretsiz katılan olarak alan fiil, yönelme, bulunma ve yön halini ise seçmeli katılan olarak işaretlemiştir.

KB YATTIMIZ

3615 ikigün todup teñ keçe yattımız keçip bardı kelmiş künüm sâ‘atı

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yattımız	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	3615

Yattımız çekimli fiili KB’de sadece bir beyitte bulunmuştur. Fiil yalın hali işaretsiz katılan olarak alırken, yönelme bulunma ve yön hali ise seçmeli katılan olarak bulunmuştur.

NEHCÜL FERADİS YATINGİZ

435-7 vaqt bolmadın türüni biraqtıñız taqı yattıñız.

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yattıñız	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	435-7

Yattıñız fiili NF’te bir beyitte tespit edilmiştir. Buna göre fiil yalın hali işaretsiz katılan olarak isterken yönelme, bulunma ve yön halini seçmeli katılan olarak bulundurmıştır.

GÜLİSTAN YATTILAR

mâl ve ni^c met kitürdiler silâhların şişip yattılar (24/7, 8)

ol kün bular bilen yürüdüm kiçe kilip bir hişâr yanında yattılar (102/5,6)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yattılar	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	24-7,8
Yattılar	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	102-5,6

Yattılar fiili iki cümlede tespit edilmiştir. İki cümlede de yalın hal işaretli katılan olarak kendini göstermiştir. Bulunma hali bir cümlede seçmeli katılan olarak bulunurken diğer örnekte ise zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Ayrılma halini almayan fiil yön halini ise seçmeli katılan olarak almıştır.

2. GENİŞ ZAMAN

KB YATUR MEN

3596 ajun tezgünür-men tilekin udu ara aç yatur-men arala todü

5848 men emdi ew içre yatur-men osal işim barça taşın ay bilgi tükel

FİİL	YALIN	YÜKLEM E	YÖNELM E	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatur-men	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø(SK)	3596
Yatur-men	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		+(K)	5848

Yatur-men çekimli fiili eserde iki beyitte tespit edilmiştir. Bu iki beyitte yalın halin birisi işaretli katılan şeklinde diğeri ise zorunlu katılan olarak bulunmaktadır. Yükleme halini almadığı tespit edilen fiil yönelme halini ve bulunma halini seçmeli katılan olarak almaktadır. Bu beyitlerde fiil ayrılma halini almamıştır. Yön hali bir beyitte seçmeli katılan olarak bulunurken diğer örnekte zorunlu katılandır.

NF YATUR SEN

316-2 yatur-sen

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatur sen	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	316-2

Yat- fiilinin geniş zaman ikinci tekil kişi çekimli biçimi *yatur-sen* fiili NF’te sadece tek bir cümlede tespit edilmiştir. Buna göre fiil yalın halde işaretli katılan olarak bulunmaktadır. Yükleme halini istemeyen fiil yönelme, bulunma ve yön hallerini seçmeli katılan olarak almıştır.

NF YATUR MU SEN

186-14 sözümni qabül qılır-mu-sen yā taqı ebedī zindānda yatur-mu-sen?

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatur mu sen	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	186-14

Yatur mu sen fiili NF’te tek bir cümlede tespit edilmiştir. Bu beyit incelendiği zaman fiilin yalın hali işaretli katılan olarak bulundurduğu tespit edilmiştir. Yükleme hali eki almayan fiil yönelme halini seçmeli katılan olarak almıştır. Bulunma hali bir cümlede zorunlu katılan olarak bulunmuştur. . Yön hali eki ise seçmeli katılan olarak bulunmaktadır.

GÜLİSTAN YATUR SEN

melik luṭf bilen uyattı dağı ayttı tur ni yatur sen (259/4)

ni yatur sen (272/11)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatur sen	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	259-4
Yatur sen	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	272-11

Gülistanda ikinci tekil şahıs ekli kullanımı olan *yatur* fiili iki cümlede tespit edilmiştir. İki cümlede de yalın hal işaretli olarak bulunmuştur. Yükleme hali eki almayan fiil yönelme ve bulunma ve yön hallerini seçmeli katılan olarak almıştır.

KB YATUR / YATAR

164 til arslan turur kür eşikte yatur ayâ ewlig er sak başıñnı yéyür

- 211 kişi k nli t ps z teņiz teg-turur bilig yin u sanı t pinde yatur
- 902 kayu neņ u uz bolsa y rde yatur ağı  uz ağır boldı türde yatur
- 988 kara karnı todsa k r ud teg yatur yawa sözke awnur özin semrit r
- 1405 seninde ozakı ajun begleri ajun kodtı bardı yatur k r g ri
- 1419 ediz k n bedizlig sar yıņ kalıp karaņku y r ewde yatur sen ulıp
- 1449 ayur ay tirig sen usanma odun usandım  k n n yatur-men yılın
- 1528 ne muņluđ turur körse yalņuđ  zi yorırda yatar eti kesl r sözi
- 2281 aņar tirl r ötrü k r ersig eren sewüg c n yuluğlap yatur tağ kayan
- 2326  c n ci y reklig kerek k gsi k r yüreksiz yağı körse iglep yatur
- 2577 t g k y z a ığ söz kişig tumlıtur tiriglikte kitmez k n lde yatur
- 2936 ay  beg erej kolma emgek k t r erej birle emgek adakşu yatur
- 3104 bayudı bodun in ke tegdi yatur uluş kend bezendi k n l yilg t r
- 3419 yağı birle tegşıp er atı bedür yağısız kişi atı kopmaz yatur
- 3579 kalı siņmese aş tadu artatur tadu artasa er k r iglep yatur
- 4722 açıp körse erdiņ kara y r katın ne  dr m talular yatur in kın
- 4835 neçe miņ tirig öldi tolup yaştur biziņ kelg mizni k dezip yatur
- 5963 ağır boldı k nli yatur in kın tegip tuş aņar bir ay k nli yakın
- 5974 kadaşını k rdi uzatu yatur  gesin t şenmiş yiņin yastanur
- 6241 anı kim k dez r igin kim k r r ol ig birle yalņuz neg  teg yatur
- 6439 kanı ol k  egli kişiler y rin kula  y r alındı yatur in kın
- 6481 m s lm n karıştı i in et yeş r t kel in ke tegdi bu k fir yatur

FİİL	YALIN	Y�KLEME	Y�NELME	BULUNMA	AYRILMA	Y�N	BEYİT NUMARASI
Yatur	+(K)		� (SK)	+(K)		� (SK)	164
Yatur	+(K)		� (SK)	+(K)		� (SK)	211

Yatur	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	902
Yatur	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	902
Yatur	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	988
Yatur	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	1405
Yatur	+(K)		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	1419
Yatur	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	1449
Yatur	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	1528
Yatur	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	2281
Yatur	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	2326
Yatur	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	2577
Yatur	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	2936
Yatur	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	3104
Yatur	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	3419
Yatur	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	3579
Yatur	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	4722
Yatur	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	4835
Yatur	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	5963
Yatur	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	5974
Yatur	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	6241
Yatur	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	6439
Yatur	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	6481

KB'de *yatur* fiili yalnızca bir beyitte *yatar* şeklinde geçmektedir. Bu fiil için 22 beyit incelenmiştir. *Yatur* fiilinin 11 tanesi yalın halde zorunlu katılan olarak yüzey yapıda bulunmuştur. Geriye kalan 11 fiil seçmeli katılan olarak bulunmaktadır. *Yatur* fiili burada da diğer incelenen eserlerde olduğu gibi yükleme hali ekini almamıştır. *Yatur* fiili yönelme halini tüm beyitlerde seçmeli katılan olarak almıştır. Bulunma hali 6 beyitte zorunlu katılan olarak bulunmakta geriye kalan 16 örnek de ise seçmeli katılan olarak bulunmaktadır.

NEHCÜ'L FERADİS YATUR

18-7 Baqar şişip ʿ avratı açılıp fazîhat bolup yatur.

22-5 Qoylar birle baru bilmedin munda yatur

136-11 bir kimerse yatur

137-5 anıñ qarğısı bolğusı turur, tıp çaqıru yatur.

370-12. Baqarlar bir kişi ölüp yatur

393-13 tağı tağ üñürü qatınğa keldi erse, baqar tağ üñürü içinde bir arslan yatur.

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatur	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	18-7
Yatur	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	22-5
Yatur	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	136-11
Yatur	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	137-5
Yatur	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	370-12
Yatur	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	393-13

NF'te altı beyitte *yatur* fiili olduğu tespit edilmiştir. Bu cümleler incelendiğinde altı fiilin yalın hali iki örnekte yüzey yapıda zorunlu katılan olarak aldığı geride kalan dört örnek de ise seçmeli katılan olarak istediği görülmüştür. Yükleme halini almayan fiil yönelme halini seçmeli katılan olarak almıştır. Bulunma hali için beş cümlede seçmeli katılan olarak bulunurken, bir örnekte zorunlu katılan olarak belirlemiştir. Ayrılma hali eki almayan fiil yön halini tüm cümlelerde seçmeli katılan olarak bulundurmıştır.

GÜLİSTAN YATUR

niçe müflis zukâklarda yatur aç (48/13)

kim uryân kum içinde kirip yatur (175/13)

bir kis tolı inçü yatur (178/4)

bir yirde kurı süñükler' yatur (190/2,3)

kâzining kadağı ilinde dağı şâhid yanında terennüm bile oturup tana^ç um bilen yatur (256/11, 12)

şâhid oturur kadah sınıp şarâb tökülüp kâzi esrük ħarâb yatur (259/3)

... vali habsinde yatur (290/8)

köp yigenler yatur bahâyim tig (300/9)

guşsa birlen kiçe yatur ol kim irte yanında bolmasa dirhem (303/5, 6)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatur	+(K)		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	48-13
Yatur	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	175-13
Yatur	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	178-4
Yatur	+(K)		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	190-2,3
Yatur	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	256-11,12
Yatur	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	259-3
Yatur	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	290-8
Yatur	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	300-9
Yatur	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	303-5,6

Yat- fiili anlamsal olarak açtığı istem boşluğunda yalın durumda ve bulunma durumunda zorunlu bir üyeye ihtiyaç duyar. Buradan hareketle beyitlerin bazılarında zorunlu katılan olarak yüzey yapıda belli olan özne bazı beyitlerde işaretlenmemiş bir şekilde derin yapıda gizlenmiştir.

Yat- fiilinin geniş zaman eki almış hali olan *yatur* *Gülistan*'da dokuz yerde geçmektedir. İncelenen dokuz cümledeki *yatur* fiillerinin altı tanesinin yalın halde ve yüzey yapıda zorunlu katılan olarak özneyi (eyleyen) aldığı tespit edilmiştir. Geriye kalan üç örnekte ise özne derin yapıda işaretli bir şekilde kalmıştır. *Yat-* fiili Türkiye Türkçesinde olduğu gibi incelenen metinlerde de yükleme halini istememiştir. Geniş zaman ekli fiil yönelme halini istemesine rağmen *Gülistan*'daki örneklerde her zaman seçmeli katılan olarak kalmıştır. Dokuz fiilin beşi bulunma halini zorunlu katılan olarak almış geri kalan dört fiil ise bulunma halini seçmeli olarak istemiştir. *Yatur* çekimli fiili yön halini *Gülistan*'daki bütün örneklerde seçmeli katılan olarak bulunmuştur.

KB YATMAZ

17 yorımaz ne yatmaz udımaz oduğ ne meñzeg ne yañzağ kötürmez boduğ

6158 kayusu yémez aş özin sızğurur kayu tünle yatmaz adakın turur

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatmaz	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	17
Yatmaz	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	6158

Yatmaz çekimli fiili Kutadgu Bilig’de iki beyitte tespit edilmiştir. Bu iki beyite göre yalın hal bir cümlede işaretli katılan olarak bulunurken diğer örnekte zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Yükleme halini istemeyen fiil, yönelme, bulunma ve yön halini seçmeli katılan olarak bulundurmıştır.

DLT YATMAS

tāzāk qārda yatmās

ādgü ēsīz qatmās [I. 322/385] 194. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatmas	+ (K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	30

Yatmas çekimli fiili DLT’de bir yerde tespit edilmiştir. Bu örnekte yalın hal işaretlenmişken, yönelme, bulunma ve yön hali seçmeli katılan olarak derin yapıda kalmıştır.

NF YATMAZ

186-5 Bu ol kişi turur kim kēçe hergīz yatmaz

186- 7 yatmaz t̄ā‘at ve ‘ibādat qılır tēseler taqı men yatsa-men, anlarını yalğanlamış bolğaymen, tēr erdi. Umayya oğlanları

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatmaz	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	186-5
Yatmaz	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	186-7

Yatmaz fiili NF’te iki cümlede bulunmaktadır. Bu beyitler incelendiğinde yalın halin bir işaretli bir de işaretli katılan olarak bulunduğu görülür. Yükleme ve ayrılma hali almayan fiiller yönelme, bulunma ve yön hallerini seçmeli katılan olarak almışlardır.

NF YATMAS- MU

Men ewdeki hādimleridin sorar erdim kim özi kēçe yatmas mu?

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatmas- mu	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	190, 15

Yatmas mu fiili Nehcül Feradis'te bir cümlede bulunmaktadır. Bu cümleye göre fiil yalın hali zorunlu katılan olarak almış, yönelme, bulunma ve yön halleri ise seçmeli katılan olarak cümlelerde belirmemiştir.

KB YATURLAR

4723 ne begler yaturlar kara yér bolup ne bilge bǔgü sızdı yérde ölüp

5340 uluğ toy bakıp kör yaturlar küdü okır bizni barğu séziksiz udu

6402 bu kün kör neçe toğmaduk teg bolup kara yér katında yaturlar ölüp

6404 itiglig sarây ordu karşı kodup yağız yér tōşenip yaturlar küdüp

6407 ökünçün yaturlar kör inçıklayu küsep edgülükni miñ ârzû yéyü

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELM E	BULUNM A	AYRILM A	YÖN	BEYİT NUMARAS I
Yaturlar	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	4723
Yaturlar	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	5340
Yaturlar	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	6402
Yaturlar	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	6404
Yaturlar	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	6407

Yaturlar fiili KB'de beş beyitte geçmektedir. Bu beş beyitin üçünde fiil yalın hali işaretsiz katılan olarak yönetirken ikisinde zorunlu katılan olarak istemiştir. Yönelme hali bakıldığında tüm beyitlerde seçmeli katılan olarak bulunmuştur. Bulunma hali ise dört beyitte seçmeli katılan olarak bulunurken bir örnekte zorunlu katılan olarak bulunmaktadır. Yön hali tüm beyitlerde seçmeli katılan olarak bulunmaktadır.

NF YATURLAR

172-16 birini quçmışlar taqı yaturlar.

344-7 cānvarlar kelip tört yanında baqıp yaturlar.

391-13 Bukün cümle sügük bolup yaturlar.

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yaturlar	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	172-16
Yaturlar	+(K)		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	344-7
Yaturlar	+(K)		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	391-13

Yaturlar fiili NF’te üç cümlede tespit edilmiştir. Bu beyitler incelendiğinde fiillerden ikisinin yalın hali zorunlu katılan olarak bulundurduğu, birini ise işaretsiz katılan olarak aldığı tespit edilmiştir. Fiil yönelme halini seçmeli katılan olarak bulundurmıştır. Bulunma hali eki iki örnekte seçmeli katılan olarak bulunurken diğer örnekte ise zorunlu katılan olarak yüzey yapıda bulunmuştur. Ayrılma hal eki almayan fiiller yön halini seçmeli katılan olarak almışlardır.

3. GELECEK ZAMAN

NF YATGAY-MEN

374-11 murdār ölügse tæg bolup yatğay-men.

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatğay- men.	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	374-11

Yatğay men fiilinin NF’te bir örneğine rastlanmıştır. Bu örneğe göre fiil yalın hali işaretsiz katılan olarak isterken, yükleme ve ayrılma hali almamıştır. Fiil yönelme, bulunma ve yön halini seçmeli katılan olarak istemiştir.

GÜLİSTAN YATKAY-MEN

men ğaflet uykusunda yatğay men (127/4)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatkay men	+(K)		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	127/4

Yatkay fiili Gülistan'da bir beyitte tespit edilmiştir. Bu çekimli fiil yalın hali zorunlu katılan olarak bulundurmıştır. Yönelme halini ise seçmeli katılan olarak bulundurmıştır. Ayrılma hali eki almadığı tespit edilen fiil yön halini de seçmeli katılan olarak bulundurmıştır.

GÜLISTAN YATKAY

her kiçe bir yuvada yatkay (266/9,10)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatkay	+(K)		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	266/ 9,10

Yatkay fiili Gülistan'da bir örnekte saptanmıştır. Bu beyite göre yalın hali zorunlu katılan olarak bulunduran fiil yükleme halini almamıştır. Yönelme halini seçmeli katılan olarak bulunduran fiil, bulunma hali ekini zorunlu katılan olarak almıştır. Fiil yön halini seçmeli katılan olarak istemiştir.

KB YATGU

1427 awınçu sewüglér bile awnur öz kara yér katında yaşıp yatgu tüz

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELM E	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatgu	+(K)İŞZ		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	1427

Yatgu fiili -GU gelecek zaman ekiyle çekimlenmiş bir fiildir. KB'de bir beyitte tespit edilmiştir. Bu beyite göre fiil yalın hali işaretli katılan olarak bulundurmıştır. Fiil, yönelme ve yön halini seçmeli katılan olarak alırken, bulunma hali eki yüzey yapıda zorunlu katılan olarak bulunmuştur.

4. EMİR

DLT YAT-

käldi maña tāt
 aydīm amdi yāt
 quşqa bolup āt
 sani tilār üs böri [I. 38/35] 30. Varak

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yat	+ (K)		Ø (SK)	+ (K)		Ø (SK)	194

Emir III. teklik kişide çekimlenmiş Yat- fiiline DLT’de bir yerde rastlanmıştır. Bu fiil yalın hali zorunlu katılan olarak istemiştir. Yönelme halini seçmeli katılan olarak bulunduran fiilin bulunma hali ekini zorunlu katılan olarak bulundurduğu görülmüştür. Fiil yön halini de seçmeli katılan olarak istemektedir.

NF YATGİL

89-14 Tağarçuqnı Ağmeşniñ ilersükinge bağlap yatgıl,
 260-16 Bir ança tã’ at qılsañ bir ança taqı yatgıl
 289-11 kirip yatgıl,

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatgıl,	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	189-14
Yatgıl,	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	260-16
Yatgıl,	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	289-11

Yat- fiilinin emir eki almış hali olan *yatgıl* fiili NF’te üç beyitte tespit edilmiştir. Bu üç beyitte yalın hal işaretli katılan olarak bulunmuştur. Yükleme ve ayrılma hali almayan fiil yönelme, bulunma ve yön halini seçmeli katılan olarak bulundurmıştır.

GÜLİSTAN YATKIL

ni tefāvüt kılur kim it ürse yüz koyup dost yüzüne yatgıl (258/4, 5)

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatkıl	+(K)İŞZ		+(K)	Ø (SK)		Ø (SK)	258/ 4,5

Yatkıl çekimli fiili Gülistan'da sadece bir cümlede geçmiştir. Bu fiil yalın hali işaretsiz katılan olarak derin yapıda istemiştir. *Yatkıl* fiili yönelme hali ekini zorunlu katılan olarak almakla birlikte bulunma ve yön hali ekini seçmeli katılan olarak bulundurmıştır.

KB YATMA

5005 yorı barğıl emdi sen ewde küdez saña kelge men anda yatma sen az

5793 yuluğ kıl añar emdi cânıñ teniñ udıp yatma tün kün işin kıl anıñ

6083 bu kün yatma emge işiñni itin keçer emgekiñ sen köçerde unt

6558 uzun tünle yatma idike tapın sen odun yığla tınma yazukka basıttım

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatma	+(K)		Ø (SK)	+(K)		Ø (SK)	5005
Yatma	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	5793
Yatma	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	6083
Yatma	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	6558

Yatma fiili KB'de dört beyitte tespit edilmiştir. İncelenen beyitler bu dört fiilden üçünün yalın hali seçmeli katılan olarak bulundurduğunu geriye kalan bir örnekte ise zorunlu katılan olarak bulundurduğunu göstermiştir. Yönelme hali tüm beyitlerde seçmeli katılan olarak bulunmuştur. Bulunma hali dört fiilin üçünde seçmeli katılan olarak bulunurken kalan bir örnekte ise zorunlu katılan olarak bulunduğu görülmüştür. Ayrılma halini istemeyen fiil, yön halini tüm beyitlerde seçmeli olarak bulundurmıştır.

KB YATMAGİL

4114 yana bağdaş ilme yanın yatmağıl ünün katğura sen katğ külmeğil

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatmagıl	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		+(K)	4114

Yatmak fiilinin emir eki ile kullanımı olan *yatmagıl* KB'de sadece bir beyitte geçmektedir. Bu beyitler incelendiği zaman yalın hali işaretli katılan olarak bulundurduğu ve yükleme hali eki almadığı görülmüştür. Ayrılma hali eki almayan fiil yönelme hali eki ve bulunma hali ekini seçmeli katılan olarak bulundurmamıştır.

NF YATALID

190-12 yatalıı

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatalıı	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	190-12

Yatalıı fiiline NF'te bir cümlede rastlanmıştır. Yalın hal işaretli olarak bulunurken, yönelme, bulunma ve yön hali seçmeli katılan olarak derin yapıda kalmıştır.

NF YATMANG

15-9 zīnhār u zīnhār bu kēçe yatmaı

FİİL	YALIN	YÜKLEME	YÖNELME	BULUNMA	AYRILMA	YÖN	BEYİT NUMARASI
Yatmaı	+(K)İŞZ		Ø (SK)	Ø (SK)		Ø (SK)	15-9

Yatmaı fiili NF'te bir cümlede saptanmıştır. Bu beyit incelendiğinde yalın halin işaretli olduğu, yönelme, bulunma ve yön halinin de seçmeli katılan olarak yüzey yapıda gerçekleşmediği tespit edilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Altı temel fiil üzerine yaptığımız istem çalışmasında taramalar sonucunda 1253 örneğe ulaşılmıştır. Taramamızda temel fiillerin basit haldeki çekimlenmiş biçimlerine yer verilmiş, bu fiillerin türemiş biçimleri istemlerinin değişeceği olgusundan hareket edilerek değerlendirilmeye alınmamıştır. Benzer biçimde fiilimsilerle biçimlenmiş olan söz konusu temel fiiller de değerlendirilmeye alınmamıştır. Birleşik fiillerin unsuru olan birleşik fiil yapıları da incelemeye katılmamıştır. Bununla birlikte yer yer istemin değişmesinden dolayı bu birleşik fiil yapılarının durumu hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Şart kipiyle çekimlenmiş fiiller ise şartın bir kip değil bir fiilimsi eki olmasından dolayı incelenmemiştir. İncelemeye aldığımız fiillerin istemsel durumuyla ilgili incelememiz sonucunda elde ettiğimiz sonuçlar aşağıda verilmiştir:

KÖR- FİİLİ

- Kör- fiili taranan eserlerde çeşitli zaman, kip ve kişi ekleriyle toplamda 379 örnekte saptanmıştır. Bu örneklerde kör- fiilinin yalın, yükleme, bulunma ve ayrılma hal boşluklarını açtığı görülmüştür. Yalın hal 272 örnekte +(K)İŞZ olarak kalmış, 107 örnekte ise +(K) şeklinde yüzey yapıda işaretlenmiştir. Yükleme hali 37 örnekte işaretlenmiş, 242 örnekte ise işaretlenmemiştir. Kör- fiilinin söz konusu eserlerde yükleme halini genellikle işaretlenmediğini kolaylıkla söylemek mümkündür. Farklı eserlerden örnekler alındığından bu durumu yazar/yazarların üslubuna veya eser/eserlerin yapısına bağlamaktan çok *kör-* fiilinin isteminin yapısı olarak değerlendirmek istiyoruz.
- Yükleme hali Türkçede iki şekilde işaretlenmektedir. Yükleme hali ekiyle işaretlenmiş isim daha da belirginleşip somutlaşırken yükleme hali eki almamış nesne durumundaki yalın haldeki isim ise nispeten daha örtüldür. Bu anlamda özne ve nesne durumunda bulunan iki yalın haldeki isimden söz etmek mümkündür. Bunların yeri ve hangi halde bulunacakları bağlama ve yüklem açtığı boşluktaki yerlerine göre belirlenmektedir. Yükleme hali eki ise istemsel bakımdan artikelden öte bir değere sahip değildir. Bu nedenle sadece kör- fiili için değil diğer incelemeye konu fiiller için de yükleme halinin işaretlenip işaretlenmediği ek almalarına göre değerlendirilmemiş nesne yalın halde bile işaretlenmişse yükleme hali işaretli sayılmıştır.
- Gülistan metninde *kördüm* çekimli fiili kullanılırken, yükleme hali şartıtcı bir şekilde zorunlu katılan olarak daima yüzeyde görünmüştür. Metnin yazarı *kördüm* çekimli fiilini kullanırken bu eylemin nesnesi olarak yükleme halini almış ismi mutlak şekilde vurgulamak istemiştir. Üç örnek dışında yükleme

halinde bulunan ismin bir insana işaret etmesi bunun özellikle belirtilmiş olduğunu göstermektedir.

- Birleşik fiillerde ortaya çıkan anlam değişikliği dışında *kör-* fiili yönelme ve yön halleri için istemsel boşluk açmamıştır. İncelediğimiz örneklerden ikisinde *kör-* fiilinin yönelme hali için iki örnekte boşluk açtığı görülmüştür. Bunlardan KB'deki 1626. beyitte *kör-* fiilinin yönelme halini istediği biçimde görüle bile, bu halde bulunan isim yönelme durumunu değil sebep bildiren bir eklentiye karşılamaktadır. Yani biçimin eklendiği isme yüklediği işlev ve anlam yönelme değildir.
- DLT'de diğer *kör-* fiillerden farklı olarak yönelme hali *yūzkā* sözcüğünün yardımıyla yüzeyde işaretlenmiştir. Yani zorunlu katılan olarak bulunmaktadır. Bu örnekte anlamın istem üzerindeki etkisini görmek mümkündür. *Kör-* "görmek" anlamına sahipken fiili yönelme halini istememektedir. Bununla birlikte DLT'deki örnekte yönelme halini üstelik yüzey yapıda işaretlemiştir. Bu durum *kör-* fiilinin birincil anlamından çıkarak "*bakmak*" anlamında kullanılmasına bağlıdır. Fiil bu anlamıyla kullanılırken anlamın zorlamasıyla ve istemi değiştirmesiyle yönelme halini almış böylece fiilin açtığı boşluk doldurulmuştur.
- *Kör-* fiili 61 örnekte bulunma halini yüzey yapıda işaretlemiş, 318 örnekte ise derin yapıda kalmıştır. Bulunma hali NF'de, KB ve DLT'ye göre yüzey yapıda daha çok belirmiştir. Bu durum eserin mensur oluşu ve örneklerin çokluğuyla da ilgilidir. NF'de yere bağlı birçok olayın gerçekleşmiş olması bu durumun da yazar tarafından belirtilmek istemesi sonucu da bulunma hali yüzey yapıda daha çok belirmiş olmalıdır.
- Gülistan'da fiil bulunma halini iki cümlede seçmeli katılan olarak bir cümlede zorunlu katılan olarak istemiştir. Bulunma hali 191/2 numaralı cümlede hal ekli bir isimle değil isme gelen bir edatla işaretlenmiştir. Edatların Türkçede hal ekleri gibi kullanılması isimlerin ekler dışında edatlarla da çekimlenmesine olanak sağlamıştır. Edatların istemsel boşlukları nasıl doldurdukları ve bu kullanımın hangi kurallara bağlı olduğu ayrı bir çalışma konusudur.

Ayrılma hali taranan eserlerin tümünde genelde derin yapıda kalmıştır (364 örnekte +(K)İŞZ). 364 örnekte ise işaretlenmiştir. Örneğin Gülistan'da *kördüm* çekimli fiili ayrılma halini sadece 2 cümlede zorunlu katılan olarak bulundurmıştır. Diğer eserlerde ise aynı çekimli fiilin ayrılma halini işaretlenmiş olarak istediği görülmüştür. Gülistan'da *kördi* çekimli fiilinin diğer eserlerden farklı olarak ayrılma hali için açılan istem boşluklarını iki kez yüzey yapıda ortaya çıkardığı

görülmüştür. Bu yönüyle Gülistan metni bu hali yüzey yapıda göstermeyen diğer eserlerden farklıdır.

ÉŞİT- Fiili

- Bu fiili incelediğimiz eserlerde 444 kez çeşitli kip, zaman ve şahıs ekiyle çekimlenerek geçmiştir. Eşit- fiili sadece yalın, yükleme, bulunma ve ayrılma halleri için istemsel boşluklar açmıştır. Yalın hal için açılan istemsel boşlukların sadece 36'sı işaretlenmiştir. 408 örnekte ise yalın hal işaretsiz kalmıştır. *Gülistan'da eşit(me)d/ti* çekimli fiili diğer şahıslarla çekimlenmiş biçimlerine göre yalın hali yüzey yapıda daha çok işaretlemesi yönüyle farklılık göstermektedir. Bu fiilin açtığı diğer istem boşluklarının yüzey yapıda belirmemesi yönüyle ise diğer çekimli biçimlerine benzerlik göstermektedir.
- Yükleme hali için durum yalın halin tersi durumundadır. Eşit- fiilinin yükleme halini genellikle işaretlemiş ve yüzey yapıya çıkarmıştır. Bu durumuyla eşit-fiilinin yükleme halini Tarihi Türk lehçelerinde neredeyse her zaman yüzey yapıda istediğini söylemek mümkündür (394 +(K), 50 +(K)İŞZ).
- Bulunma hali geçen tüm örneklerde sadece iki kez yüzey yapıda bulunmuştur. 442 örnekte ise eşit- fiili bulunma halini derin yapıda seçmeli katılan olarak bulundurmıştır. Ayrılma hali de eşit- fiilinin istemi çerçevesinde genellikle derin yapıda kalmıştır (426 Ø (SK)). 18 örnekte ise yüzey yapıda belirmiştir. Ayrılma hali bir şeyin ya da durumun kaynağının işaretlenmesi gerektiği durumlarda yüzey yapıda işaretlenmiştir. Açılan diğer istem boşlukları ise her zaman işaretsiz kalmıştır. Kutadgu Bilig'de diğer çekimli eşit- fiillerinin aksine eşitgü (kerek) biçimindeki gereklilik kipiyle çekiminde yer bulmuş örneklerde ayrılma halinin yüzey yapıda daha çok görüldüğü saptanmıştır. Bu durum bu kipin çekimlenmiş eşit- fiiline bir etkisi olarak düşünülmelidir.

İÇ- FİİLİ

- İç- fiili taranan eserlerde 74- kez kullanılmıştır. Bu eserlerde fiilin açtığı istem boşluklarının genelde işaretsiz (yükleme hali dışında) yani derin yapıda kaldığı görülmüştür.
- Yalın hal 54 kez +(K)İŞZ olarak bulunmuşken sadece 20 kez yüzey yapıda işaretlenmiştir.
- Yükleme halinin ise genelde işaretlendiği saptanmıştır (50 kez). 24 örnekte ise yükleme hali işaretsiz katılındır. Yükleme hali en çok iç- fiilinin *içme, içgil, içer ve içmez kerek* çekimli biçimlerinde yüzey yapıda işaretli olmuştur. NF (57/10)

'daki cümlede, yükleme halinde bulunmuş bir ismin sıralı bağlı cümlenin iki yüklemi tarafından paylaşıldığı görülmektedir. İstem bakımından sıralı bağlı cümlelerin hangi ortak öğeleri paylaşacaklarını göstermesi bakımından söz konusu cümle dikkat çekicidir. Sıralı bağlı cümlelerde ortak olacak öğeler - özellikle tümleçler- fiillerin istemlerinin izin verdikleriyle sınırlıdır. Yani bir sıralı bağlı cümlede fiillerin istemsel olarak alabildikleri katılanlar ortak olabilir.

- Yönelme hali taranan eserlerde iki kez işaretlenmiştir. KB'de geçen iki örneğin birinde yönelme halini işaretleyici biçimbirim (+ŋe) söz konusu ismi katılan değil bir eklenti olarak işaretlemiştir. Neden bildiren bir zarf tamlayanı oluşturmuştur. İkinci örnekte ise üze sözcüğüyle işaretlenmiştir ve yönelme işlevindeki tek katılan olarak yüzey yapıda belirmiştir.
- Bulunma hali ise bütün eserlerde seçmeli katılan olarak her zaman derin yapıda kalmıştır.
- Ayrılma hali dört örnekte yüzey yapıda işaretlenmişken 70 örnekte derin yapıda kalmıştır. Ayrılma halinin yüzey yapıda işaretlendiği iki iç- fiili görülen geçmiş zamanın I. Tekil kişi çekimindedir. KB'de bir örnekte (1735) bulunma hali ekli *kudugda* sözcüğüyle zorunlu katılan olarak yüzey yapıya yansımıştır. Bu örnekte saptanan bulunma hali ekini almış isim yapısal olarak bulunma halinde görünmekle birlikte, ekin tarihi metinlerde ayrılma halini de karşılayan bulunma-ayrılma hali eki olduğu açıkça görülmektedir. Bu ek ayrılma halinin Eski Uygur Türkçesi metinlerinden itibaren yaygınlaşmasıyla birlikte bulunma hali eki şeklinde sınırlanarak kullanılsa bile eski işlevlerini Kutadgu Bilig'de devam ettirdiğini bilmekteyiz. Yani işaretlenen bulunma değil ayrılma halidir.

YE- FİİLİ

- Ye- fiili taranan eserlerde 209 örnekte saptanabilmiştir.
- Ye- fiili yalın hali 120 örnekte yüzey yapıda işaretlemiştir. Ye- fiilinin yalın hali genellikle geniş zaman ekiyle ve daha sonra görülen geçmiş zaman ekiyle çekimlenirken işaretlediği görülmüştür. Bu iki çekim ekinin yalın hali işaretlemek konusunda ye- fiili üzerinde etki ettiklerini söylemek mümkündür. Yalın hal ye- fiilinin kullanıldığı 89 örnekte ise derin yapıda kalmıştır.
- Yükleme halinin incelenen eserlerde ye- fiilinin istemi doğrultusunda genellikle işaretlenmiş olduğu görülmektedir (161 cümlede). 61 örnekte ise yükleme hali +(K)İŞZ'dir. DLT'de bazı cümlelerde yalın ve yükleme hali diğer örneklere göre yüzey yapıda daha çok işaretlenmiştir. Bu cümleler Kaşgarlı'nın derleme sonucu

elde ettiği ve madde başı sözcüklerine kanıt olarak kullandığı beyitler, dörtlükler ve atasözleri vb. dışında kalan cümlelerdir. Bunlar madde başı sözcüğe örnek olması açısından Kaşgarlı tarafından kaleme alınmıştır. Bu tip örneklerde Kaşgarlı genellikle yüklemi daha belirgin hale getiren yalın ve yükleme halini özellikle yüzey yapıya taşımıştır.

- Bulunma ve ayrılma halleri de genellikle işaretli kalmıştır. Bulunma hali 15, Ayrılma hali ise sadece 11 kez yüzey yapıda ortaya çıkmıştır.

UDI-/UYU- FİİLİ

- Nadir Engin Uzun rol kuramında fiillerle ilgili olarak sayıya dayanan bilgiselliğin tümceler dilbilgiselliğinde belirleyici rol üstlendiğini belirtmiştir (Uzun, 2000: 99). Bu durumda uyu- fiili ile ilgili olarak en genel anlamda şunlar söylenebilir. Uyu- eylemi için bir şahıs ve yer bulunmak değil yalnızca uygun olan şahıs bulunmalıdır. Tümcedeki bu ilişkiyi grup kurma olayına benzeten Uzun uyu- fiilinin 1 üyeli gruplar kurduğunu söylemektedir. Bunlardan hareketle incelenen eserlerde uyu fiili ile ilgili olarak bazı istisna durumlar bulunmuştur. Seçilen eserlerde 28 tane udi-/uyu- fiilinin olduğu görülmüştür.
- Bu fiiller incelendiğinde yalın halin yüzey yapıda 10 örnekte işaretlendiği, kalan 18 örneğin derin yapıda kaldığı görülmüştür. Yalın halin en çok *udi-/uyu-* fiilinin geniş zaman III. kişisinde yüzey yapıda belirttiği görülmüştür. *Udi-/Uyu-* fiili istemsel olarak yükleme ve ayrılma halini istemez. Bu eserlerde de aldığı tespit edilememiştir. İncelenen eserlerin hepsinde yönelme hali seçmeli katılan olarak istenmiştir.
- Bulunma hali iki örnekte yüzey yapıda işaretlenirken kalan 26 örnekte seçmeli katılan olarak bulunmuştur. *Udi-/uyu-* fiilinin istemiyle ilgili Tarihi Türk Lehçelerindeki seçilmiş eserlerin tümünde eyleyen durumundaki öznenin (yalın hal) sınırlı olarak işaretlenip yüzey yapıda ortaya çıktığı görülürken, tümleyen durumunda olup katılan olarak seçmeli veya zorunlu şekilde isteme dâhil olan dil birliklerinden bulunma halinin sadece Gülistan metninde ve iki örnekte (40/4, 111/ 6,7) yüzey yapıda belirttiği görülmektedir. Bulunma halini ifade eden dil birliklerinden sadece ikisinde bulunma hali yüzey yapıya yansımış, söz konusu örneklerin biri bulunma hali eki olmaksızın bu hali ifade eder durumda yüzey yapıda görünmüştür. Gülistan'da geçen *Evle vakt* tamlaması bulunma hali eki olmadan bulunma halini gerçekleştirmiştir. Bu tamlama bir zaman belirleyicisi olarak düşünülüp eklenti olarak da değerlendirilebilir. Bununla birlikte bulunma halini almış veya bu örnekteki gibi almamış örneklerde de zamanın oluş yerini

zamanda yerliği işaret ettiği için zamanda bulunma olarak katılan olarak da ele alınabilir.

- İstemsel olarak yalın ve bulunma hali dışında kalan ve söz konusu fiilin istediği bütün hallerin seçmeli katılan olarak derin yapıda kaldığı saptanmıştır.

YAT- FİİLİ

- Yat- fiilinin değişik çekim ekleriyle çekimlendiği toplamda 119 cümle/beyit incelenmiştir.
- Bu beyitlerde fiillerin istedikleri haller üzerine genel bir değerlendirme yapıldığında yalın halin 41 örnekte yüzey yapıda zorunlu katılan olarak bulunduğu, 78 örnekte ise işaretlenmediği tespit edilmiştir.
- Yat- fiilinin çekimlendiği her durumda söz dizimsel ve anlamsal bakımdan yükleme ve ayrılma halini istemediği görülmüştür.
- Yönelme halinin 115 örnekte seçmeli katılan 4 örnekte ise zorunlu katılan olarak görüldüğü tespit edilmiştir.
- Bulunma hali 95 tane örnekte seçmeli katılan olarak 24 örnekte de zorunlu katılan olarak cümlelerde yer almıştır. Gülistan adlı eserde *Yat-* fiili istemsel olarak bulunma halini istemektedir. Bununla birlikte her durumda yüzey yapıda ortaya çıkamamaktadır. Gülistan'daki örneklerden biri yapısal olarak vasıta halindedir. Vasıta hali istem bakımından eklentiler yapmaktadır. Fakat 272/9'daki örnek yapısal/söz dizimsel olarak bulunma halini karşılamamakta, anlamsal olarak ise bulunma hali görevini üstlenmektedir. Bu durum söz dizimsel istemle anlamsal istemin her zaman örtüşmediğini göstermesi bakımından önemlidir.
- Yön halinin de 116 örnekte seçmeli katılan olarak bulunduğu ancak 3 örnekte yüzey yapıya yansıdığı belirlenmiştir. KB 'de yön hali bir beyitte (5848) seçmeli katılan olarak bulunurken diğer beyitte yön hali bir ekle değil içre edatının yardımıyla zorunlu katılan olarak bulunmuştur. Bunun sebebi yön ve yönelme hali zaman zaman edatlarla sağlanabiliyor olmasıdır. KB'de (4114) vasıta hali ekli bir isim istem kategorisinde eklenti olmasına rağmen vasıta hali ekini almış ve isme "yanına doğru, yan tarafına" anlamı katarak bir katılan olmasını sağlamıştır. Sözdizimsel istem kategorisinde vasıta hali ekiyle biçimlenmiş isim eklentiler yapmakla birlikte, bu örnekte anlamın ortaya çıkardığı zorunlulukla bir katılan olarak değerlendirilmiştir.

BİRLEŞİK FİLLER

- İncelememizde birleşik fiiller konu edilmemiştir. Bununla birlikte bazı yapıların birleşik fiil olup olmadıklarına karar vermekte zorluk yaşadığımızdan bunlar üzerinde yer yer değerlendirmeler yapmak durumunda kalınmıştır. Birleşik fiilin henüz tam bir birleşik fiil özelliği göstermemesi, isim unsurunun hal ekleriyle çekimlenmiş olması (ki bu durum birleşik fiilin istemi doğrultusunda ayrıca bir istem araştırma konusudur), daha da önemlisi birleşik fiil sayılan yapılar arasına başka yapıların girmesi ve yine uzakta kalan ilk unsurun hal ekiyle çekimlenmiş olması nedeniyle bu yapılara ilişkin yer yer tasarrufta bulunulmuştur. Örneğin;
- NF’de geçen *tüş kör-* ifadesi birleşik fiil olarak değerlendirilebilir. Bu durumda birleşik fiilin kendi içindeki istemi dâhilinde durum ayrıca ele alınabilir. Fakat bu birleşik yapıyı kuran isim unsurunun bazı hal eklerini alarak kullanılması (*tüşde kör-*) ve bazı durumlarda iki unsur arasına başka yapıların (*tüş taqı kördüm*) girmesi gibi nedenlerle henüz tam olarak deyimleşmiş bir birleşik fiil haline gelmediğini gösterdiği için bu sınıfta değerlendirilmemiş ve isim unsuru hangi halde bulunuyorsa istem çerçevesinde orada gösterilmiştir.
- Birleşik fiilin ortaya çıkardığı anlam istem boşluklarının değişmesine ve artmasına neden olmuştur. *Hata kör- ve maslahat kör- gibi birleşik fiillerde* ise birleşik yapı fiilin anlamına etki etmediğinden istem boşlukları değişmemiş aynı kalmıştır. Yani istem boşluklarının değişmesine neden olan fiilin birleşik fiili yapısının etkisiyle anlamının değişip değişmediğidir.
- KB’deki bor iç- veya süçig iç- yani “içki içmek” anlamında birleşik fiiller olarak değerlendirilebilecekler örnekler bulunmaktadır. Bu birleşik fiillerin istemi kendi içinde değerlendirilebilir. Hatta birleşik fiili oluşturan yapının isim kısmı zaman zaman hal ekli de bulunabilir. Bizim incelediğimiz örneklerde bor ve süçig sözcükleri birer tamlayıcı olarak alınıp, birleşik fiilin iç yapısının dışında iç-fiilin istemi doğrultusunda yükleme hali işaretleyicileri olarak değerlendirilmişlerdir. Bu birleşik fiillerin anlamsal olarak bir değişikliğe uğramadığı ve bu nedenle fiilin isteminde açılan boşluklarda bir farklılık olmadığı görülmüştür. İncelememizde asıl fiilin anlamını değiştiren birleşik fiil yapıları ayrıca değerlendirilmiş ve sınırlı sayıda örneklerle bu farklara işaret edilmiştir. Bu değerlendirmeye farklı örneklerde yer alan ve suw iç-, sütni iç- gibi birleşik fiil kabul edilmeyen başka yapılar neden olmuşlardır.
- İstemsel olarak birleşik fiiller kök veya gövde halindeki isimlerin istemi bakımından iki yönlü olarak incelenmek durumundadırlar. Çünkü bu fiillerin kendi oluşturdukları ortak yapıdan kaynaklanan iç istemleri ve bu birleşik

yapının oluşturduğu, sözdizimini ortak olarak etkiledikleri ve açtıkları istemsel boşlukları vardır. *Bor iç-*, *hamr iç-*, *süt iç-*, *ötrüm iç-*, *suw iç-* gibi örneklerdeki yapılar anlamsal olarak bir değişikliğe uğramamış, metaforlaşmamıştır. Dolayısıyla isim ve fiil unsurunu ayırıp ilk kısmı fiilin açtığı yükleme hali boşluğunu dolduran öğeler olarak değerlendirmek mümkündür. Fakat *and iç-* fiilinde, *and* ve *iç-* parçaları gerçek anlamlarından uzaklaşmış ve bu iki öğe ancak bir araya gelmek suretiyle söz konusu anlamı kazanmıştır. Bu nedenle istemsel olarak bu ikisinin yönetici (yüklem/düğüm) olarak açtığı boşlukları incelemek gerekir.

- *Ta'ām ye-* / *yemek ye-* bir birleşik fiil olarak değerlendirilmekle birlikte bu birleşik yapıların ilk kısmının bazen ek alması, bunun yanında araya zaman zaman başka unsurların girmesi nedeniyle henüz tam bir birleşik fiil olmadığı kanaatiyle birleşik fiil olarak değerlendirilmemiş ve yükleme hali ekini almış/almamış olan *ta'ām* ve *ta'āmnı* sözcükleri istem boşluklarında yükleme halini doldurmuştur.
- *Ye-* fiiliyle kurulan ve yukarıda konu ettiğimiz *yemek ye-* ve *ta' am ye-* gibi tarafımızdan ayrı değerlendirilen yapılar dışında deyimleşmiş olan *nedāmat yé-*, *ḥayr yé-*, *pişīman yé-*, *ḡam yé-*, *(tilek) ārzū yé-* gibi birleşik fiil yapıları bulunmaktadır. Bu birleşik fiillerden sadece *nedāmat yé-* fiilinin *ye-* basit fiiline göre istemsel boşluklarında değişiklik olmuştur. Diğer birleşik fiillerin anlamsal değişikliklerine rağmen istemlerinde değişme olmamıştır. *Nedāmat yé-* birleşik fiilinde *ye-* fiilinde açılmayan yönelme hali boşluğu açılmıştır (434-13).

BAĞLI CÜMLELERİN İSTEMİ

- NF'de iki tip bağlı cümlede kullanılmış kör- fiili NF dışındaki diğer eserler için de örnek olarak değerlendirilmiştir İlk bağlı cümle türü ki'li (kim) cümle olup bu tip cümlelerin kim bağlacından sonraki kısmı ana cümlelerin nesnesi olarak değerlendirilmiş ve böylece kör- fiilinin istemi çerçevesinde yükleme hali olarak ele alınmıştır.
- NF'te *içtim* çekimli fiili iki cümlede tespit edilmiştir. İki cümlede de özne yalnız halde zorunlu katılan olarak bulunmuştur. İlk cümlede, yükleme halinde bulunmuş bir ismin sıralı bağlı cümlelerin iki yüklemi tarafından paylaşıldığı görülmektedir. İstem bakımından sıralı bağlı cümlelerin hangi ortak öğeleri paylaşacaklarını göstermesi bakımından söz konusu cümle dikkat çekicidir. Sıralı bağlı cümlelerde ortak olacak öğeler -özellikle tümleçler- fiillerin istemlerinin izin verdikleriyle sınırlıdır. Yani bir sıralı bağlı cümlede fiillerin istemsel olarak alabildikleri katılanlar ortak olabilir.

- Sıralı bağılı cümlelerin fiilleri aynı istem çerçevesi içinde istedikleri halleri ortak olarak kullanabilmektedirler. NF 128-4 numaralı örnekte sıralı bağılı bir cümle olarak birçok kez tekrarlanan ve farklı yükleme durumundaki isimleri alan *kördüñ* fiili birden çok ortak yalın haldeki ismi paylaşmıştır.

KAYNAKÇA

- Akar, A. (2010). *Türk Dili Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Akerson Erkman, F., Ozil Şeyda. (1998). *Türkçede Niteleme -Sıfat İşlevli Yan Tümceler*, Simurg Yayınları, İstanbul.
- Aksan, D. (2003). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Alkayış F. M. (2012). “Türkçenin Hâl Ekleri ve Fiil Kiplerinde Çok Terimlilik Sorunu”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 42, s. 276-287.
- Alan, N. (2016). ‘’+{DAn} Durum Biçimbirimi (Yükleyenlerin Üye Yapısı ve Anlamsal Roller)’, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Allerton, D.J. (1982). *Valency and the English Verb*, Academic Press, London/Newyork
- Altınörs, A. (2014). *50 Soruda Dil Felsefesi*, 7 Renk Yayınları, İstanbul.
- Arat, R. R. (1992). Edib Ahmed b. Mahmud Yükneki. *Atebetü'lHakayık*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Arat, R. R. (1998). *Kutadgu Bilig II Çeviri*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Arat, R. R. (2007). *Kutadgu Bilig I Metin*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Argunşah, M., Yüksekaya Sağol, G. (2016). *Karahanlıca-Harezmece-Kıpçakça Dersleri*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Ata, A. (2002). *Harezme – Altın Ordu Türkçesi*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 36, İstanbul.
- Atalay, B. (1945). *Ettuhfet-üz-zekiyye fil-lûgat-it-Türkiyye*. Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul.
- Atsız Gökdağ, B., Şimşek Yaşar “Temel Sözcükler Bağlamında Türkçenin Görünümü”s:183-221 Alıntılanma tarihi: 07.03.2020

- Aydın, İ. (2010). "Rol ve Gönderim Dilbilgisi ve Türkçenin Katmanlı Yapısı", *15th International Conference on Turkish Linguistics* August 20-22, Szeged, Hungary.
- Aydın Özkan, Işıl. (2017). Türkçede İstemi Artıran Biçimbilgisel Kategoriler, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S:60, s.183-195, Autumn II.
- Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara.
- Buran, A. (1996). "*Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*", Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Bussmann, H. (2006). *Routledge Dictionary of Language and Linguistics* (Çev. G.P. Trauth, K. Kazzazi,) London and New York: Routledge. Cambridge, Massachusetts and London, England: MIT Press.
- Caferoğlu, A. (2015). *Türk Dili Tarihi*, Altınordu Yayınları, Ankara.
- Clauson, G. (2005), *Altay Teorisinin Leksikoistatistiksel Bir Değerlendirmesi*, (Çev: İsmail Ulutaş), Türk Dünyası İncelemeleri (Journal of Turkish World Studies)., Cilt: V, Sayı: 2, s.311-323, İzmir
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Language and Linguistics*. Malden/Oxford: *Dergisi(151)*, 72-88
- Çağatay, S. (1978). *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara.
- Demirci, K. (2010). Derin Yapı ve Yüzey Yapı Kavramlarından Ne Anlıyoruz, *Turkish Studies*, s:292-304,
- Doerfer, G. (1980-1981). *Temel Sözcükler ve Altay Dilleri Sorunu*, (Çev. Semih Tezcan) Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, s: 1-16
- Doğan, N. (2010). "Türkçede Nesneyi Belirleme Sorunu," Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Volume 3 / 10 Winter

- Doğan, N. (2011). '' *Türkiye Türkçesi Fiillerinde İsteme Göre Anlam Değişiklikleri*'', (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Doğan, N. (2016). "*Türkçe Sözlükte İstem Bilgisi*". Osmangazi Üniversitesi Sözlük Bilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu, Eskişehir. , alıntılanma tarihi: 07.03.2020
- Ercilasun, A. B. (2014). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Erdem, M. (2004). "Türkmen Türkçesinde Mental Fiillerin İstem'e Göre Anlam Değişmeleri", V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I, TDK Yay, s. 946,Ankara
- Ergin, M. (1992). *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- Ersoy, F. (2008). *Türk-Moğol Dil İlişkisi ve Çuvaşça* (Doktora tezi),Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı, Türk Dili bilim dalı, Ankara.
- Fillmore, C. J. (1966). *Toward a Modern Theory of Case*. The Ohio State University Project on Linguistic Analysis Report 13.Colombus: The Ohio State University Press.
- Fillmore, C. (1968). *The Case for Case*. Universals in Linguistics Theory. New York
- Fillmore, C. J. (2003). "*Valency and Semantic Roles: the Concept of Deep Structure Case*", Dependency and valency - Dependenz und Valenz: An international handbook of contemporary research - Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung. Vilmos Ágel vd. (eds.), Berlin and New York: Walter de Gruyter, ss. 457-475.
- Gabain, A. V. (1988). *Eski Türkçenin Grameri* (Çev. Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Gerard, D. (1993). Versuch einer linguistischen Datierung älterer osttürkischer Texte, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Grönbech K., (1995). *Türkçenin Yapısı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülensoy, T. (2000). *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Helbig, G. S. W. (1991). Wörterbuch zur Valenz und Distribution Deutscher Verben. Berlin: de Gruyter.
- Herbst T., Roe I. (1996). How obligatory are obligatory complements- An alternative approach to the categorization of subjects and other complements in valency grammar. *English Studies*, 77(2), 179-199.
- Hirik, E. (2017). *Türkçe Mental Fiillerde Çok Katmanlılık*, Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu, Bildiriler Kitabı Cilt 1, 26-28 Nisan, Niğde.
- Hirik, S. (2017). *Öbek Yapılarda Yönetim*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 10, Sayı 1, Haziran ss.389-416
- İmer K., Kocaman, A., & Özsoy, S. (2013). *Dilbilim Sözlüğü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Jackendoff, R. S.. (1972). *Semantic Interpretation in Generative Grammar*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, England
- Kaçalin, M. S., *Kutadğu Bilig, Metin*, Ankara Kültür Bakanlığı Yayınları, <https://docplayer.biz.tr/8272736-Yusuf-has-hacib-kutadgu-bilig-metin-hazirlayan-mustafa-s-kacalin.html>.
- Kamchybekova, K. (2011). *Kırgız Türkçesinde Duyu Fiilleri*. ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi II, 3: 87-102.
- Kara, F. (2011). *Muhammed Yaküb - ı Çingî: Zeban - ı Türki (Kélür - Name) İnceleme - Metin-Dizin*, Fenomen Yay, Erzurum.
- Karaağaç, G. (2008). Dil ve İnsan Oluş. *Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı*. (ed. Ekrem Arıkoğlu) içinde s. 149-161, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

- Karabulut, F. (2006). “Türk Diline Kuramsal Yaklaşımlar (Taşınımlı-Dönüşümlü Dilbilgisi ve Yönetim ve Bağlama Kuramı Işığında Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde Edilgen Oluşumların ve Sıfat Fiilli Yapıların İncelenmesi)”, I. *Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Kitabı*. (ss. 1255-1270). 9-15 Nisan Düzenleyen: Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Çeşme.
- Karaca, O. S. (2011). “Çağdaş Türk Lehçelerinin Söz Varlığındaki Ortaklığa Karşılaştırmalı Bir Bakış”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, terature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1 Winter, p. 1379-1390.
- Karahan, L. (1997). “Fiil-Tamlayıcı İlişkisi Üzerine”, *Türk Dili*, S. 549, Eylül s. 211-213
- Karahan, L. (2015). *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karamanlıoğlu, A. F. (1994), *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kaşgarlı Mahmud (1986), *Divan-ü Lûgat’it-Türk*, (çev. Besim ATALAY), TDK Yayınları, Ankara.
- Kerimoğlu, C. (2014). *Genel Dilbilime Giriş*, Pegem Akademi, Ankara.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yayınları, Ankara.
- Köprülü, M. F. (1945). “Çağatay Edebiyatı”, *İslam Ansiklopedisi*, 3.cilt, s.270-323, Ankara.
- Kuznetsov, P. İ. (1995). “Türkiye Türkçesinin MorfoEtimolojisine Dair”, *TDAY-Belleten*, 193-262, Ankara.
- Müldür, F. (2016). “Noam Chomsky’de Üretici Dilbilgisi: Derin Yapı ve Yüzey Yapı Ayrımı”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı 27 / Issue 27 | Güz / Fall, ISSN: 1303-4251.
- Nalbant, M. V. (2008). *Divanü Lugati’t-Türk Grameri-I İsim*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul.

- Nalbant, M. V. (2013). Türk Lehçeleri Sözlüğü Olarak Divanü Lugati't-Türk Üzerine Temel Sözcükler Bakımından Bir Değerlendirme, Bengü Beläk, Ahmet Bican Ercilasun Armağanı, Ankara, s.329-362.
- Nalbant, M. V. (2013). Türkçe'nin ilk Âlimi Kaşgarlı Mahmud ve Eseri Divanü Lugati't Türk, *Yeni Türkiye/55*
- Nalbant, V. M. (2018). Bir Dil Bilgesi: Yusuf Has Hacıp ve Dilciliği, Türk Düşüncesi Yolunda Mehmet Akgün'e Armağan, *Aktif Düşünce Yayınları: 27*, Nisan
- Özkan, A. (2011). "Eski Anadolu Türkçesindeki Bazı Fiillerin Hal Ekli Tamlayıcıları ve Bu Tamlayıcılarda Zaman İçinde Görülen Değişiklikler", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/1 Winter.
- Özsoy, S. (1997). Chomsky'nin Sözdizim Kuramına Bir Bakış *Boğaziçi Üniversitesi, Dilbilim araştırmaları*, s: 9- 12
- Özyetgin, A. M. (2006). "Tarihten Bugüne Türk Dili Alanı", *Chinese Academy of Social Science (Konferans)* , Turfan, China.
- Palmer, F.R. (1994). *Grammatical Roles and Relationals*, Cambridge Universty Pres, New York and Melbourne.
- Rahimi, F. (2018). Çağatay Türkçesi Sözlükleri Bibliyografyası, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(1), 69-104.
- Ruzicka, R. (1978). *Three Aspects of Valence*. W.Abraham (Ed.), Valence, Semantic Case and Grammatical Relations içinde (s.47-54).Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Starostin, S. (1991).'' Altajskaja Problema i Proisxozhdenie Japonskogo Jazyka (The Altaic Problem and the Origin of the Japanese Language)'' Moscow: Nauka 59-60.
- Swadesh Morris. (1971). *The origin and diversification of language*, Edited post mortem by Joel Sherzer. Aldine: Chicago. ISBN 202-01001-5.

- Tekin, T. (2000). *Orhun Türkçesi Grameri*, Türk Dilleri Araştırmalar Dizisi, Ankara.
- Tekin, T. (2013). “Türkçe İlgî Hâli Ekinin Kökeni Üzerine”, (Çev: Gökçen Bilgin). *Dil Araştırmaları* (13): 157-162.
- Tesniere, L. (2015). *Elements of Structural Syntax*. (S.K.Timothy Osborne, Çev.) John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Timurtaş, F. K. (2003). *Osmanlı Türkçesi Grameri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Togan, A. Z. V. (1928). “Harizm’de yazılmış Eski Türkçe Eserler” *Türkiyat Mecmuası II*, ss: 315 – 346, İstanbul.
- Uzun, N. E. (2000). *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*. Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Yaylagül, Ö. (2005). Türk Runik Harfli Metinlerde Mental Fiiller. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, II (1), Ankara, 17-51.
- Yıldız, H. (2017). Türk Dilinde Fiillerin Semantik Sınıflandırılması Problemi, *Journal Of Turkish Language and Literature*, Volume 3, Issue:1 Winter 337-362.
- Yüksekkaya Sağol, G. (2002). “Harezmi Türkçesi ve Harezmi Türkçesi ile Yazılan Eserler” *Türkler*, C.V, Yeni Türkiye Yayınları, , ss:1537 –1556.Ankara.
- Yüce, N. (2002). “Hârizmi Türkçesi” *Türkler*, C. V, Yeni Türkiye Yayınları, ss: 1514 – 1536, Ankara.
- Wang, F. vd. (2011). “BASİC Word and Language Evolution”, www.ee.cuhk.edu.hk/wsywang/publications/ww11.pdf, alıntılanma tarihi 20.06.2020.

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı: İrem Kadioğlu

Doğum Yeri: Antalya

Doğum Tarih: 19.07.1996

E-posta: iremkadioglu@outlook.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise: Güzeloluk Anadolu Lisesi

Lisans: Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yüksek Lisans: Pamukkale Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ABD

Yabancı Dil ve Düzeyi: İngilizce (YÖKDİL- 61, 25)

Tezler:

KADIOĞLU İrem. (2018). “*Sühey-ü Nev-Bahar’da Anlam Olayları*” Pamukkale Üniversitesi (Lisans Bitirme Tezi), Denizli.

KADIOĞLU İrem. (2020). “*Altı Temel Fiilin Tarihi Türk Lehçelerindeki İstemsel Durumu*” Pamukkale Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi), Denizli.

Yayınlar: NALBANT Mehmet Vefa, KADIOĞLU İrem. (2019). Anadolu Ağzlarında Geçen (Karışık) Bir Sözcüğün Kökeni Üzerine: Karsamba(ç)/Karsanba(ç)/Karlambaç, *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü*, s:21-26.

NALBANT Mehmet Vefa, KADIOĞLU İrem. (2019). The Etymology Of The Word Çerig|>Çeri And The It’s Root Family, *3. Uluslararası İpek Yolu Akademik Çalışmalar Sempozyumu*, 3-5 Mayıs.

Katıldığı Projeler ve Etkinlikler:

2018. Ege Bölgesi Dilcileri Sürekli Çalıştayı, 23-24 Kasım.